

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 8

АВГУСТ 1953

ГОДИНА V

Генерал-мајор **ПЕТАР ТОМАЦ**

МЕТОДА ОБРАДЕ СТРАТЕГИЈЕ

I

Можда је низ чланака о стратегији, објављених на страницама овог часописа, требало отпочети баш овом темом. Начелно, свакој се научној дисциплини прилази управо кроз њену методу. Да је тако учињено и овде са стратегијом, први кораци у тој најсложенијој области теорије ратне вештине били би сигурнији. Овако ће нам, за узврат, раније објављене теме олакшати изградњу методе. У сваком случају, даљи рад на конкретнијим питањима теорије стратегије која наилазе, не би могао дати задовољавајуће резултате ако се претходно не проучи метода њихове обраде.

Може се прихватити и приговор да није потребно посебно писати о методи, да је довољно да се она доследно примени при обради предмета. Иако је сигурно да се она најбоље види и проверава у акцији, ипак неће бити сувишно да се и овде изложи и објасни. У теорији стратегије нема доследно изграђених метода које бисмо могли прихватити као основу. Уосталом, методе нису статичне, нису скуп за увек утврђених правила. Оне се развијају упоредо са материјалним светом. Добро је, стога, да се на значајним етапама њиховог развоја, као што је ова после Другог светског рата, поново размотре у целини. Метода обраде теорије стратегије у овом посебном чланку даће и критици сигурнију полазну основу и отупити многе оштрице које се код нас осећају у тој материји.

При обради ове теме тежило се да се поставке у њој заснивају на дијалектичком материјализму који је у исто време схватање појава и метода њиховог разматрања. Дијалектички материјализам је, као филозофски поглед на свет или као марксистичко-лењинистичка филозофија, код нас довољно познат да би се о њему овде морало посебно говорити.¹⁾ Довољно је потсетити да није наука над наукама,

¹⁾ Литература о дијалектичком материјализму на нашем језику је обилна и довољно исцрпна. Посебно морамо указати на предавања *Бориса Зихерла* (делом и *В. Павићевића*) одржана на Институту друштвених наука у Београду, која је предузеће „Рад“ отштампало као рукопис 1951 и 1952 године у две свеске. Читаоци ће уочити да се овај чланак много ослања и на дело *М. Ђиласа*, „Легенда о Његошу“, нарочито на одељак о методи.

већ „наука о најопштијим законима кретања и развика природе, људског друштва и мишљења“ (Енгелс) која прожима све природне и друштвене науке, да би се за узврат обогатила њиховим резултатима. Тако схваћен дијалектички материјализам обухвата и теорију ратне вештине или војну науку, како је још назвасмо, а у њеном оквиру и стратегију. Дијалектички материјализам није, дакле, ни метода над методом, већ само најопштији закон којим се руководи свака наука при изради свог сопственог начина обраде. Циљ је управо овог покушаја да то учини за теорију стратегије, да захвати део оних питања која се код нас понекад обухватају изразом *идејност*.

II

Задатак је теорије или науке да из добро проучених појава развије апстрактне законе који владају не само њима него и бесконачно многим другим, конкретно разноликим случајевима одређене области истраживања. Изражено филозофским језиком, субјективна свест се приближује објективној стварности, али је не одражава пасивно, већ дејствује на њу у супротном смислу, тежећи да је предухитри и открије оно што постоји тек као реална могућност. „Од живог посматрања ка апстрактном мишљењу (каже Лењин) и од њега ка пракси — такав је дијалектички пут сазнавања *истине*, сазнавања објективних реалности“.

Појаве, које треба „живо посматрати“ у интересу теорије ратне вештине, даје у првом реду војна историја. С њом у друштву, теорија ратне вештине ће превалити добар део свога пута. Ту се теорија и историја сасвим приближују. Разлика је у томе, што војна историја обухвата више целину не нагињући се толико над посебне проблеме, а теорија ратне вештине ће студирати ратне догађаје прошлости баш с погледом на посебна питања која њу тренутно интересују. Рећи ће се: то су две нијансе једне исте ствари. Можда. Рећи ће се, такође, да ће се теорија ратне вештине служити резултатима војне историје. Свакако. Али, то су ипак две разне активности на истој материји. Теорија се никако не може задовољити само општим закључцима историје. Апстрактна историска уопштавања угушила би теорију у тесним оквирима унапред створених идеја или би је изопачила у рутину. Теорија мора сама конкретно да проучи све историске појаве које је одабрала као грађу. Војна историја (као посебна научна дисциплина) биће јој при томе неопходна, као што јој је неопходна помоћ војне географије и других наука, али она не може да обави сав посао за њу. Историја никад не може да обради свој предмет онако како је то потребно теорији.

На ово се одмах надовезује питање: шта ће теорија да обради? Да ли све ратне догађаје прошлости? Ако у ратној прошлости трагамо за општим законима који ће важити за бесконачно много конкретних случајева, онда то није ни потребно. Али, то не би било ни могућно. Војна историја није још ни изблиза реконструисала све ратове и операције. Без тог претходног рада, без тог неопходног водича, теорија се не може усудити сама у лавиринт историских извора, у тај

замршени, али вазда оскудан и фрагментаран сплет контрадикција, самообмана, претеривања и неистина. А када то чини, хвата се некритички за прве уочене појаве, проглашује их законима, па на њима, као у Прокрустој постели,^{*)} подешава прошлост и будућност. Идеализам, ако је научно савестан, трпа у своје априорне идеје бар добро проучене чињенице, па нам тако провидно открива своје слабости. Дилетантизам је гори од њега: даје закључке ван и упркос чињеница.

Не жели се тиме рећи да ће људи који се баве теоријом стати укопани пред необрађеним или недовољно обрађеним пољима ратне прошлости. Ако су она од интереса за теорију, а стање расположивог изворног материјала то допушта, они их могу претходно сами обрадити, али ће их обрадити методом историје. Не ради се овде о људима, који за оба посла морају да имају подједнаку спремну, а често се баве једним и другим, него о начину обраде. Такав претходни рад је уствари историски рад, ма какав књижевни облик добио; то је тек основа за теорију, ма колико се с њом методски подударало.

Али, нема бојазни да ће теорија трпети од недостатка материјала. Војна историја, иако није још обрадила сав свој предмет, ставља теорији на расположење ипак толико, да је принуђена да бира. Она ће изабрати првенствено појаве из новијих ратова. Други светски рат треба да је у центру њеног интересовања, не само због своје актуелности, већ и због своје свестраности, због обиља разноврсних услова у којима се одиграо. Ипак, неке стратегиске појаве из Првог светског рата су за теорију још увек врло занимљиве, да поменемо само упорну равнотежу снага која се изражавала рововском војном или рат у високим планинама. Уколико залазимо дубље у прошлост, интерес за теорију опада, али и у старијим, па и у најстаријим ратовима наилази се на занимљиве моменте или идеје у много простијем и јаснијем облику но што се могу уочити у савременим сложеним операцијама. У сваком случају, неопходан је историски континуитет који нас поступно и логички уводи у данашњицу. Врло је мало актуелних стратегиских проблема којима би се могло приступити а да се претходно не захвате историски у њиховом развоју. Не би било могућно говорити, на пример, о поморској превласти, а да се она не пропрати бар од времена када постаје нераздвајни део сваке стратегиске и политичке ситуације. У оперативици и тактици се историска веза може донекле и занемарити. Нека актуелна тактичка питања би прошлост можда више оптеретила него објаснила. Стратегија је компонента политике неупоредиво више него остале две области ратне вештине, а политика се, зацело, не може посматрати без везе са прошлосту када је она управо продукт историје, односно историја будућности. Само у томе треба имати мере. Опчињени Наполеоновом виртуозношћу,

^{*)} Прокруст, надимак легендарног атичког разбојника Полипемона, који је имао две постеље — једну кратку и једну дугачку. Ако би му на преноћиште навратио какав путник висока раста, он би га сместио у кратку постељу и отсекао од њега толико да може стати у постељу; ако би путник био малог раста, одвео би га у дугачку постељу и растезао док не би „испустио душу“. Отуда: *Прокрустова постеља* значи неки произвољан облик или калуп у који неко силом хоће да угура неку ствар. — Прим ред.

ми смо пре и после Првог светског рата придавали готово исто толико пажње Улму, Аустерлицу и Јени као да се у међувремену није ништа десило.

Теорија стратегије се при избору историске грађе неће руководити само мерилом савремености и континуитета, него ће, без обзира на хронолошки ред, имати у виду и друге интересе, које је добро обухватити изразом *поучност*. Сви ће се сложити да су за теорију стратегије много занимљивији Наполеонови ратови него ратови у Италији 1849 или 1859. И овде ће се стратегиски критеријум разликовати од оперативног и тактичког. Амерички грађански рат је због Шермановог маневра можда поучнији за оперативку него за стратегију. Већу пажњу ће привући оне појаве кроз које се назире будућност, без обзира на њихов манифестовани интензитет, — да поменемо само ваздушне десанте и атомску бомбу у прошлом рату. У војној историографији су честе антологије или колекције решавајућих битака или ратова од великог политичког значаја, разуме се без икакве међусобне политичке и стратегиске везе. Таква дела могу бити врло корисна за многе потребе, али се теорија стратегије при избору своје грађе неће дати завести само постигнутим политичким резултатима. Треба да се чува, такође, да не подлегне лепоти и успеху. Ми смо, на пример, пре овог рата изучавали само успешне Наполеонове ратове, губећи из вида да се у Русији 1812 и у Шпанији од 1808 до 1814 налазе објективне границе стратегиске експанзије Француске које ни Наполеон талент није могао да пређе, што је за теорију стратегије било од већег интереса него Маренго или Ваграм. Тако смо се на рачун објективности одушевљавали његовим успешним стратегиским подвизима, који су доиста лепо ако их меримо простотом, целисходношћу и ефикасношћу.

Остаћемо доследни раније усвојеном појму о националној стратегиској доктрини ако се и њиме будемо руководили при избору историске грађе, ма колико признавали да је национална стратегија у много већој мери саставни део светске целине него национална оперативка или тактика. За нас је, на пример, стратегиска игра на Блиском Истоку прошлог рата много занимљивија него тактика или оперативка у Западној Пустини. Обратно, тактика десаната на острвима Пацифика може за нас бити значајнија од оперативних или стратегиских оквира у којима се одиграла. У интересу националне стратегиске доктрине национални ратови имају свакако првенство. Искуство наших људи на нашем тлу, стечено са непријатељима који то могу поново постати и сутра, не може се ничим надокнадити. Али, и у томе треба имати мере. Теорија не може дати првенство *свима* нашим ратовима пред *сваким* туђим ратом. Наша војна историја ће обрадити све националне ратове — она ради независно од теорије и за друге потребе, али ће теорија и овде бирати своју грађу као и међу страним ратовима, водећи се начелно истим мерилом. При обради националних ратова треба се чувати романтичних замки, којих су они пуни, а никако не треба затварати очи пред неуспесима, као што су они 1876, 1885 или 1941 године.

Пре но што се пређе на начин како ће се теорија користити историјом, добро је вратити се још једном на мисао да се прва не може задовољити готовим резултатима друге, ако су они формулисани у облику апстрактних закључака, ма колико савесно били извучени из студије догађаја. Не може се говорити о појави уопште, а да се не уочи посебност сваког конкретног случаја кроз који се појава манифестовала. Нема ни конкретних случајева које би до последњег остатка било могућно исцрпсти у неком уопштењу. Ипак се и при теориском раду често траже такве готове „поуке“ или „искуства“ у неколико реченица или ставова. Истина, то је „краћи пут“ коришћења историје, како се често каже, али не може никуда одвести до у догматизам. Какви би се уверљиви и употребљиви општи теориски закључци могли извући из догађаја који су 1942 навели Енглеze и Американце да се искрцају у Северној Африци, а не у Француској, а 1943 у Италији, а не на Балкану — све када би и били обрађени сасвим објективно и зналачки уз слободан приступ свима архивама? Теорија стратегије не може да одвоји закључке од догађаја, резултате од услова у којима су настали. Чује се понекад да је у војној историографији ово или оно већ „устаљено“, при чему се губи из вида да је војна историја жива наука која се, као и све остале науке, користи новим открићима и која непрекидно ревидира своје погледе, без обзира на старост догађаја, не стижући никада да буде сасвим на висини. Има у историји много чињеница које нико не спори, а неће спорити ни убудуће. Нико неће ставити у сумњу да је битка код Аустерлица тучена 2 децембра 1805. Али не би се могло узети као готова чињеница све оно што је написано ради објашњења како су Руси и Аустријанци могли приметити ту битку пре но што су прикупили све своје снаге. Историја је пуна романтичних и патриотских легенди које важе као чињенице док не буду разбијене. Шта да кажемо тек о закључцима који су увек плод субјективног гледања писца? Иако није ствар теорије да исправља историју, ипак ће она сама да проучи све оно што је интересује да би на широком фундаменту чињеница могла изградити свој сопствени суд. Треба нагласити још једном да историја не може обрадити свој предмет баш онако како је теорији потребно. Они који у закључцима војне историје траже одговор на све теориске проблеме имају врло често прилике да се разочарају. У војној историји има, додуше, и монографија које готово сасвим исцрпљују одређена питања од интереса за теорију, али не по свима. Узалуд ћемо засада тражити, на пример, исцрпну историју о проблему мобилизације у Другом светском рату. Додуше, о томе има много података расутих по литератури, али њих треба тек повезати у употребљиву целину.

III

Није сувишно нагласити да се све компоненте историских појава морају посматрати дијалектички, кроз њихов међусобни утицај да би се из збрке противречности и условљености створила општа и што реалнија слика догађаја. И данас понекад наилазимо на апсо-

лутизовање појединих момената стварности. Тако чине, например, они који сматрају да је стратeгиска авијација у прошлом рату била потенцијално решавајућа и да би то постала и стварно, само да је још јаче развијена на штету других облика дејстава. Али таквог једностраног гледања има све мање. Главна је тешкоћа у томе да се све компоненте уоче и да се свакој прида онај значај који она стварно има.

Сви су данас сложни да је стратегија инструмент политике, а нико више не пориче, бар не изрично, да и њене функције — организација и употреба оружане силе — трпе и врше утицај на политику. Ипак има значајних војних писаца са светском репутацијом који губе из вида те просте чињенице. Тако нам Лидел Харт⁴⁾ говори са наглашеном носталгијом о умереним ратовима 18 века, када се ратна вештина, тобоже, подвргавала цивилизованим манирима века Просвећености, бацајући кривицу на младе и темпераментне вође Француске револуције који су из несхватања и нестрпљивости учинили крај тој идили увођењем опште војне обавезе, а и на погрешно схваћену Клаузевицеву концепцију о апсолутном рату која у теорији није давала места принципу умерености. Такво гледање на друштвени преображај који је извршила Француска револуција одводи равно у закључак да би се форме ратовања из 18 века преносиле и даље, само да су француски револуционари имали друге идеје о рату и да је Клаузевиц боље схваћен.

Побијајући ова изразита идеалистичка гледишта, која нам узгред тако јасно показују и партијност у теорији ратне вештине, не смемо се залетети у другу крајност па устврдити да је од друштвеног праузрока све даље повезано у неумитном низу узрока и последица, да је, рецимо, Француска револуција неминовно предодредила противнапад IV корпуса на Праценски плато у Аустерличкој бици, баш 2 децембра 1805 у 8 часова. Јасно је на први поглед да је Наполеон могао примити битку за који дан марша уназад у бољем наслону на своје комуникације и у повољнијем односу снага. Да је учинио тако и победио, а победити је могао под тим условима још и лакше, историја би му одала исто признање наглашавајући можда више његову мудрост него смелост.

Историски материјализам, примењујући поставке дијалектичког материјализма на друштвене науке, одбацује такав фаталистички детерминизам који проповеда апсолутну предодређеност свега, али с друге стране истиче да свака појава има свој узрок, да нема ниједног људског поступка који није одређен објективним и субјективним побудама. Овај привидан парадокс решава се дијалектичким односом нужног и случајног, општег и појединачног. Наука (овде теорија стратегије) истражује опште и нужно у појавама. Када би то опште и нужно изједначавала са споредним и случајним, она би просто описивала догађаје. Наука трага за унутрашњом законитошћу појава, за оним што је нужно, али у својим разматрањима мора да укључи

⁴⁾ Liddell Hart, *The Revolution in Warfare*, Лондон, 1946, стр. 42—55.

и случајне појаве као моменте конкретне стварности. Ослањајући се на Хегела, Маркса и Енгелса, Лењин је наглашавао да је закон узан, непотпун, приближан, да се не може апсолутно поклапати са конкретним облицима свога испољавања. Конкретан облик, односно живот даје му тек оно што је случајно и појединачно у дијалектичком јединству са нужним и општим.⁵⁾

Код нас се пре рата посматрао случај у ратоводству као *deus ex machina*.*) Називао се „Његово величанство Случај“ по Фридриху Великом који је тиме хтео подвући његову сувереност (независност од ичије воље) и хировитост. Некад се изједначавао са срећом. Дефинисао се као елемент који сачињава све оно што се измиче прорачуну војсковође, што је ван његове моћи, што је непредвидљиво, али се (у очитој контрадикцији) наглашавало такође да треба учинити све да се његов утицај, иако непознат, сведе на најмању меру, ако се већ не може сасвим отклонити. Сматрало се, по Наполеону, да су стратемиска дејства добро припремљена ако су са три четвртине прорачуната, а једном остављена случају.⁶⁾ Наоружани историским материјализмом, ми ћемо се данас лако ослободити тих гледишта. Случај није хировит, јер има своје узроке, али се ови не могу упознати а priori, ма колико се трудили, јер настају тек у динамици, у дијалектичкој игри узрока и последица. Бесмислено је захтевати да се ништа не остави случају или срећи. Важно је да се упозна нужност и по њој поступи. Никакве се пропорције не могу поставити при планирању операција. Наполеонова формула од 3:1 је могла имати неку привидну истинитост за његове успешне битке које су изгарале за неколико часова, али када би се дословно применила на остале његове операције и на све друге, онда би се морало доћи до идеалистичког закључка да неуспеси у војним дејствима настају само због рђаве почетне концепције, која је случају оставила више од једне четвртине. Ко би данас могао тврдити да је Ајзенхауер од обала Енглеске до Париза или Ардена могао предвидети три четвртине свих догађаја, или да је то могла учинити Четврта југословенска армија на своме походу од Книна до Трста? Настојање да се у свакој ситуацији до краја продре у област случаја, доводило је увек до сувише крутих планова које је стварност морала да исмеје. У свакој стратемиској ситуацији историје битно је уочити да ли су се правилном и темељитом студијом ситуације или конкретне стварности могли предвидети и они догађаји који су се касније појавили као непредвиђене случајности и да ли су се неки други потенцијални momenti могли смишљеном акцијом претворити из реалне могућности у стварност.

⁵⁾ У вези са овим одељком добро је прочитати предавање В. Павићевића: Свеопшта повезаност и међусобна зависност појава у природи и друштву, објављено у раније поменутом издању „Рада“.

^{*)} „Бог из машине“, изненадно посредовање кога бога у неком криптичном положају, који је, у античкој трагедији, помоћу нарочите справе (машине) био спуштан на позорницу; или, фигуративно: неочекивана сила која се изненадно појављује и решава ствар. — Прим ред.

⁶⁾ Види: М. Раденковић, Стратегија, стр. 33 и Љ. Марић, Стратегија, стр. 23—24.

Начелно се може рећи да стратегија — радећи на великим пространствима, са великим снагама и на дуже рокове — мање трпи од случаја него тактика где се узроци и последице смењују и испреплићу у магновењу. Стратегију неће избацити из концепта нека случајна провала облака коју метеоролошка служба није могла да претскаже. Али су, например, изненадан напад на Перл Харбор и губитак два моћна британска бојна брода у малајским водама децембра 1941 битно изменили стратегијску ситуацију на Пацифику. Да ли се то могло избећи?

У историји је могућно повезати све узроке и последице у логичан низ, под условом да располажемо свима факторима. Нажалост, ова се претпоставка не може увек остварити, а када би се и остварила, још увек не бисмо могли рећи да смо постигли апсолутну истину већ само њен део. Ми не можемо замислити да ће људски ум, преко кога појаве саме себе сазнају, престати да ради. Више од 20 векова смо веровали Херодотовом сведочанству да је Ксеркс 480 године пре н.е. напао Грчку са милионском армијом, док модерна историска критика није претворила ову „необориву истину“ у фикцију. Исто тако, ми можемо у историји разликовати нужно од случајног, опште од појединачног и повезати их у целину. Узмимо, например, Наполеонов поход на Русију. У ситуацији, у којој се он нашао у Смоленску после одласка Руса, једино нужно решење је било повлачење на полазне базе. Што је наставио марш ка истоку, гоњен надом да ће Руси до Москве ипак примити решавајућу битку или, ако то не учине, да ће пад Москве решити рат и без битке, само је случајност. Детаљна анализа те Наполеонове одлуке открила би много компонената које није требало узети у обзир, међу којима аналогije из његових ранијих успешних ратова, личну сујету и многе друге. Али, рећи ће се, да је Наполеон бацио и своју гарду на теразије Бородинске битке и темељито потукао Кутузова, а затим да је ушао у неспаљену Москву, можда би Александар I пристао на мир. Та евентуалност није искључена, али оваква Александрова одлука не би била историски нужна, јер би Наполеон морао да одступи из Москве под сличним катастрофалним условима и да је уништио Кутузовљевој војску и да је Москва остала читава. Рећи ће се, такође, да се сада, *пост фестум*, могу правити свакојаке комбинације. Истина, историја зазира од комбинација изведених из претпоставки, али се њих не може сасвим одрећи. Главно је да се при томе добро уочи шта се знало или могло знати у тренутку када је одлука пала, а шта се накнадно сазнало историским посматрањем. Али у прилог томе, да то нису само празне комбинације, може се рећи да је у Наполеоновој околини било јаких гласова против марша на Москву, а да је Кутузов, још пре но што је дошао на чело Руске војске, врло добро уочио стратегију изнуравања непријатеља, коју је нужно требало применити у томе рату. Он је, ипак, примио битку код Бородина, јер га је на то гонило јавно мњење и жеља војске, али ма колико то било потребно из моралних разлога, ипак није било историски нужно. Да је он то знао, види се по томе да се у бици није сасвим ангажовао, а после битке је доследно

избегавао решавајуће сударе, упркос великом притиску двора и својих најближих сарадника.

Свака се стратeгиска ситуација може анализирати у том смислу, без обзира да ли је настала нужном или случајном акцијом. Без обзира да ли је напад на Русију 1941 био нужан или случајан, или на то да ли је било нужно или случајно да се после 27 марта одложи за пет недеља, ми можемо трагати за нужним и случајним, односно за општим и појединачним, у свакој ситуацији која је после тога настала у Русији. Када је Браухич, врховни командант немачке сувоземне војске, захтевао крајем јула 1941 да се главни напор настави на центру против Тимошенкових снага које су браниле Москву, — најважнији политички, војнички, индустриски и саобраћајни центар противника, — он се заузимао за нужно решење, док је Хитлерова одлука да се ослаби баш централна група армија у корист северне и јужне била очигледно случајна. Могли бисмо навести и један пример из Народноослободилачког рата. После ослобођења Сења и Огулина предвиђало се једног тренутка да 4 армија најпре ликвидира непријатеља на свом десном боку на линији Босански Нови — Карловац, а тек потом да настави наступање за Трст. Да је тако учињено, 104 немачка дивизија била би уништена, а Карловац вероватно ослобођен већ тада, али би се задоцнило за Трст. Одлука друга Тита да се без прекида настави поход на Трст, била је очигледно нужна и остала би таква и да су касније Немци сасвим компромитовали десни бок Четврте армије на штету других својих сектора, јер би тада учинили оно што није одговарало њиховој ситуацији.

Случајне одлуке не морају се увек изједначавати са грешкама. Кутузовљева одлука да прими битку код Бородина очигледно није погрешна. Она је изазвана другим случајним моментима — једностраном идејом двора, племства и војске да се Наполеон може победити и избацити из Русије само великим оружаним сударима. Кутузов није смео да занемари та гледишта да не буде смењен, као што је раније био смењен Барклај, баш због тога што се није могао решити на битку. Он није смео да провоцира свој пад, јер би његовим одласком било онемогућено једино правилно решење тешког стратeгиског проблема пред којим се Русија тада нашла. Овом резонувању би се могло приговорити да је онда Кутузовљева одлука о пријему битке код Бородина била нужна, а не случајна. Приговор би био на месту када би било сигурно да би повлачење без битке довело до Кутузовљевог пада, што нико не може тврдити. Приговор би се могао прихватити и овако, али уз резерву да многе стратeгиске ситуације имају више нужних алтернативних решења која немају *a priori* неке своје одређене иманентне вредности, да би се унапред могле тачно одмерити и међусобно упоредити. Ефикасност сваког таквог решења може се проверити тек у пракси кроз последице које оно изазива, а како се у пракси проверава само једно решење, то се ни *a posteriori* не може рећи које би решење било најправилније. Решења доносе људи, а то нас доводи до улоге личности у ратоводству.

У војној историји се улога команданата и војсковођа осветљава понекад толико снажно, да се засењују сви остали чиниоци. Људи воле да своде догађаје на један узрок, најрадије на једног човека, па на тог свог историског јунака трпају више ловорика него што треба, када му не одузимају и оне које је доиста заслужио.

Гледиште историског материјализма о томе је код нас довољно познато да би се на њему морало инсистирати.⁷⁾ Доста је рећи да марксистички детерминизам истиче стваралачку улогу субјекта, његову слободну вољу, али „слобода се састоји у власти над нама самим и над вањском природом, заснованој на сазнању природне нужности“.⁸⁾ „Отуда слобода воље не значи ништа друго до способност да можемо доносити одлуке на основу познавања ствари“.⁹⁾ У стратегији не може бити друкчије. Свака стратeгиска ситуација има више решења међу којима треба бирати. Спекулативно мишљење могло би их нијансирати до бескрајности, али нам све историско искуство говори да се своде на неколико основних алтернатива које се најчешће могу лепо сагледати и обухватити. Стварност, схваћена као синтеза свих компонента ситуације, даје личностима велику слободу рада, но ставља им и границе које разумни људи неће прекорачити. Али нека решења могу бити и генијална када су заснована на скривеним могућностима која просечни људи не примећују. Александар и Ханибал су на тактичкој надмоћности својих војски засновали грандиозне походе у Азију, односно Италију, који су запањили савременике и потомке, али ми знамо да су то била само епизоде вековне борбе коју су Грци водили против Персијанаца, односно Картагињани против Римљана. То не значи да би ма ко други допро до Инда или добио битку код Кане. Други би можда доживели слом својих снова код Иса или на Алпима. Одлука о дизању устанка 1941 базирана је такође на могућностима које су се могле уочити тек дубоком анализом, али је требало и много смелости да се такве латентне могућности провере у пракси.

Правилне или погрешне, стратeгиске одлуке дају физиономију рату и знатно утичу на његов исход. Идеализам је склон да у личностима види решавајућег чиниоца, ако већ не говори о божјој вољи. Из круга тих идеја су она фантастична схватања која су код нас између два последња рата била више проширена него ма где другде, да се „звезде прве величине“ јављају на небу ратне вештине свака два или три века, као по неком мистичном цикличком реду, а да такав талент прве величине, као Наполеонов, не би дозволио да се Први светски рат изроди у међусобно рововско мрцварење. Никако се не би могло претпоставити да би Централне силе уз боље стратeгиско вођство савладале Антанту или, четврт века касније, силе Тројног пакта Антифашистичку коалицију. Личности, и када су на највишем хијерархиском степену, делају у границама стварности које не могу

⁷⁾ Ово питање је Плеханов добро обрадио у есеју „К питању о улози личности у историји“ (Култура, 1947).

⁸⁾ Ф. Енгелс, *Anti-Dühring*, издање „Напријед“, стр. 117.

⁹⁾ *Ibidem*.

да пређу. И поред Ханибалове генијалности, Картагина није могла да савлада Рим. Личности су ограничене и као производи одређене друштвене структуре. Бивши југословенски руководиоци, на пример, не би никако могли да покрену и воде Народноослободилачки рат. Изледа да у стратегији има све мање слободе личности. Високи команданти данас помало личе на организаторе великих предузећа или градилишта које захвата и понесе рођени механизам. У последња два рата тешко ћемо наћи ситуацију која би могла дати маха таквој врсти талента као што је био Наполеонов. Као да се сасвим угасила ватра из које су избијале оне „божанске“ варнице генија. Бесумње, то је само импресија коју треба тек проверити посебном студијом кроз последње ратове; она се осећа јаче у вишој сфери стратегије где се доносе основна решења. Али то не значи да правилне стратегиске одлуке ничу аутоматски из сваке процене ситуације. Некад за најправилнију одлуку треба највише смелости. Државници и генерали су и у прошлом рату имали много прилика да греше и обилно су се њима користили. Војна историја је пуна грешака које не показују тенденцију опадања.

Улога субјекта у ратоводству навела је већ Ксенофона на размишљање какве личне особине треба да има војсковођа. По њему, он мора да буде инвентиван, енергичан, брижљив, истрајан и брза духа, нежан и суров, искрен и подмукао, будан и притворан, хазардер и чуваран, дарежљив и грабљив, самосвестан и неповерљив. Модернији писци, који се боје дијалектике, избегавају супротности које је Ксенофон свесно сукобљавао, па састављају дугачке спискове „позитивних“ особина које би могле да красе сваког грађанина и да унапређују сваку његову делатност. Било би излишно набрајати их, јер нам не казују ништа. Ми знамо да су и личности одређене историски друштвено, да свака ситуација баца тежиште на друге њихове особине и да их изазива ако за то у њима има услова. Одлуке у војној историји треба тражити на пресеку више противречних интелектуалних и психичких компонената ако се желе правилно схватити.

У пракси се проверава свака одлука, али историска критика не треба да цени личности само по постигнутим резултатима, већ првенствено према квалитету њихових напора. У рату нема ничег сигурног, у свакој одлуци има добар део ризика, само треба видети да ли су при томе били добро проучени сви разлози „за“ и „против“, да ли је то био „срачунати ризик“, како се то сада воли да каже у англосаксонском свету.¹⁰⁾

IV

Раније смо одбацили апстрактна историска уопштавања као неупотребљива за теорију. Како онда у интересу теорије формулисати резултате историских студија? Јасно је да не би било довољно, на-

¹⁰⁾ По томе је од интереса: *W. E. Showalter, What is calculated risk? — Military Review, мај, 1952.*

пример, да из ситуације у којој су се нашли Немци у Русији крајем јула 1941 изведемо сух закључак да главне снаге треба да буду на главном војишту (где се нуде највећи резултати), јер бисмо упоредо морала извести супротан закључак из ситуације у мају исте године на Блиском Истоку, када је тренутно тежиште било у Ираку, а не на главном војишту у Египту и Киренајки.¹¹⁾ Рећи ће се да нам историја више говори у прилог главног војишта. То можемо признати, али опет не смео занемарити изузетке. Тада морамо објаснити када се јављају и под којим условима, што нас постепено доводи на конкретне примере. Можда је најбоље да се проучени историски материјал само објективно региструје у свој његовој разноликости. Из њега ће се, свакако, издвојити извесне законитости општег и нужног, али би било прерано да се формулишу већ сада, пре но што се проуче нови моменти који наилазе свакодневно. Студија историје је само увод у теорију. Када би се теорија задовољила само ратним искуством, она би се спремала за ратове који су прошли. Ми се не обраћамо историји за готове поуке, већ тражимо само полазну основу за даље студије. Историска искуства морају се непрекидно ревидирати у светлости све новијих чинилаца — који наступају после последњег рата.¹²⁾

У теорији стратегије раније се о тим новим моментима водило врло мало рачуна. Није се толико осећала потреба због споријег развоја производних снага и свега што је с тим у вези. Али главни разлог је идеалистичко гледање на стратегију. Сматрало се да њоме владају непроменљива начела, па су се у историји тражили примери за њихову потврду. Фош је учинио корак напред претресајући историју, нарочито последњи рат 1870/71, да би утврдио како су његово *fix* принципи¹³⁾ примењивани у пракси, али ни он није ишао даље од последњег рата. Наши предратни уџбеници из стратегије нису довољно водили рачуна ни о последњем рату. Неколико непроучених примера из Првог светског рата или опште мисли о авијацији и о бојним отровима, нису могли изменити њихову идејну суштину. Ми

¹¹⁾ Види: *W. Churchill, The Second World War, III, стр. 224—257.*

¹²⁾ Код нас се пре рата, по руском узору, говорило о „системима“ стратегије као о неким утврђеним категоријама ван времена и простора, али извучених из неких историских примера (*М. Раденковић, Стратегија, стр. 19—24, Љ. Марић, Стратегија, стр. 28—31*). Тако су Александар, Ханибал, Наполеон, Молтке били претставници „методичке (праве, истините) стратегије“; Биров, Вајротер (1805 код Аустерлица) и Фул (творац Дрисанског утврђеног логора 1812) претставници „метафизичке (шаблонске) стратегије“; Карло XII (за Марића и Наполеон 1812 и Бугари 1913) претставници „авантуристичке стратегије“. Ови „системи“ не могу да издрже критику. Не може се говорити о системима стратегије који се, као метафизички и авантуристички, одбацују унапред самим тим што се први систем назива „правим“ и „истинитим“. Наполеон се у њима појављује као методичар и авантуриста. То бисмо могли рећи и за Карла XII, ако узмемо у оцену и његове раније операције, а не само поход у Украјину. Историске одлуке које су узете као основа за такву систематизацију нису одређене неким посебним идејним погледима на стратегију; нису ништа друго него резултат конкретних услова међу којима нећемо заборавити ни личност војсковође као производ друштвеног и историског амбијента, а са свима његовим личним особинама.

¹³⁾ Види: *Стратегиске доктрине, „Војно дело“, 3/1953.*

смо пошли у Други светски рат стварно са истим оним гледиштима о мобилизацији, концентрацији и операцијама којима се руководила српска војска у претходним ратовима, не видећи да је то искуство прошле епохе које се више никада не може применити.

Данас се нико не може оглушити о живот који тако убрзано и бучно бије око нас. Тек што смо се одмакли од прошлог рата, а већ нам на први поглед многе његове појаве изгледају застарелим. До јуче је, на пример, била довољна поморска контрола над океанима па да Америка буде неповредљива од противничке оружане снаге; данас није довољна ни ваздушна контрола. Азија, до јуче инертна, данас ври, а и Европа је далеко од друштвеног, привредног и политичког стабилитета. Блиски и Средњи Исток су у прошлом рату били пасивни партнери Савезника; данас реагују живо и особено на све стратешке проблеме тих области, а да се при том не може знати какав ће став заузети сутра. Агресивност Совјетског Савеза притискује данас све континенте, много опасније него раније фашистичке силе. Политичка и војна литература Запада данас удара гласом баш на те нове елементе. Али се о томе може конкретније говорити тек код одређених стратешких радњи. Овде се треба задржати само на неким методолошким моментима.

Није корисно да се нове појаве, као атомско оружје и дириговани пројектили или нове друштвене силе, посматрају ван општег ратног искуства, а још је горе ако се гледају изоловано без везе са другим чиниоцима. Такве блештаве новине могу заслепити расуђивање да не види ништа друго око себе. И овде, као и при историским студијама, треба обухватити све компоненте кроз њихов међусобни утицај, па видети да ли коригују ратно искуство, да ли, на пример, мењају и колико услове у којима се прошлог рата вршила концентрација снага за стратешка дејства. Сада се још јасније види да се теорија мора удубити у историју ако је хоће и ретроспективно да схвати кроз нове чиниоце. Али је то лакше саветовати него учинити. Врло је тешко пратити новине које се више назиру него сазнају, а још теже је одмерити њихов стратешки утицај који се врло често изражава тек посредно кроз тактику и оперативу. Ма како било, без врло брижљивих и систематских студија подаћемо се неизбежно магловитој и варљивој интуицији. Вртоглав развој производних и друштвених снага неће никад дозволити да се стане код неких одређених резултата.

Неке појаве Првог светског рата нису се поновиле у Другом. Дамаклов мач хемиског и биолошког рата, који је скоро четврт века тако претећи лебдео над нашом судбином, поштедео нас је овога пута. Теорија не може прорећи да ли ће се идућег пута спустити на наше главе, али нам може рећи у којим условима то може бити, а настојаће да предвиди и стратешки ефекат.

Ваздухопловство је нераздвојно повезало копно и море. Сливање копна, мора и ваздуха у јединствену целину је основна црта модерне стратегије. Морнарица се осећа дубоко на континентима, а авијација базирана на копну још дубље у океанима. Данас се адми-

ралима — командантима флота — поверавају простране стратегиске области где се предвиђа дејство читавих копнених армија. Маса и брзина оружаних снага је повезала и Земљу у стратегиску целину. У нижим сферама могућно је посматрати стратегију претежно са копненог и поморског гледишта или регионално (географски или политички) као, на пример, стратегију Швајцарске или Тихог Океана, али то ипак мора бити у ширим оквирима да не испадне пушта игра без везе са стварношћу.

У овој фази студија је неопходна да се приступи апликативном раду — решавању задатака на карти, рељефу или терену, ратним играма или маневрима. Уколико будемо даље одмицали од прошлог рата, то ће бити све потребније. Није то права пракса, али ће се таквим практичним методом уочити многе ствари које спекулативно посматрање не може открити. За ово је још увек од интереса поступак Жоффа уочи Првог светског рата.¹⁴⁾ Уверен да треба темељито проверити француску доктрину, он је на добро смишљеним ратним играма и маневрима ставио све у питање. „Све идеје“ — каже он, „све концепције, све смелости и све малодушности се ту судараху“. За кратко време интензивног рада, за свега две до три године, створена је нова стратегиска доктрина. Назвао ју је чудно — „енергична офанзива опрезно вођена“, али је овде битно да је послужила као основа за ратни план и израду оперативних и тактичких правила.

Рачунски елемент се почео да увлачи у ратну вештину са првим машинама. У материјалним биткама Првог светског рата био је врло упадљив. У Другом светском рату постављен је на научну основу. У склопу морнарице САД формиране су тзв. групе за оперативно истраживање (*Operations research group*), чији је задатак био да командовању пруже квантитативну базу за доношење одлука.¹⁵⁾ Те научне групе су настојале да реше рачунску страну неких поморских оперативних проблема, на пример, дејства авијације против подморница у одређеној области, организације конвоја, наоружања трговачких бродова, или неких тактичких питања, као што је употреба дубинских бомби. Методе таквог оперативног истраживања или оперативне анализе, како се тај рад још назива, биле су разноврсне, статистичке и аналитичке, али у основи то је примењена математика, где је постављање рачунског проблема главна тешкоћа. Разуме се, такве методе су могуће код изразито техничких видова или родова, где се материјални моменти тискају у први ред, али и у свим тим случајевима рачунски однос је само једна компонента проблема, поред многих других који се бројно не могу изразити. Изгледа да је увлачење математике у ратну вештину наишло на неповереде и научних и војних кругова. Ипак је не би требало сасвим изгубити из вида. Примењена математика може дати корисне индикације и за решење неких стратегиских проблема.

¹⁴⁾ Mémoires du Maréchal Joffre, I, Париз, 1932, стр. 29—40.

¹⁵⁾ M. Morse и G. Kimball, Methods of operations research, Њујорк и Лондон, 1951.

Било би излишно да и овде инсистирамо на оним истим елементима о којима је говорено раније, када је било речи како да се историја стави у службу теорије стратегије. Јасно је, да се и при студији нових момената, који се појављују после последњег рата, мора водити рачуна, на пример, о повезаности политике и стратегије, о опасности апсолутизовања појединих чинилаца, о нужним и случајним, или о утицају личности.

Уколико се више одмичемо од последњег рата, утолико се све више еманципујемо од историје. То иде данас брже него раније, све брже и брже, упоредо са развојем света. Ипак, треба пазити да то не буде пребрзо, да пре времена не напустимо солидно тле искуства. Али, то не значи да историја постаје беспредметна. Теорија се може ослободити ње само ако је буде добро познавала.

V

На крају свога рада теорија стратегије мора ипак да стави своје резултате у неки књижевни облик.

На Западу се данас много пише о стратегији Другог светског рата, али упорно и о новим стратегиским могућностима, већином сасвим конкретно. Ипак се још увек говори о принципима који имају претензију да важе за све географске ширине и за сва времена. У САД се званично признају девет принципа као руководство (*guidance*) за употребу оружане силе, дакле, и за стратегију. То су: циљ, простота (једноставност), јединство команде (садејство), маневар, маса, економија снага, изненађење, сигурност.¹⁶⁾ У Великој Британији има их десет: циљ, морал, офанзива, сигурност, изненађење, концентрација снага, економија снага, еластичност, садејство, администрација.¹⁷⁾ Дакле, Енглези немају принципе простоте и маневра, а Американци принципе морала, еластичности и администрације. Ваздухопловци додају још један: ниједна већа операција не може бити успешна ако претходно није добијена ваздушна битка.¹⁸⁾ За Лидел Харта у стратегији, као и у тактици, постоје шест аксиома: изабрати најненормалнији правац дејства, тј. правац који непријатељ најмање очекује; експлоатисати правац најмањег отпора; отпочети операције тако да се затим могу развити у више праваца; изграђивати еластичне планове; не нападати тамо где се непријатељ може да одбрани; никад не поновити напад који је неуспео. Један белгиски писац поставља само три принципа: однос између циља и средства; слобода акције; економија снага.¹⁹⁾ Један енглески писац²⁰⁾ каже да су ти принципи можда добри за генерале, али за воднике и командире даје само че-

¹⁶⁾ F. H. Skelly, *The Principles of War* (M. R., август, 1949).

¹⁷⁾ *Canadian Army Journal*, децембар 1947 (приказано у M. R., октобар 1948).

¹⁸⁾ *Principles of Modern Warfare*, The Royal Air Force Quarterly, јануар 1948.

¹⁹⁾ *Emile Velghe, L' unification des principes de l' art militaire, L' Armée — La Nation*, новембар 1952.

²⁰⁾ R. G. S. Bidwell, *An Approach to Military History*, The Army Quarterly, јануар 1949.

тири принципа: морал, извежбаност, организација и чињеница да је модерна борба кркљанац (*muddle*).

Када се ови принципи ближе сагледају намеће се гомила питања. Откуда су се тако различити појмови, као администрација и изненађење, нашли у истој логичкој категорији? Зашто се уз принцип маневра не ставља принцип удара (ватре), уз масу — брзина, а уз администрацију — фортификација? Каква је разлика, затим, између принципа масе и економије снага када је први функција другог? Који се од ових принципа не може применити и на друге људске активности, рецимо на трговину или фудбал? Шта ћемо да радимо са противречном природом тих принципа? Очито је, да се садејство, концентрација снага и изненађење не могу увек постићи уз поштовање принципа сигурности. Зар није неопходно да се уз принцип сигурности стави и принцип смелости, а уз еластичност принцип упорности? Можемо ли увек задовољити принцип садејства ако се држимо принципа простоте? Да ли принцип офанзиве искључује дефанзиву? Можемо ли уопште бирати (у смислу нужности) између офанзиве и дефанзиве? Може ли се нека војна акција замислити без маневра? Може ли се прогласити аксиомом захтев да треба нападати правцем који непријатељ најмање очекује када се никад не може знати шта непријатељ очекује?

Начела ратне вештине овако сажета као афоризми без дијалектичке целине су исто толико лажна колико и истинита. Када су Немци, августа 1914, оставили пред 1 руском армијом само једну ослабљену коњичку дивизију, да би се могли што боље прикупити против 2 руске армије код Таненберга, они су очигледно сасвим занемарили принцип сигурности у корист принципа масе. Ако из Канске битке изведемо закључак да је двоструки обухват најефикаснији вид офанзивног дејства, потсетимо се уједно да је код Аустерлица (1805) и на Суворову (1914) пробијен центар онога који је обухватао. Ако нас историско искуство нагони на закључак да треба нападати груписаним снагама, не треба да изгубимо из вида да су Турци на Марици (1371), а Срби на Церу (1914) постигли сјајан успех занемарујући баш овај принцип за љубав изненађења и брзине. Кад је реч о афоризмима онда треба признати да је најверљивији онај стари, помало скептички — да се речи *никад* и *увек* могу употребити у ратној вештини само у једној јединој комбинацији: *да никад не треба рећи увек*.

Овако сажети принципи су само етикете за најразличитије са држаје. Принцип сигурности не казује нам баш ништа како да осигурамо стратегиска дејства, а принцип маневра како да их изведемо. Маневар Ханибала код Кане нема ничег заједничког са Стаљинградском битком, а још мање са маневром Гуроа код Ремса 1918. Концентрација старогрчке фаланге не личи више нимало на концентрацију модерних армија. Но, ако ти „вечити принципи“ треба да кажу само то, да је потребно да се осигурамо, односно да имамо јак морал и добру администрацију, или да треба да скупимо песницу пре удара, онда нека их, али тада се са Енгелсом можемо запитати: чему толико крупне речи за такве плиткости?

Мора се признати да ови и слични принципи не коче много стратегиску мисао Запада. На њих се мало ко обзире. Осећају се више као страни тело, као остатак догматичке прошлости теорије стратегије, који се још трпи из неких нејасних дидактичких разлога или из инерције. Али се тамо ипак осећа наклоност за утврђеним правилима којима би се лако могло „овладати“. Тако треба тумачити предност која се негде на Западу даје Жоминију на штету Клаузевица, тобоже због веће практичности и јасноће.²¹⁾ Истина, људски дух се буни против шаблона, али је склон и да се њим послужи када не може да продре до суштине ствари.

Данас се зацело не би могло написати ништа корисно о стратегији што би по филозофској концепцији било налико на Жоминијев *Преглед ратне вештине* или на наше предратне стратегиске уџбенике. Клаузевиц нам је много ближи, чиме се објашњава да његово главно дело *О рату* доживљује и данас нова издања на више језика. Било би немогуће, такође, свести теорију стратегије у нека званична правила као оператику или тактику. Она може дати само широке расправе са настојањем да са свих страна осветли све чиниоце, да одмери њихов међусобни утицај и ускупни ефекат у разним алтернативама, другим речима, треба да своје проблеме више поставља него решава. То је много тежи подухват него давање готових формула. То је знање комбиновано са конструктивним размишљањем о будућем рату.

Теорија стратегије увек ће стављати своје расправе у постојеће политичке и географске оквире. Када смо усвојили гледиште да је стратегија нераздвојан део политике, онда се заједно с њом мора кретати у истим границама. Иако не треба никад да скрену свој поглед са актуелних политичких проблема за љубав апстракција ван времена и простора, такве стратегиске расправе ће остајати још увек у границама теорије и далеко су од конкретних решења као што је расправа о сликарству далеко од слике.

Овде додирујемо узгред један од најважнијих камена међаша који дели стратегију од оператике. Теорија оператике је апстрактнија и одређенија, што значи да је мање везана за конкретне политичке констелације и прецизнија је у својим начелима и упутствима. За тактику то важи још у већој мери. И поред тога, иако не буде формулисана у правилске одредбе, теорија стратегије ће ипак бити оквир за оператику, а посредно и за тактику. Своју основну стратегиску концепцију, коју смо малопре навели, Жофр није ставио на хартију, али ју је ипак конкретизовао у три оперативна и тактичка правила објављена овим редом: *Правило за вођење великих јединица* (за армију и корпус), *Ратна служба* (за дивизију и мање здружене јединице) и *Борбено правило пешадије*. Ред издавања ових правила је логичан: оперативна дејства се подвргавају стратегиским, а тактичка оперативним.

Критичка расправа не значи да ће у њој сасвим недостајати принципа. Неће бити као они које смо поменули, онако збијени и сен-

²¹⁾ Види: J. E. Edmonds, Jomini and Clausewitz, *The Army Quarterly*, април, 1951.

тенциозни као дестилисана мудрост без дијалектичког сукоба, него више као начела за рад у свој њиховој противречној природи, тешње везана за предмет посматрања. Можемо их назвати и законима у Лењиновом смислу који се не подударају потпуно ни са једним конкретним случајем. Таквих ће начела или закона бити много више него Фошова четири, више него девет или десет, више него стотину Наполеонових — било би немогуће набројати их. Овде се сасвим разилазимо са Клаузевицем. Не може се више бранити његово гледиште да је у стратегији све просто, иако не лако, да је бој њено једино средство и да има само нешто мало начела или правила. Протекли век је знатно компликовао и стратегију. Начела настају и одумиру са развијањем друштва. Начело класичне грчке фаланге — да треба нападати десним крилом (јер су борци имали оружје у десној руци), данас је исто тако беспредметно као и Валенштајново начело да се рат треба да храни ратом, или, супротно начело наредне епохе, да се војске имају искључиво снабдевати из војних магацина не дирајући ничим у становништво. Обратно, данас има много начела која се раније нису могла ни замислити, као: општа војна обавеза, тотални или народноослободилачки рат и све што је у вези са новим борбеним средствима. Таква начела, идејно повезана кроз више стратешких радњи, могу створити читаве доктрине, као доктрину о муњевитом рату, а свакако ће створити и оквир за националну стратешку доктрину.

Неодређеност начела је врло погодно тле за развој дилетантизма. Није чудо да га је у стратегији било увек више него у тактици. Наполеон и Хитлер су се позивали на интуицију генија, разуме се са неједнаким оправдањем. Многи су и Клаузевица протумачили тако, да се у стратегији нема шта да научи. Доиста, у тактици треба усвојити више прецизних знања него у стратегији. Отуда у неком кутку наше потвести живи још увек идеја да је теже командовати батаљоном него групом армија. Отуда и они „генијални“ покрети руком преко географских карата или на кафанским столовима. Стога није излишно наглашавати да се теорија стратегије мора наслањати на широке и врло брижљиве студије — историске, географске, политичке, економске, техничке, саобраћајне, тактичке, оперативне и многе друге.

VI

Широко заснована студија стратегије, овако како је овде изложена, могућна је само у посебним колективима, ма како се они називали и ма где се они налазили. Материјал који се данас мора проучити прелази време и снаге појединачца.

Али не би било корисно да се стратешке студије ограниче само на такве колективе. Никакав центар не би могао присвојити себи монопол стратегије. И овде, као и у свим другим научним гранама, неопходан је индивидуалан рад, истраживање, писање, борба мишљења. Истина, стратешке одлуке доносиће мали број људи, али

их у миру и рату морају схватати много шири кругови, не само у оружаним снагама него и ван њих. Како би се иначе могли одређивати они који решавају по политичким питањима када не би били упознати, бар у главним цртама, са толико важним сектором опште државне политике као што је стратегија? Уосталом, стратегиске одлуке се у пракси могу доносити само после брижљивих конкретних студија за које се ангажују све већи висококвалификовани колективи, а и рад на операцији захтева, такође, познавање стратегиских оквира. Дакле, не би било корисно ни то, да се стратегиска спрема строго ограничи само на највише војне руководиоце.

Појединци не могу, а и не морају, ићи оним путем који смо овде указали теорији. Своје стратегиско образовање стичу обично на вишим војним школама као и студенти другач високих школа који не пролазе кроз сав интерни рад њихових специјализованих института. Али, не би било довољно да се ту упознају само са стратегиским расправама. Овome треба да претходе студије из свих научних области које задиру у стратегију. Правилна стратегиска настава може се поставити само на ширу општу и стручну спрему. Она неће ићи за тим да слушаоцима да нека коначна знања, него да их оспособи за самостално стварање, развијајући у одређеном правцу њихову интелектуалну и имагинативну моћ. Лично ратно искуство је у стратегији мање значајно него ли у осталим гранама ратне вештине. Пруси су мировали пола века, па су 1866 и 1870 били стратегиски зрелији од својих противника, Аустријанаца и Француза. Значајнији је апликативан рад у актуелним условима. Студија војне историје и апликативан рад изоштравају ум за комбинације, надахњују идејама и развијају машту уз правилно осећање мере.²²⁾

Сама по себи теориска спрема неће никога оспособити за правилно решавање стратегиских проблема у збиљи. Онима, којима ће пасти у део та тешка одговорност, биће потребне и друге интелектуалне и моралне особине. Али таленти и карактери, ма колико били урођено велики и снажни, без теорије никад неће развити своје стратегиско расуђивање до оних квалитета које захтевају данашње сложене ситуације.

---

²²⁾ Од интереса је проучити организацију и наставу *Националне ратне школе* и *Индустриске школе оружаних снага САД* (види: *W. T. Abbot, The National War College — M. R., новембар, 1948, и J. G. Ondrick, The Industrial College of the Armed Forces — M. R., октобар, 1948.*

Потпуковник **МИХАИЛО ЧУКИЋ**

КРИТИКА И ВОЈНА МИСАО

I

У досадашњој усменој и писменој дискусији о критици и војној мисли, разни писци¹⁾ образлажу и заступају, углавном, следеће три основне тезе: 1) нужност слободе и борбе мишљења у нашој војној теорији; 2) потреба обазривости, одмереног такта и уљудног тона (што се постиже избором прикладне форме) и 3) критика и борба мишљења је веома значајно практично, кадровско питање.

За прву тезу наводе се следећи аргументи: а) без борбе мишљења нема развитка науке уопште, па ни војне посебно; б) борба мишљења и критика потстичу ауторе на темељитији рад при избору, начину прилажења, обради и излагању неког теориског проблема; в) критика и борба мишљења навикавају и бодре читаоце да поједине чланке, студије, приказе, биљешке и сл. не примају као дефинитивне закључке, као ставове без призива, пасивно, већ да смјело и самостално прилазе покренутим проблемима и формирају своја мишљења, чиме се развија њихова иницијатива у давању нових прилога војној мисли; г) у нашој земљи борба мишљења претставља праксу и метод изучавања и откривања наше друштвене стварности и збивања у свијету. Због тога је природно да ни радници на подручју теорије и праксе у Армији не могу остати ван те наше општејугословенске, социјалистичке праксе, јер је критика неопходан и веома значајан облик борбе против свих утицаја, штетних и нашој Армији туђих схватања, ма одакле она долазила. Нема сумње да се сви слажемо са горе наведеним аргументима, само се уз тезу о потреби критике, као неодвојиво од ње, поставља и питање — права критике.

¹⁾ Види: „Народна армија“, бр. 713, од 19 марта 1953, чланак генерал-мајора В. Колба: Критика и војна мисао, бр. 715, од 2 априла 1953, чланке генерал-мајора В. Мићуновића: „Без борбе мишљења нема развитка ни војне мисли“ и потпуковника Б. Бадурине: „Не „критиковати писца“ већ принципијелна дискусија“, као и чланак генерал-потпуковника Отмара Креачића: „Поводом петогодишњице „Војно-политичког гласника“ у „Војно-политичком гласнику“, бр. 2/53, стр. 10.

За другу тезу о потреби обазривости и одмјереног такта и тона у критици, истичу се штетне последице које би критика имала, ако се у различитим видовима критике и борбе мишљења не одмјери тон и употријебе одговарајући изрази, тј. ако се не би пронашла добра форма и, с друге стране, да војна критика код нас мора бити веома обазрива, јер је наша војна мисао релативно млада, са великим бројем војних писаца који се тек појављују, тако да их необазрива критика може одгурнути са трибина војне штампе и војне теорије. Као посебан аргумент за обазривост војне критике, наглашава се да она мора имати „свој посебан пут“, јер се међу ауторима различитих радова „јављају службени односи“, „односи претпостављеног и потчињеног“. Међутим, овај аргумент, по моме мишљењу, не може се у потпуности прихватити, јер се, у дискусији о појединим теориским проблемима у нашој армиској штампи, односи између појединих војних старјешина не испољавају као односи старјешинства и потчињености, већ као односи међусобно равноправних људи који међусобно јавно дискутују и воде научну полемику. Друга је ствар ако се у армиској штампи појављују више војне старјешине са обавезним тумачењима појединих уредби, прописа, наређења, и сл., тј. са директивама по појединим питањима из живота Армије. А наше војне старјешине су заиста и досада показале умјешност и зрелост у оцењивању по којим је питањима могуће водити дискусију преко штампе, и иначе, а по којима не.²⁾ Према томе, сви смо, углавном, сагласни да војна критика (као, уосталом, и свака друга) треба да буде обазрива, али остаје као тек начето питање: у чему се, заправо, састоји обазривост те критике?

За трећу тезу, наиме, да критика и борба мишљења претстављају веома значајно практично, кадровско питање, углавном се даје следеће образложење: кроз борбу мишљења се изграђује, избија на површину и, такорећи, „спонтано“ одабира кадар који ће се бавити војном теоријом и развијати је, јер би оријентација искључиво на стари и „старији“ кадар, који већ посједује високо развијену војну културу, који је стекао искуство и рутину у писменом изношењу и образлагању својих мисли и поставки, само се по себи разумије, била неправилна.³⁾ И ту важи позната истина да прилив нових снага, „подмлађивање кадра“, претставља услов континуитета у развоју и манифестацију закона напретка. Поред тога веома је значајно да млађе старјешине схватају војне часописе као своје, као трибину за изношење својих схватања, те их зато треба потстицати и увлачити да дају своје прилоге.

Међутим, и поред убједљивих и прихватљивих аргумената и образложења и неопходности критике у развоју војне науке и опште сагласности по том питању, ипак у закључцима, кад се ради о практичном ставу према критици, постоје осјетне и веома значајне разлике из-

²⁾ Види: потпуковник Б. Бадурин, цит. чл. у „Народној армији“.

³⁾ Види: М. Ђилас „Размишљања о разним питањима“, изд. „Културе“, Београд, 1953, стр. 30.

међу појединих дискутаната и аутора. Док су једни за борбу мишљења и критику којој природне оквире поставља једино тематика, квалитет и форма, што потпуно одговара духу наше земље и Армије, дотле има појединаца који, из зебње од негативних последица критике, а у циљу осигурања обазривости у критици, умјесто отворене, непосредне и аргументоване борбе мишљења, изражене у непосредној критици спорних ставова појединих војних писаца, препоручују да се борба мишљења одвија објављивањем по неколико чланака о истом проблему, са различитим гледањем на исти, а мање у виду непосредне критике радова појединих војних аутора. Другим ријечима, оваквим ставом се долази у супротност са основним тезама о потреби критике и доказима којим је она поткријељена, а препоручује *паралелизам* различитих мишљења и ставова по истовјетним проблемима војне теорије, паралелизам мишљења као преовлађујући „облик“ развијања војне мисли и као облик заштите од евентуалних штетних последица критике. (Тог паралелизма у одређеним етапама дискусије, нарочито усмене, свакако, мора бити, док се ставови искристалишу.)

Овако схватање није усамљено. Њему су сродна, иако не истовјетна, и извјесна схватања, која би, по броју својих носилаца, била безначајна, али која, у склопу општег проблема критике и војне мисли, не треба мимоићи. Наиме, има ријетких појединаца који су за ограничавање критике у армиској штампи, ради тога што им се чини да се том критиком подривају везе које нас спајају, везе и односи изражени у старјешинству, у принципу строге субординације, који, наравно, у војсци мора да постоји. Са овима су, у крајњој линији, у непосредној вези и појаве устезања појединаца, који имају своје одвојено мишљење по појединим теориским питањима, која је обрадио неки војни старјешина, али се устручавају да то своје мишљење изразе писмено или иначе, само ради тога што је аутор старији од њих по чину или положају. Све то спада у различите облике ограничавања критике, само са различитим извором и носиоцима — заступницима тог ограничавања.

Стога је од великог интереса и практичног значаја што се у нашој штампи још увијек чују и сукобљавају различита мишљења о *пракси критике*, јер се тиме долази до заједничких ставова према критици, заједнички утврђују основни принципи војне критике, јер је и то један од облика борбе против свих вјештачких (а тим самим непотребних) ограда које би могле да сметају развитак војне мисли и, сходно томе, да успоравају развитак наше војне праксе.

И поред тога што су досадашња критика и борба мишљења на страницама војне штампе, као и дискусија о критици, изазвале живо интересовање читалаца, ипак се та дискусија о критици ограничила само на један облик критике — на критику кроз штампу, захватајући, на тај начин, критику и борбу мишљења, такорећи „у врховима“, међу опробаним и искусним радницима у војној теорији. А проблему критике и њене улоге у развитуку војне мисли и праксе треба прићи шире и третирати га свестраније (иако се то у једном чланку не може исцрпити).

II

У науци једни дефинишу критику као умјетност оцјењивања људског дјела и људског духа, а други на критику гледају као на вјештину оцјењивања, тј. разликовања оног што је добро од оног што је слабо у науци, књижевности, умјетности, јавном животу, итд. Међутим, све те опште дефиниције критике, ма како биле непотпуне, имају нешто заједничко, што изражава суштину критике, наиме, да она претставља на одређен начин изречену оцјену, суд. Она претставља научно и објективно испитивање и утврђивање вриједности неке теориске поставке и доказа на којима се она заснива; објективну и научну оцјену вриједности неког научног или умјетничког дјела (рада) или одређене активности уопште. Међутим, цјелокупна критичка активност заснива се на свакодневном *активном односу* човјека према свему што га окружава и са чим се сусреће — у Армији: у свакодневном *активном односу* војног старјешине према задацима који се пред њим постављају, према раду других, према властитом раду, итд. Тај активни, уствари, *критички однос* захтијева залагање свих људских способности и снага, утичући на њих повратно у циљу њиховог даљег развијања на бази стечених искустава. Тај активни однос захтијева од сваког појединца *да према свему свјесно заузима став*, формира своје схватање и са одређеним јасним циљем испољава своју дјелатност. У том *активном односу* налазимо извор свих манифестација критике; одатле потиче и ту се испољава стваралаштво и иницијатива појединца, као самосталне личности (што је веома значајно за војног старјешину).

На тај активан однос човјека према свему што га окружава и на степен испољавања те активности утичу три битна момента: а) спремност за функцију коју врши и мјесто у друштву које покрива; б) друштвени односи и в) снага традиције и навика.

Уколико је човјек слабије овладао својом функцијом и припремио се за њу, утолико ће при раду бити зависнији од онога ко му поставља задатке, од средине која га окружује и обрнуто. Исто тако, постојећи друштвени односи могу да потстичу или коче активност појединца. Разумљиво је да се та активност најјаче потстиче и развија у оним периодима када су руководеће, класне снаге у успону, а коче онда када те снаге желе да своју власт овјековјече, када стагнирају и опадају. Кочење те активности највише долази до изражаја у експлоататорском друштвеном поретку, упоредо са сужавањем, ускраћивањем или укидањем политичких и материјалних права појединца, друштвених група и потчињене класе, када се од људи захтијева безусловна послушност и слијепи аутоматизам.

С друге стране, људско мишљење има извјесних елемената конзерватизма, изражених у снази навика и традиција. Наиме, људи се тешко (а и нерадо) ослобађају мишљења која су формирали, облика које су пронашли, метода којим се служе, стила рада на који су навикли, итд. Томе често иду у прилог и настојања реакционарних снага да преживјела схватања, навике и традиције потхране, очувају, да

би преко њих кочиле развитак. А активан однос се изражава, прије свега, у *критичком ставу* сваког појединца према својим схватањима, према свом *стилу рада*, свом *методу* и *облицима практичне дјелатности*, својој „психологији“; у сагледавању докле они претстављају израз напретка и воде ка истом, а када постају кочница развитка како друштвеног, тако и личног. Таква критичка активност постоји и у нашој Армији. Она је много јаче развијена код наших војних старјешина но што ју је приказала и што може да је прикаже наша штампа. О томе говори маса конструктивних мисли, примједби, запажања, предлога, итд., на разним састанцима, зборовима и сл. У нижим јединицама, та „критика“ није понекад довољно образложена, каткад претставља „збир“ мишљења нижих старјешина, али веома је значајна за развитак Армије; она има велики практични значај не само за организацију и обуку трупе, већ и за војну теорију; она, углавном, даје физиономију наше свакодневне праксе.

Да би критика и борба мишљења, као активан однос, могла да се развија и да игра прогресивну, стваралачку улогу у друштву — уопште и у науци посебно (укључујући ту и војну), потребна су три основна, битна услова:

а) друштвено обезбјеђење права критике за сваког појединца, у свим најразноврснијим формама њеног испољавања;

б) осигурање материјалних средстава и омогућавање сваком појединцу — борцу за социјализам — без обзира на друштвени положај, да се тим средствима служи; и

в) развијање иницијативе појединца и његове свијести о властитој дужности да се осигураним правом користи, у чему пресудну улогу играју руководеће снаге, које треба да га у томе потстичу, јер је прилично дугачак и напоран пут од прокламованих права до њиховог пуног коришћења и остваривања од стране појединаца и друштвених група.

III

Право на критику, на борбу мишљења, у суштини претставља политичко право. Оно се код нас испољава као право сваког члана друштвене заједнице да слободно и несметано изражава своја схватања по свим питањима наше друштвене стварности, по свим питањима теориске мисли, науке итд. — у суштини, као право учешћа сваког појединца у саодлучивању о даљем правцу развоја наше социјалистичке изградње.

То право критике, дискусије и борбе мишљења може бити осигурано и остварено и у нашој Армији, без обзира на њен унутрашњи живот, специфичност организације и службене односе, јер карактер и развитак наше Армије зависе од карактера и развитка наших друштвено-политичких односа и руководећих снага.

Велике промјене које су већ извршене и које се још увијек врше у нашој земљи у циљу изградње социјализма, одражавају се и на нашу Армију, која и сама учествује у тим промјенама. Прије свега,

те промјене огледају се у успостављању дубоко људских — комунистичких односа у нашој земљи, а тиме, на својствен начин, и у Армији. А успостављање и развијање комунистичких односа у нашој земљи и Армији заснива се и изражава управо у материјалном обезбјеђивању и друштвеном осигурању политичких права појединаца, друштвених група, организација, итд.

Управо у овим односима, заснованим на поштовању људске личности и људског достојанства, поред општих односа у нашем друштву, налазимо оне битне друштвене услове који омогућавају сваком појединцу — припаднику Армије да испољи и искористи своја политичка права, а међу њима и право критике, дискусије и борбе мишљења. А и у Армији имамо веома развијену и разгранату материјалну основу која стоји сваком појединцу на расположењу и омогућава му да изложи своје мишљење. Ту у првом реду спада наша армска штампа — војни листови и часописи, радио и остала штампа у земљи, а затим разни састанци, конференције, семинари, зборови, итд., гдје мишљење сваког војног старјешине може да дође до изражаја и да се снагом својих аргумената бори са другима, да побјеђује у отвореној борби и да трпи корекције.

Међутим, за сваког појединца је веома важно да уочи ону границу којом се завршава критика, дискусија, борба мишљења, а од које почиње команда, одлука старјешине, итд. Борба мишљења, слободна дискусија и критика су могуће и нужне све донде док се не пређе на акцију, а акција захтијева јединство воље, јединство снага, које се обезбјеђује јединственим руковођењем и командовањем, досљедним спровођењем принципа субординације и поштовања старјешинских односа. Кад наступи акција, тј. кад је већ пала одлука, дискусија се више не води о одлуци за акцију, већ о извршењу команде, о начину да се она што боље, што прије и што потпуније оствари. Иста је ствар и са војно-теориском дискусијом и закључцима. Чим дискутовани ставови постану дио војне политике (да се тако изразим), изражене у командовању, обуци и организацији трупе, по њима престаје борба мишљења, а наступа борба за њихово остваривање и спровођење у живот. Та борба, такође, захтијева дискусију и борбу мишљења, да би се пронашао најбржи и најлакши пут, чиме и сама борба мишљења добија нов предмет и садржај. Природно је да сваки учесник дискусије има право и дужност да изложи своје мишљење, да га поткријепи доказима и брани, да усваја и критикује супротна мишљења, без обзира чија су, истина, у пристојној, културној форми.

Према томе, војничка дисциплина и принцип субординације не искључују борбу мишљења, нити значе да не смије постојати разлика у гледању на поједина војно-теориска питања између нижих и виших, или по положају и чину равних, војних старјешина. Снага појединих теориских поставки заснива се на убијеђености људи у њихову правилност до које су дошли кроз претходну слободну дискусију и равноправну борбу мишљења. Разумије се, сваки дискусант има право да задржи резервисан став и одвојено супротно мишљење по оним теориским поставкама војних старјешина (равних и старијих), које

су још у дискусији, које још нијесу постале дио команде (или сама команда, у најопштијем значењу ријечи), дио праксе — акције.

Ограничавање дискусије, или њено сужавање, прије но што наступи команда — акција, и у војсци би значило успостављање „својеврсног монополизма“, а монополизам увијек значи, у најмању руку, закидање нечијих материјалних и политичких права, у овом случају права на дискусију и критику, што би неминовно доводило до кочења у развиту науке и праксе.

Наша Партија и ЦК, односно СКЈ и ЦК СКЈ, одлучно су се и недвосмислено борили и боре против сваког монополизма, па и против монополизма у области људског мишљења, што потврђује наша широка политичка делатност (научна, теориска, итд.) и наша друштвена пракса.⁴⁾

У резолуцији VI конгреса КПЈ, која претставља теориски резиме досадашњих успјеха на широком фронту борбе за социјализам, идејну основу за даљу офанзиву у јачању социјалистичких друштвених односа у нашој земљи и политичку обавезу за све социјалистичке прегаоце, без обзира на политичку припадност, а у првом реду за чланове СКЈ, подвлачи се:

„Конгрес истиче да би ометање борбе мишљења могло само да отежа развитак науке и културе.

Демократија у борби мишљења изражава се у снази аргумената и у подједнаком праву за оне који се разилазе у мишљењу. Сваком мишљењу којје има за полазну тачку борбу за социјализам, за социјалистичку демократију, за братство и јединство народа Југославије, за њихову независност и несметан унутрашњи развитак, треба осигурати право да се испољи и изрази.“⁵⁾

Сасвим је јасно да се ови задаци и руководећа начела односе и на војну науку и борбу мишљења унутар ње, јер право борбе мишљења, дискусије и критике, није само политичко право, већ и дужност свих наших људи, у првом реду комуниста, свих радника на подручју теорије, свих људи од науке уопште.

Зашто се наглашава отворена, аргументована и равноправна борба? Управо ради тога, јер је једино таква борба у стању да открива стварност и да је мијења (у пракси и теорији), док административна „борба“ сакрива стварност, успорава развитак и отежава њено мијењање.

IV

С обзиром на непрекидни развој науке и технике и изградњу наше земље борци и старјешине наше Армије свакодневно добијају нове количине и нове врсте најмодернијег оружја и опреме. А опште

⁴⁾ Види о томе говоре и чланке наших највиших државних и политичких руководиљаца, а нарочито: говор друга Тита на II партиској конференцији Гардиске дивизије, реферат друга Ђиласа на IV пленуму ЦК КПЈ и реферат друга Кардеља на IV конгресу ССРНЈ, као и одговарајуће резолуције највиших партиских форума.

⁵⁾ Види: „Борба комуниста Југославије за социјалистичку демократију“, стр. 284.

је познато да промјене у наоружању и техници изазивају и неодољно захтјевају и одговарајуће промјене у обуци, начину дејства трупа и тактици. Упоредо са брзим развојем војне мисли и праксе у свијету, мора се развијати и наша војна наука, ако хоће да буде савремена, рачунајући притоме и са нашим специфичним условима.

Баш ради тога што се ту ради о кретању и развјетку, о веома разноврсним проблемима, било би штетно ако би се унапријед одлучивало и прописивало како људи треба да мисле о тим питањима. Напротив, пуно право на слободну дискусију треба да нас обавезује и подстјекава да нове појаве и проблеме изучавамо и, на основу тога, формирамо и заступамо своје мишљење, јер нема стваралачке мисли тамо гдје проучавање не претходи формирању мишљења. Такав поступак има одлучујући утицај не само на богатство и разноврсност мишљења, већ и на карактер саме критике.

Према томе — каква треба да буде наша војна критика? ⁶⁾

Иако се не могу дати ни најопштији прописи о томе како људи треба да мисле о стварима које су у развјетку и о појавама које ће тек да наступе, о проблемима који су веома разноврсни — како то друг. Билас, сасвим оправдано, наглашава у своме чланку „О критици код нас“ — ипак могу да се подвуку извјесни, веома значајни, иако општи принципи, којих се морамо придржавати у научном поступку.⁷⁾ Оно што, у најопштијем, важи за критику у науци, у култури, у друштву уопште, важи и за војну критику. А то значи да она мора бити, у првом реду, научна, објективна, довољно гипка и свестрана, што ће рећи — њој мора бити полазна основица изучавање стварности и позитивно излагање материјала, сучељавање супротних мишљења са подацима стварности, а никако да јој је циљ обрачун са личношћу која је носилац супротног мишљења. Да би дошла до коначне и правилне оцјене о неком дјелу, критика прати његову генезу, полази од услова његова настајања, провјерава тачност чињеница на којима се заснива, правилност метода којим се аутор служио, сагледава дубину анализе, цјелисходност и одрживост закључака који су у ауторовом дјелу садржани, тј. „у стопу“ „прати“ аутора у његовом раду и поступку. Стога је права критика конкретна; она носи истраживачки и историски карактер. И не само то — она открива нове податке, развија нове идеје, заснива нове закључке. Као таква, она претставља дијалектичко јединство између стварности, разматраног дјела и нових идеја и закључака које она сама излаже. Ту је њена снага. Једино

⁶⁾ Израз „критика“ употребљавам у његовом најширем значењу, као слободно изражавање и борбу различитих мишљења о конкретним проблемима теорије и праксе у Армији.

Само тако постављено питање: у армиској штампи може бити критике, или, у армиској штампи не може бити критике, не би било срећно постављено. Наиме, већ само изношење и третирање извјесних ставова по извјесним питањима војне природе, уствари је, истовремено и критика, иако је можда никада нећемо назвати „критиком“, јер се супротставља (јасно документовано, објективно, принципијелно, итд., итд.) постојећим другачијим ставовима по истим или сличним питањима.

⁷⁾ Види: „НИН“, бр. 65, од 30 марта 1952 године.

у таквом поступку се формира правилан критеријум критике и развија осјећање мјере, како у погледу критикованог дјела, става, итд., тако и у погледу одабирања аргумената за супротно схватање, став, идеје, закључке, теориске погледе. Осјећање мјере, у погледу одабирања, употребе и распореда аргумената, веома је значајно за критику и критичара. Истинита је она француска пословица, која гласи: „Ко много доказује, не доказује ништа“.

Отуда произилази да критика не смије бити лична, неприципијелна и негаторска. Критика која није принципијелна, аргументована, објективна, која је лична, која све појаве у друштву, у науци, у животу, сврстава према мјерилу црно-бијело, тј. „ово је добро — ово није добро“ у суштини и није критика. Она се, у првом реду, заснива на обесправљењу или пак закидању права супротне стране, што у суштини претставља омаловажавање човјека и људског дјела. Таква критика је штетна и за друштво и за науку, јер притиска човјека, гуши људску мисао и окива стваралачке снаге.

Догматичка критика се развија онамо и тада, гдје и када критичар претставља ону класу или касту која се учврстила и постала свјесна своје снаге, па јој није у рачуну откривање стварности, нити јој је потребна аргументација. Она претставља идејни израз недемократских односа и реакционарних снага у друштву, као и њихових задњих намјера.

Исти је случај и са импресионистичком критиком која све појаве, дјела, теориске поставке, сврстава према критеријуму: „ово ми се свиђа — ово ми се не свиђа“, која полази од субјекта, човјека и његове воље, а не од стварности. Она је идејни израз ситнобуржоаског и буржоаског индивидуализма, заснованог на приватној својини.

На први поглед би испало да су ове двије врсте критике једна другој директно супротне, да немају ништа заједничко, пошто догматичка полази од утврђених идејних и других калупа, шаблона и догми, а импресионистичка од личности, њене воље, жеље, укуса и схватања. Међутим, оне имају битне заједничке црте. Њима је заједничко то што и једна и друга полазе од априорних поставки, хипотеза, а не од стварности; код обје постоји отсуство доказа, тако да њихову идејну основу чини идеалистички поглед на свијет, а пројима их идеалистичко-метафизички метод.

С друге стране, може бити негативна и штетна чак и она критика у којој „критичар“ излаже позитивни материјал (анализе, документи, чињенице, и сл.), а у супротном мишљењу не поштује оно људско и стваралачко — напор, рад, достигнућа. Таква „критика“ се, по правилу, темељи на апсолутизирању властитога и прецењивању своје личности од стране „критичара“, што се испољава у неправилном избору мјеста и времена за критику, у неправилно употребљеном изразу, надменом тону, претјераној оштрини, осјетљивости, нескромности и једностраности.

Таква је, по свом карактеру, и она „критика“ у којој „критичар“ извуче поједине мисли, ставове неког аутора, па их, на свој начин, „прокоментарише“, дајући тим својим „коментаром“ сасвим друго-

јачије значење узетих мјеста из одређеног текста. Онда, умјесто да дискутује стварни смисао који извучено мјесто има у свом контексту, он напада онај смисао критикованог предмета који му је својим „коментаром“ приписао, чиме чини рђаву услугу науци, аутору са којим полемиче, па и самом себи, заснивајући своје ставове на нереалном материјалу и поступку. Таква критика је субјективна и субјективистичка, по тону и својој методи.

Стога је права, научна критика дужна да „ода почаст аутору“, да поштује онај људски стваралачки акт и труд у његовом дјелу, достигнућа до којих је дошао, итд., и да, увијек, гдје год је то објективно и садржински могуће, одваја личност од дјела, поготову кад су и критичару и критикованом полазне позиције исте — социјалистичке. Само се под таквим условима може тако позитивно и брзо развијати наша војна наука. А то значи да развитак науке и критика не захтијевају само критички однос аутора према прошлости и према савремености (онамо гдје се у науци стварност једнострано и неправилно излаже), већ и критички однос критичара према самом себи, својим схватањима, закључцима и методи. И овдје важи да је критика праксом извор и подлога критици у теорији и обрнуто — критика у теорији путоказ за критику праксом. То су општи ставови. А што данас дискутујемо о њима, знак је да при њиховој *практичној примени* има извјесних појава отступања.

Према томе, наша критика и по садржини и по облику мора да носи *демократски карактер* тако да и она буде израз схватања (као пракса) да су слобода личности и социјализам нераздвојиви, што, заправо, обавезује да се критици мора прилазити *политички* и у њој гледати не само и искључиво стручну, већ и политичку дјелатност, како у дискусији са истомишљеницима по основним питањима, тако и у борби против туђих схватања и појава у науци и њихових друштвених носилаца. Једино тако постављена критика може да игра прогресивну научну (и друштвену) улогу и да напријед помиче научну мисао. То све говори да је права критика *хуманистичка* и за критичара и за критикованог, као и за средину у којој живе и раде и за организације којима припадају. Таква критика нам је у току рата била скоро једина школа коју су, уз борбу и у борби, завршавали наши кадрови и учили се руководити борбом и битком. То су били војнички састанци борачког и руководећег састава у четама и батаљонима, посвећени анализи акција, борби, животу јединице, итд. Она се и данас развија унутар наше Армије кроз разноврсне облике и претставља моћну снагу у борби *колектива за сваког појединца*, у борби сваког појединца за афирмацију својих права и способности.

Одговорност, озбиљност и значај критике извире не само из односа критичара према критикованоме и његовом дјелу, из односа према себи и свом угледу, већ и из чињенице да људи *усвајају* поједине ставове критичара, па могу кривом критиком да буду наведени на неправилан пут, а нарочито они који су недовољно упућени у проблеме који се разматрају и дискутују. Зато на критичара пада велика морална одговорност пред јавношћу и пред својом савјешћу,

када, кроз штампу и иначе, користи право за изрицање јавног суда. Ради тога критика захтијева високу мјеру објективности и непристрасности. Основне врлине сваког доброг критичара су: смјелост, искреност, слобода духа, храброст да своју мисао изрази до краја, без обилажења и увијања; развијено осјећање правичности, неповјерење према априористичким хипотезама, нетрпељивост према предубјеђењима и једностраности, храброст у самосавлађивању и поштовању „противника“ и његових аргумената, када је у праву. Критичар мора бити на страни истине, иначе би био на супротној страни.

Поставља се питање: да ли бисмо уклонили опасност опадања угледа појединих војних старјешина, услед њихових слабих и недовољно обрађених радова, чланака, неприпремљених наступа у дискусији и сл., ако бисмо ограничили критику у штампи; и да ли стварно научна и хуманистичка критика, тј. борба мишљења у штампи, треба да доводи до опадања тог ауторитета, који нам је итекако драгоцјен?

По моме мишљењу, ако бисмо ограничавали дискусију, критику и борбу мишљења, тиме још не бисмо спријечили опасност опадања ауторитета тих другова. Напротив, тиме бисмо чак и појачали ту опасност, пошто ће се увјек наћи форме да се о томе говори и дискутује, да се пробију супротна (понекад чак и непријатељска) мишљења, а осим тога омогућили бисмо таквим друговима да живе у илузијама о себи и свом раду. С друге стране, то би доводило и до такозване „оговаралачке критике“ која је још опаснија од неправилне јавно изложене критике, против које се може јавно и аргументовано борити, док је „оговаралачка критика“ — баш због тога што није јавна — подмукла и разбијачка, јер трује и раздира односе међу људима.

Стога борба против негативне критике мора бити заснована на аргументима и равноправности различитих мишљења и њихових носилаца. *И не само то, већ се самом критиком, по садржини и форми научног, стваралачког, објективног, треба борити против кривих схватања критике*, како од стране појединаца (чија су схватања изражена у претјераној осјетљивости, ускости, искључивости, бризи једино о својем, као идејном одбљеску малограђанског и ситносопственичког), тако исто и против кривих схватања критике од стране одређене средине, понекад и масе (изражене у мишљењу о тешком губитку за оног ко је критикован и у појавама извјесног саучешћа и повлађивања његовим слабостима). А такав став и карактер критике претставља не само облик борбе за уздизање појединца, већ и масе, друштвене средине („навикавање“ на истину критике, ма како она била болна), већ и помоћ, коју је у стању да пружи једино смјела и отворена, али правична критика.

Однос према критици је и мјерило зрелости појединца и масе. У томе квалитет и карактер критике играју одлучујућу улогу, а не некакви прописи о критици, јер се унутар ње саме, на њеном терену, њеним оружјем бије отсудна битка.

Пресудан успјех критика постиже тек онда када и код критичара и код критикованог (и код њихове средине), изазива заједничку

радост због доприноса општој ствари (код нас — изградњи Армије и развоју војне мисли), а код аутора, чији је рад критикован и радост и захвалност што му је друг указао пажњу, што је уложио људски труд за супротне доказе и анализе, и што му је дао прилику да дође до нових сазнања.

Из цјелокупног излагања може се запазити да се не залажем за напоредно постојање свих и свакаких (понекад и свачијих) мишљења у нашој војној науци, и иначе, већ оних која ту науку борбом крећу; за одржавање оних уз која стоји највише аргумената и чија је анализа, на тим аргументима заснована, најтемељитија и најубедљивија, тј. досљедно научна.

Према томе, ја нисам за слободу сваке и свакакве критике, већ за потпуну слободу смјеле, аргументоване, научне, стваралачке критике. А управо значајну улогу у даљем потстицању, нарочито млађих писаца, и развијању такве критике и иницијативе имају наше команде, армиска штампа, војне старјешине и организације СКЈ, јер је и то један од облика израђивања смјелог, одлучног и спремног војног старјешине. Рад на тим питањима ће још јаче да цементира наше идејно јединство и организациону повезаност у Армији. Од таквог рада не пријети опасност слабљења и лабављења, акамоли подривања веза које нас спајају, јер су те везе веома разнолике и чврсте, а њихови коријени сежу дубоко у историју, историју револуције и социјалистичке изградње наше земље.

Зато ћу ово излагање завршити следећом веома значајном мишљу друга Ђиласа о критици:

„Оно што ми је било циљ, међутим, јесте ово: да укажем колико је погрешно одвајати садржину од начина критике, како сам начин — ако није адекватан — може да потре садржину, да сам од себе постане уствари рђава, штетна и негативна садржина критике. А то се доиста догађа увијек када критика није уочила објективни стваралачки значај и суштину неке друштвене појаве и према том значају у суштини одредила и свој облик и своју садржину, друкчије речено — кад се не служи научним методом, кад није принципијелна, што у социјализму и код социјалиста прије свега треба да буде“.⁸⁾

⁸⁾ Види: М. Ђилас, цитирани чланак у „НИН“-у.

Мајор **ФРАНЦ СМОЛЕ**

ПЕШАДИЈА КАО ЈЕЗГРО ПОКРЕТНИХ ОДРЕДА ЗА ЗАПРЕЧАВАЊЕ

Иако данас, поред артиљерије, постоје многобројна средства за борбу против тенкова, ипак су противтенковске мине још увек остале снажно средство за заустављање непријатељских тенкова. Поред материјалног, оне имају и јако морално дејство, те од њих и даље стрепе тенкисти свих армија.

Истина, њихова примена има и једну слабу тачку, наиме ту да је за сигурно запречавање једног правца потребна огромна количина ПТ мина. На пример, да би се сигурно запречила тенкопролазна зона на маневарском земљишту ширине 50 км, према садашњим гледиштима, било би потребно 100.000 до 200.000 ПТМ, а то је око 500 тона експлозива. Због тога се нужно појављује потреба да се тим средствима врши маневар, и то углавном из два разлога. Први је у томе што тих средстава неће бити увек у довољној количини, тако да ће се један њихов део морати остављати у резерви, да би се поставила минска поља на правцу надирања непријатељских тенкова у тренутку када се испољи правац њиховог дејства. Други је разлог у томе што увек неће бити довољно времена или снага да се располажуће мине поставе, нарочито приликом извођења динамичних дејстава. А пошто ће, по моме мишљењу, скоро у свакој ситуацији постојати потреба за формирањем покретног одреда за запречавање, то би требало наћи такво решење које би команданту омогућило да у одређеном моменту формира ПОЗ веће јачине него што се досада предвиђало, тако да би за кратко време могао поставити већи број мина и одједном запречити шире просторије на угроженом правцу.

Према садашњим схватањима, језгро покретних одреда за запречавање сачињавају инжињерске јединице, наоружане ПТ минама, експлозивом и мањом количином ПП мина. Поред инжињерије, у њихов састав могу се одређивати и пешадиске јединице (митраљесци, РБ, аутоматичари, а понекад и ПТ оруђа). Начелно се у ПОЗ пешадиског пука одређује пионирски вод ојачан митраљезима, РБ, аутоматичарима, а у ПОЗ пешадиске дивизије пионирски вод до пионирске чете, ојачане, поред напред изнетог ојачања, још и пламенобацачима и ПТ оруђима. Од сваке конкретне ситуације зави-

сиће не само састав ПОЗ-а, већ и то да ли ће бити потребан један или више ПОЗ-ова, јер при одређивању њихове јачине и састава треба имати у виду да они немају задатак само да брзо постављају и премештају мине, већ и да руше објекте и да бране запречена места, тј. да воде борбу са непријатељским тенковима, десантном пешадијом и пионирима. Понекад ће ПОЗ имати задатак само да задржава непријатељске тенкове до доласка противтенковске резерве, а понекад ће морати и дуже времена да самостално води борбу, нарочито у оним случајевима када је ПТР ангажована на неком другом правцу.

Међутим, по моме мишљењу, састав ПОЗ-а требало би изменити на тај начин што његово језгро не би сачињавале инжењерске, већ пешадијске јединице, с тим да би од инжењерије у састав ПОЗ-а, према потреби, улазила само група за запречавање — рушење објеката експлозивом или стручније радове на запречавању. Такав састав ПОЗ-а више би одговарао нашим потребама и приликама, а до таквог закључка можемо доћи и на основу следећег разматрања:

У Народноослободилачком рату наше људство се доста брзо обучавало у постављању противтенковских мина, иако се тадашњи материјални услови за обуку уопште не могу упоредити са данашњим. Иако су се наше диверзантске групе кроз борбену праксу обучавале на заплешеном материјалу, који од раније нису познавале, то их ипак није спречавало да искористе сваку заплешену непријатељску мину. Пред крај рата, код новоформираног инжењерског батаљона 36 дивизије почетком 1944 године, борци из пешадијских јединица оспособљени су у року од једне недеље за успешно запречавање и разминирање не само противтенковских, већ и свих врста противпешадијских мина, чије је постављање знатно сложеније од постављања противтенковских. Тај батаљон је касније са успехом извршавао све задатке запречавања и разминирања за време форсирања Драве и у току даљег наступања до коначног ослобођења земље. На исти је начин, после ослобођења, у саставу 3 армије формиран одред за рашчишћавање минских поља у Срему, Бачкој и Барањи. После обуке од непуних 14 дана, војници одреда, од којих су само неки били делимично обучени у току рата, успешно су извршавали све задатке на проналажењу и чишћењу минских поља која је окупатор оставио као и оних која су била поставиле јединице наше Армије. Ту је било минских поља немачке, усташке, мађарске, па чак и бугарске војске (у Барањи на левој обали Драве) са свим могућим типовима мина из Другог светског рата. Иако су била постављена по разним системима, ипак су се наши војници снашли и без већих губитака извршили задатак. До сличног закључка, да за обуку у постављању и чишћењу мина није потребан дуг период обуке, дошли бисмо ако бисмо анализирали постанак и развитак и осталих инжењерских јединица у Народноослободилачком рату.

На данашњем степену развоја наше Армије свака пешадијска јединица могла би се обучити за један дан у постављању и скидању противтенковских мина, на начин као што их поставља и скида ПОЗ.

У нужди, то време за обуку могло би се скратити чак и на неколико часова. Разуме се да се то односи само на обуку војника, јер би за обуку старешинског кадра свакако било потребно више времена, нарочито у погледу начина рада ПОЗ-а, избора ПТ линија, њиховог уређења, итд. То значи да би се пешадиске јединице, и у случају да нису обучене за време мира у постављању противтенковских минских поља, у потребном обиму могле обучити и за време рата, јер је сам начин постављања ПТ мина сасвим прост (пошто није потребно постављање допунских упалача, нити њихово постављање по координантном систему, већ се разбацују на два до пет корака и према могућности укопавају).

Иако пешадиске јединице у улози резерве, начелно, имају основни задатак да активно дејствују, а не да воде борбу са тенковима, ипак би командант, у случају потребе, увек могао, а вероватно и хтео, да од те резерве одвоји један део за заустављање тенкова који би надирали. Тада би та резерва у целини и даље имала као свој основни задатак активно дејство, с тим што би њен одређени део био ангажован у борби са тенковима, нарочито онда када се њихов продор не би могао спречити противтенковском резервом. То значи да би тај део пешадиске резерве вршио све припреме за дејство у улози ПОЗ-а, тј. све оно што су досада вршиле инжињерске јединице. Он би после завршене акције, која не траје дуго времена, и даље остао у рукама команданта као резерва за активно дејство. С друге стране, када би пешадиске јединице биле обучене у постављању ПТ мина, командант би имао могућност да према ситуацији одлучи да ли ће формирати ПОЗ или ће задатак ПОЗ-а дати резерви. А то значи да пешадиска резерва, због употребе једног свог дела, не би много губила од своје основне улоге, тј. активног дејства.

Садашње могућности за формирање ПОЗ-ова од инжињерских јединица врло су мале. Као што смо видели, у пешадиском пуку потребно је до вода, у пешадиској дивизији до чете, а у корпусу до једног ижињерског батаљона. Питање је да ли те јединице не би биле потребније за друге, стручније, инжињерске задатке (на пример, за рушења, за обезбеђење преласка преко река, за оправку комуникација, и сл.). Њихове могућности запречавања, према садашњој јачини јединица у саставу ПОЗ-а, прилично су мале, нарочито по пешадиским пуковима. Ако имамо у виду да један пионирски вод, у улози ПОЗ-а пешадиског пука, може одједном да запречи око 200 м земљишта, тј. да заустави надирање свега 4—6 тенкова у борбеном поретку, онда се поставља питање да ли је оправдано формирати ПОЗ такве јачине и у случају када постоје велике ширине тенкопролазног земљишта. Употребом дела пешадиске резерве у улози ПОЗ-а добиле би се много веће могућности. Тако би, на пример, у пешадиском пуку само једна стрељачка чета могла запречити одједном око пола километра тенкопролазног земљишта, док би у пешадиској дивизији један пешадиски батаљон, у улози ПОЗ-а, могао одједном запречити и око 1,5 км. У корпусу би се према потреби могао употребити и читав пешадиски пук у улози ПОЗ-а, који би за

један до највише два часа могао запречити неколико километара земљишта (не рачунајући потребно време за долазак до ПТ линије), и на истом месту водити активну борбу. Тиме би се много добило у погледу упорније борбе са тенковским јединицама, нарочито у оквиру пешадиске дивизије, корпуса и већих формација, а тада би постојала и већа вероватноћа заустављања непријатељских тенкова.

Али, основна улога ПОЗ-а није само заустављање тенкова, већ и активна борба са њима, њихово уништење, па и уништење пешадије која их прати. Те задатке много лакше решавају пешадиске јединице, јер за то имају потребно наоружање. Међутим, досада смо инжињерске јединице у улози ПОЗ-а за те задатке ојачавали митраљезима, ручним бацачима и стрељачким деловима. При томе нисмо много мислили одакле ћемо узети та средства. Ако бисмо их узели од пешадиске резерве или од јединица из прве линије, онда оне много губе од своје ватрене моћи, јер им се одузимају баш она средства која су им неопходно потребна за активна дејства. Зато се при решавању задатака често практиковала употреба ПОЗ-а састављеног само од инжињерских јединица, чиме је сам ПОЗ много губио од своје вредности. Али, ако би се пешадиске јединице употребиле као основно језгро ПОЗ-а, онда би се, свакако, повећала и његова хомогеност, а тиме би се осигурао и његов већи успех.

У будућем рату ће инжињерске јединице вероватно добијати све више задатака који се односе на израду, оправку и одржавање комуникација, мостова и аеродрома, нарочито због све веће механизације армије, све већих материјалних потреба за фронт, као и због дејства непријатељске авијације на комуникације. У рату у Кореји инжињерске јединице Америчке армије углавном су и употребљаване за напред изнете радове. Тамо су и противтенковске и противпешадиске мине постављале саме пешадиске јединице и у оквиру пешадије обучени специјалисти. Треба имати у виду да ће инжињерске јединице вршити и сва запречавања тамо где је потребна већа сигурност, као што је постављање мина изненађења, рушења објеката експлозивом, итд. Зато увек долазимо до истог закључка, наиме да имамо мало инжињерских јединица, нарочито код одбране на широком фронту и маневарске одбране. Због тога би требало или повећати број инжињерских јединица или неке задатке пренети на остале родове, као што је део тих задатака у Америчкој армији већ пренет на пешадиске јединице, тако да није било потребе да се инжињерске јединице повећавају у таквом обиму.¹⁾

Према томе, ако би се пешадиске јединице обучиле у постављању противтенковских мина, онда не би требало много повећавати

¹⁾ Engineer Field Manual-Operation of engineers units, тачка 9, под б) гласи:

„Целу организацију (тј. фортификациску — прим. С. Ф.) на земљишту, укључујући маскирање и постављање минских поља за блиску борбу, нормално врше трупе које поседају те положаје. Инжињерске трупе дају неопходан материјал, технику, савете и помоћ. Инжињерске трупе употребљавају се за израду препрека на истуреним крилима и у позадини, као и за радове од значаја за целу јединицу, или извршавају радове који захтевају већу стручност“.

број инжењерских јединица, и поред све већег техничког развоја наше Армије. Сем тога, тако обучене пешадиске јединице, могле би успешније самостално водити борбу са непријатељским моторизованим и тенковским јединицама, а нарочито онда када би њихове резерве, или њихов део, биле моторизоване.

Кад би језгро ПОЗ-а образовале пешадиске јединице, онда би инжењерци вршили обезбеђење његовог покрета и експлозивом рушили поједине објекте. Они би улазили у састав ПОЗ-а само према потреби, тј. ако би било таквих објеката на планираном правцу његове употребе. У многим случајевима, те задатке вршиле би јединице инжењерије које су већ одређене за рушење објеката на том правцу (групе за запречавање), односно за оправку комуникација (одред за оправку и одржавање комуникација).

Према садашњим гледиштима, и противтенковским резервама се придодаје мало инжењерских јединица (обично на дивизион ПТ артиљерије до једног пионирског вода, односно на батерију до одељења). Као што се види, тај мали број инжењераца не би био у стању да потпуно обезбеди дејство противтенковске резерве, тј. да постављањем мина на ПТ линијама заустави надирање тенкова и да их развије. Он би могао само да обезбеди њен покрет. Према томе, то значи да би и противтенковску резерву требало ојачати инжењерским снагама до вода на батерију, да би се на свакој ПТ линији у току борбе могло поставити минско поље. Када би и пешадиске јединице биле оспособљене у постављању противтенковских мина, онда би се и оне могле употребити као ојачање противтенковских резерви за извршење таквих задатака. Тиме би био решен један проблем, о коме се досада није водило довољно рачуна, наиме да у саставу противтенковских резерви нема ко да води борбу са непријатељском пешадијом која прати тенкове, мада је у правилима предвиђено такво ојачавање. Но, и поред тога, у пракси решавања задатака то се обично занемаривало, тако да је ова резерва ојачавана само са нешто инжењерских јединица, којих је при анализи инжењерских задатака било увек мало. Зато би, можда било још повољније решење када би се у формациски састав противтенковске резерве укључиле и потребне пешадиске јединице, које би, поред постављања мина, водиле борбу и са десантном пешадијом. Можда ће неко приговорити, да би то било сувише велико растурање пешадиских јединица. Међутим, у погледу бројног стања, опет би остало све исто, јер би те јединице требало некако створити. Или се мора повећати број инжењерских јединица, или се ти задаци морају пренети на пешадију, као што су урадили Американци. Сматрам да је ово друго решење ипак повољније, јер се тиме добијају веће резерве оспособљених бораца за борбу против тенкова. Сем тога, у овом другом случају, пешадиске јединице се могу користити централизовано и за друге задатке.

Транспортовање мина појављује се као једини проблем при употреби пешадиских јединица у улози ПОЗ-а. Зато би складиште мина морало да буде негде у близини пешадиских резерви, а на кра-

ћим отстојањима, у оквиру пешадиског пука, мине би се могле преносити рукама. Сваки војник може понети по две до четири мине (јер је једна ПТ мина тешка свега 6—10 кг). Тако би једна стрељачка чета у оквиру пешадиског пука без неког нарочитог транспорта могла одједном потпуно запречити око 500 м фронта у времену од око 10 минута (не рачунајући потребно време за покрет до места запречавања). На већа отстојања мине и људство требало би транспортовати камионима, као што је то и досада био случај са ПОЗ-ом. Ако би се располагало довољном количином мина, онда би било корисно да се ешелонирају по дубини на појединим ПТ линијама или раскрсницама. У нападу би било довољно да се обезбеди само транспорт мина, јер би њихово постављање могла извршити било која резерва. Али, пошто су ти проблеми организационе природе, јасно је да би се за сваки случај морали конкретно решавати.

И код таквог састава ПОЗ-а и даље би могла остати иста начела за његову примену (благовремено одређивање ПТ линија, по могућству уређење — копање рупа за мине, припремање објеката за рушење, уређивање борбених заклона за дејство, итд.). Према томе, сва разлика била би само у томе што би његово језгро сачињавале пешадиске јединице. Можда му, код таквог састава, више не би одговарао ни назив „ПОЗ“, већ „Пешадиска ПТР“ или неки други, или уопште не би за то требало усвајати неки посебан назив, јер би то био само један од редовних задатака једног дела пешадиских резерви.

Разуме се да такав састав ПОЗ-а не искључује могућност да се у његовој досадашњој улози употребе и инжињерске јединице, кад год се њима располаже. Тиме би се добила само шира могућност покретног запречавања — маневра средствима за запречавање. За наше прилике то би било од посебног значаја при одбрани на широком фронту.

МАЛА ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

п р и п р е м а

Уџбеник из математике

за течајеве општег образовања официра ЈНА.

Према одлуци Управе за политичко и просветно васпитање овај уџбеник биће обавезан не само за слушаоце течаја, већ и за наставнике.

Уџбеник припрема колектив наставника Природно-математичког факултета и Велике техничке школе.

Прва свеска уџбеника изаћи ће из штампе 1 септембра ове године.

Цео уџбеник имаће око 200 — 250 страница.

Моле се војне поште и појединци да извести „Војно дело“ о броју потребних примерака како би се одредио тираж.

ОБРАДА ОБАВЕШТАЈНИХ ПОДАТАКА

Слушајући извештај неког обавештајног органа о непријатељу често заборављамо да је он резултат непрекидног, систематског и педантног проучавања свих запажања о непријатељу, о ономе „шта се налази са оне стране брега“, и да се саставља на основу студије података добивених из свих расположивих извора.

Ретко се догађа да се неки податак о непријатељу може одмах употребити онакав какав је добијен; он се може употребити тек после свестраног и савесног проучавања, тј. после обраде. Због тога неке обавештајне службе за необрађене и обрађене податке имају и различите називе (на пример америчка обавештајна служба има називе: податак и војно-обавештајни податак, совјетска данње и сведение, стара југословенска: податак и обавештење, итд.). На два примера из нашег Народноослободилачког рата показаћемо разлику између необрађеног и обрађеног обавештајног податка (обавештења).

Средином 1944 године наша 26 дивизија, која се налазила на о. Вису, извршила је напад на о. Брач. Штаб дивизије имао је обавештења да се на о. Брачу налазе два батаљона 738 пука 118 немачке пешадиске дивизије, а на Пељешцу и о. Корчули 750 пук ове дивизије. Један батаљон 738 пука и извиђачки батаљон 118 дивизије налазили су се на обали од Омиша до Подгоре.

После напада 26 дивизије на о. Брач и њеног повлачења на о. Вис, Штаб дивизије је добио податак од теренске обавештајне службе да је на о. Брач стигло око 6.000 Немаца са обале. Међутим, Обавештајни отсек дивизије донео је закључак да је податак о доласку тих 6.000 немачких војника на о. Брач нетачан и да су Немци могли пребацити на о. Брач једино извиђачки батаљон 118 дивизије, што се касније и потврдило.

Крајем 1944 године наше јединице ослободиле су Ливно, извршиле два неуспешна напада на Дувно, ослободиле Имотски, избиле на комуникацију Широки Бријег — Дувно и блокирале непријатељски гарнизон у Дувну. Према добијеним подацима непријатељ се спремао да изврши напад од Широког Бријега са циљем да се пробије до Дувна и да заједно са тамошњим јединицама нападне наше јединице. Међутим, у борбама са непријатељем који је наступао из Широког Бријега наше јединице су заробиле неколико непријатељ-

ских војника који су изјавили да су добили суву храну за три дана и да су им коморе остале у Широком Бријегу. Тако су тек на основу овог новог податка наши обавештајни органи закључили да непријатељ намерава да ослободи и блокирани гарнизон у Дувну.

Као што се види из овог примера, податак — издата сува храна за три дана — био је ситан, такорећи безначајан, а обавештење које је добивено из овог податка, наиме, да непријатељ само намерава да ослободи гарнизон у Дувну, било је од одлучујућег значаја за дејство наших јединица.

Подаци пристижу из разних извора и на разне начине: осматрањем (са земље и из ваздуха), борбом, дејством извиђачких јединица у непријатељској позадини, дејством партизана или преко теренске обавештајне мреже, прислушкивањем (телефоном или радиом), авиофотографисањем, радиогониометрисањем, изјавама заробљеника, изучавањем заплених докумената, проучавањем штампе непријатеља, итд., итд.

У највише случајева ови разноврсни извори не дају истоветну слику о некој непријатељској јединици или било ком проблему код непријатеља који нас у конкретној ситуацији интересује. Напротив, они често дају сасвим противречне податке, тако да од умешности обавештајних органа зависи да ли ће из масе података успети да извуку оне који су битни, да одвоје оне који су вероватни од оних који су мање вероватни, да у једном случају оцене који извор даје тачне податке, а који неистините и обрнуто.

Према томе, поставља се питање: како обавештајни орган неке јединице треба да користи ту масу података из разних извора, да би за најкраће могуће време добио што веродостојнија обавештења о непријатељу, по којима би команда могла благовремено да доноси потребне одлуке?

Иако се не може дати неки рецепт или шаблон по коме би увек требало радити и који би одговарао свакој ситуацији, ипак треба имати у виду да процес обраде обавештајних података најчешће има три фазе: 1) разврставање обавештајних података, 2) проучавање обавештајних података и 3) доношење закључака.

Кад обавештајни орган прими неки податак, он ће одмах имати да одговори на неколико основних питања, као на пример, на који се отсек фронта или на који се непријатељски објекат односи тај податак, да ли даје одговор на неко питање из обавештајног плана, да ли је тај податак потпун, тј. да ли се из њега види: ко и шта јавља, место на коме се и када догађај одиграо, да ли је податак дат на основу личног виђења, или по чувењу или сазнању из извештаја других, итд.

Већ ово прво решетање обавештајних података кроз најгрубље решето даће обавештајном органу могућност да одреди да ли је податак важан за његов штаб, за штаб претпостављене или нижих инстанци, или за суседе и да ли има тренутну важност или ће важити тек касније, као и да ли је већ изгубио сваку вредност.

Обрада података врши се у свима командама. Ни у једном степену командовања подаци се не смеју само регистровати и даље експедовати, већ их свака команда мора обрађивати (у нижим командама, у којима нема обавештајних органа, обраду ће вршити сам штаб). Међутим, јасно је да ће обавештајни орган вршити обраду само оних података који говоре о питањима која интересују његову команду, док ће остале, ако до њих дође — што се често дешава — упућивати командама које су за њих заинтересоване. У пролеће 1945 године, пред операције за коначно ослобођење наше земље, неке јединице VI славонског корпуса убиле су из заседе једног немачког официра и код њега нашле списак већег броја немачких јединица које су се у то време налазиле у Југославији. Наравно, списак је одмах достављен нашим највишим штабовима, који су га искористили.

Често пута неки врло важан податак потпуно изгуби своју вредност зато што стигне сувише касно или нема ону вредност коју би имао да је стигао благовремено. Тако, на пример, марта 1945 године, заробљеници из 297 немачке дивизије (на сектору Доњи Михољац) изјавили су да је 19 јануара 1945 године генерал-пуковник фон Лер, командант армиске групе „Е“, у Сарајеву извршио смотру њихове јединице и да су га поново видели ноћу 21/22 јануара при прелазу моста из Босанског за Славонски Брод, јер је њихова колона била заустављена док су прошли фон Лер и његова пратња. Очигледно је да овај важан податак, који је добивен равно два месеца после пребацивања штаба фон Лера из Босне у Славонију, у то време није претстављао ону вредност коју би он иначе имао да је био добивен 1½ месец дана раније.

Према томе, да би обавештајни орган избегао да обрађује све и свашта, тј. да би обрађивао само оно што га у конкретной ситуацији интересује, он треба претходно да установи који податак тренутно има или ће тек доцније имати утицаја на дејство његове команде. Ако би другачије поступао, обавештајни орган би се толико уплео и изгубио у маси података које свакодневно прима, тако да не би могао одговорити своје задатку. Разврставање података се уствари састоји у томе да се установи да ли неки податак има важности за сопствени штаб (или како неки кажу да се установи обавештајна вредност податка), затим да ли је тај податак благовремен (тренутно важан, важан касније, изгубио сваку важност) и потпун (ко јавља, о чему, где се и када се то догодило, под којим условима се дошло до тог податка) и, најзад, да се изврше извесне претходне радње с податком да би се могло прећи на следећу фазу обраде — на проучавање податка.

Пре проучавања треба податак прво унети на радну карту (ако је то могуће), или у обавештајни дневник или било који други обавештајно-евиденциони докуменат.

У проучавању податка обавештајни орган, поред осталог, мора да оцени извор из кога је податак добијен и да тај податак упореди са осталим подацима. Овој оцени извора из кога потиче податак мора се приступити врло озбиљно, јер би била илузорна свака

даља обрада ако је извор неправилно оцењен, а тиме би било узалудно и свако даље размишљање. Зато није чудо што неке обавештајне службе при обради податка на прво место стављају оцену извора и што обраду и почињу управо с оценом извора. Међутим, често се поставља питање да ли је потребно ценити извор и вршити све даље манипулације са податком, ако тај податак нема интереса за сопствену команду, или је целисходније најпре издвојити оно што команду интересује, па тек онда приступити оцени извора.

При процени извора, ако смо у улози обавештајног органа, најчешће ћемо поставити питања: да ли смо се раније сретали с тим извором и какве утиске, односно каква искуства имамо о његовој вредности, или се сада први пут срећемо с тим извором, као и то да ли се тај податак заиста могао добити с обзиром на услове у времену његовог добијања, наиме, с обзиром на употребљена средства, видљивост, даљину, итд.?

Већ при самој оцени извора често се долази до закључка да је податак сумњиве вредности или лажан, али се из оцене извора најчешће још не може добити одговор о томе шта значи тај податак и каква је његова права вредност. Међутим, има и таквих извора у чију се веродостојност не може сумњати, као што су, например, фотоснимци, ухваћени радиоизвештаји, радиогониометрисањем установљене радиостанице непријатеља, итд. Но, и поред тога што су ови извори веродостојни, ипак то не значи да тиме престаје даља обрада оних података које они дају. Ако, например, неки фотоснимак показује да на некој коти постоје непријатељски ровови, ипак се из самог снимка не може тачно установити да ли су то прави или лажни ровови. То се мора утврдити другим путем. Или, например, радиостаница велике моћи из места М престала је да ради, а почела је рад радиостаница исте моћи у месту Н. Да ли је дошло до промена командног места штаба из М у Н не би се могло тврдити само на основу ових података. Ако је авијација приметила да, например, дуж пруге А—Б саобраћа већи број возова натоварених људством, артиљеријом и тенковима, онда обавештајни орган мора овај податак најпре узети у разматрање и тек после упоређења с другим подацима донети закључак о чему се ради. Ако би донео закључак само на основу тога што је тај податак добијен из једног врло веродостојног извора, као што је авијација, могао би се преварити, јер то може бити и лажно прегруписавање трупа.

Услови под којима се дошло до неког податка такође играју битну улогу при процени. Једна је ствар ако је непријатељски документ нађен, а друга ако је заробљен у борби. Изјава коју је дао непријатељски војник одмах после заробљавања (док је још под утиском протекле борбе) мора се другачије посматрати од изјаве дате неколико сати после заробљавања (кад је имао прилике да се среди и потсети на сва правила која је учио и на обавезе како се треба држати ако падне у заробљеништво).

При процени извора често се поставља питање и да ли је лице које даје податак могло да сазна оно што изјављује, јер је изјава

војника обично мање вредности од изјаве коју би дао официр. Али, треба имати у виду и то да ће војник често дати боље податке од официра, на пример, о стању исхране и морала у непријатељској војсци, зато што он не зна стварну вредност такве изјаве за наше командовање.

Нарочито се мора бити опрезан при процени извора ако податак долази од теренске (агентурне) обавештајне службе. Људи који тамо раде налазе се непрекидно на непријатељској територији, тј. у средини коју непријатељ контролише. Зато често постоје и могућности да непријатељ на својој територији протура лажне гласине с циљем да оне дођу до тих људи, да би ови погрешно обавештавали своје команде. Сем тога, могуће је да непријатељ зароби средства везе којима су се служили повереници да преко тих канала сервира оно што њему најбоље одговара. Оцена података из извора теренске обавештајне службе је утолико тежа што је она често једино средство које служи да се установи одакле је, када и у који рејон стигла нека непријатељска јединица, њен састав, назив, итд.

После оцене извора приступа се упоређивању новог податка са ранијим подацима о тој непријатељској јединици, или о истом објекту непријатеља, с циљем да се установи да ли и у чему тај податак потврђује раније податке или је супротан у целини или делимично ранијим подацима. Ако се утврди да је потпуно супротан ранијим подацима, онда тај податак треба посебно упоредити са оним подацима за које је раније сигурно утврђено да су тачни.

У билтену за новембар 1944 године Обавештајно одељење Врховног штаба је на основу тада расположивих података претпоставило да је 11 немачка авијациско-пољска дивизија напустила нашу земљу. Међутим, у јануару 1945 године извиђачи наше 51 дивизије су успели да се из Барање, под врло тешким условима, пребаце преко Драве у Славонију и да у рејону Валпова ухвате два непријатељска војника из 21 ловачког пука 11 дивизије. То значи да је овај податак био у супротности са ранијим закључцима о одласку ове дивизије из наше земље. Он је оцењен као тачан, а касније су нови заробљеници потврдили присуство ове дивизије у нашој земљи, где је остала све до свог уништења априла и маја 1945 године.

Према томе, тек после упоређивања података обавештајни органи могу рећи да ли је неки податак тачан, вероватан, сумњив или лажан. А таква оцена даје му могућност да команди поднесе одређена обавештења. Међутим, команди ће се врло често моћи да изнесу само извесне претпоставке о непријатељу, његовим могућностима, итд. То ће обично бити онда када расположиви подаци не дају могућност (а ни право) да се нешто сигурно тврди, иако ти подаци показују да је до неких промена код непријатеља морало доћи. Тако, на пример, ако је јуче запажен један непријатељски митраљез на к 490, а данас је такође уочен један митраљез на 50 метара источно од раније осмотреног митраљеза, онда ће се код обавештајног органа одмах појавити две претпоставке, наиме, да је то исти митраљез само је променио свој ВП или да су то два митраљеза. Према томе, та-

чан одговор може дати даље извиђање. Или, ако је, на пример, јуче установљено да се 10 непријатељска пешадиска дивизија налазила на фронту од 15 км, да је десно од ње била 11, а лево 12 дивизија, да је данас запажено да се фронт 11 дивизије померио улево за 5 км, а 12 дивизија удесно за 5 км и да је остало још 5 км фронта на коме није ништа установљено, онда се могу појавити две претпоставке: да се 10 дивизија сада груписала на фронту од 5 км (а то значи да се вероватно припрема за напад) или да је 10 дивизија повучена с фронта и да су њен фронт преузеле 11 и 12 дивизија. Ако се касније потврди прва могућност, онда се самим тим негира друга, и обрнуто.

Наравно, пре но што изнесе ма какве претпоставке својој команди, обавештајни орган мора претходно добро да оцени сва обавештења о непријатељу којима у том тренутку располаже. Али, иако тај орган има право да у извесним моментима не да одређени закључак о непријатељу, већ само неке претпоставке, то ипак не значи да он треба да чека неки службени акт из непријатељске штапске канцеларије, па да донесе своје коначне закључке. Он мора имати довољно смелости при доношењу закључака о непријатељу.

Мала војна библиотека

Војноиздавачког завода „Војно дело“

припрема следећа издана:

Рад и организација позадине ратних јединица
од групе наставника ВВА ЈНА

Искрана, вјреб и осветљење
од потпуковника Вукашина Илића

Артиљерија у савременом боју
од групе наставника ВВА ЈНА

Сва ова дела ће врло добро послужити свима официцима који се припремају за претстојеће испите.

Војне пошће и појединци требао би да јаве колики и м је број књига пошребан да би „Војно дело“ могло да одреди шираж. Новац не треба слаћи.

Пуковник **ЈОВАН ТЕОДОРОВИЋ**

О МЕТОДИ ПРИПРЕМА ЗА ИСПИТЕ ЗА ЧИН АКТИВНОГ ПУКОВНИКА

Уколико се више приближава рок за полагање испита за чин активног пуковника, утолико постаје све веће интересовање кандидата за полагање ових испита. Пошто многи другови нарочито дискутују о врсти и обиму тактичких задатака, о методу који ће се примењивати при њиховом решавању и о томе на који се начин треба припремати за ове испите, покушаћу да на основу личног искуства изнесем своје мишљење о тим питањима, са циљем да колико-толико помогнем оним друговима који немају довољно таквих искустава.

Програмом за полагање испита (прилог бр. 1 и 2 Службеног Војног листа, бр. 6/52 годину) тачно је одређен обим задатака који ће се решавати, као и начин њиховог решавања. Пошто сваки кандидат на испиту може добити да решава задатке из било које тактичке радње, природно је да прегходно треба у потпуности да проучи све тактичке радње, како у погледу теориских поставки које се на њих односе, тако и у погледу практичне примене тих поставки при решавању конкретних тактичких задатака. Ово је потребно због тога: 1) што ће се комисијским прегледом решеног задатка проверавати како кандидат своја теориска знања и своја ратна и мирнодопска искуства примењује у датој ситуацији и 2) што ће се кроз саму анализу задатка проверавати и степен познавања теорије.

Метода решавања има велики значај за успешно и правилно решавање задатака, јер од те методе у првом реду зависи да ли ће кандидат наћи најкраћи, а уједно и најбољи, пут ка правилном решењу једног задатка. С друге стране, треба одмах нагласити и то да се правилна метода може применити само онда ако се располаже и довољним теориским и практичним знањем. Сем тога, питање метода не сме се посматрати као питање неког устаљеног шаблона, већ еластично, тј. као резултат индивидуалног искуства појединаца или група, стеченог на практичном раду. Због тога, и моје даље излагање о методу треба посматрати у томе светлу.

Како треба приступити решавању задатка? Иако ово питање, на први поглед, изгледа безначајно и лако, ипак је из праксе познато да је правилност решења задатка често пута зависила од тога како се приступило самом решавању. Нису ретки случајеви да су реша-

ваоци, често из нестрпљивости, знатижеље, а понекад и нервозе, на брзину читали добивени задатак, настојећи да одмах пронађу и места на карти која се у задатку помињу и да одмах схвате суштину целе ситуације. То их је понекад доводило до пребрзих и површних закључака, којих се у каснијем раду нису никако могли ослободити и који су их наводили на погрешан пут.

Зато, примљени задатак треба прво у целини пажљиво прочитати, али без употребе карте. То прво читање треба вршити са циљем да се кандидат приближно оријентише, тј. да се грубо упозна са оним што пише у задатку, каквих података има и где се они налазе у задатку. Затим, задатак треба поново читати са циљем да се уђе у ситуацију да би се на тај начин уочило шта из дате ситуације треба учртати на карту. Чим се ово уочи, треба мирно почети са учртавањем на карту оне ситуације која претставља основу за даљи рад. Ту није потребна нека журба, јер то изазива нервозу и губитак времена. Учртавање се мора обавезно вршити прописаним знацима, које треба добро познавати. Тек пошто се ситуација учрта, задатак треба поново прочитати један до два пута, и то врло пажљиво, са циљем да се схвати право значење сваке реченице и, такорећи, сваке речи у њему, да би се на тај начин у потпуности овладао свим подацима које задатак даје.

Пре но што се приступи процени ситуације, пожељно је да се добро проучи формација јединице са којом се задатак решава, јер се решавацац неће моћи довољно унети у ситуацију ако претходно не зна са каквим снагама и средствима располаже у конкретној ситуацији. Ако уз задатак није дата формација дотичне јединице, онда то значи да сам кандидат има да одреди њен формациски састав у складу са школском формацијом која се најчешће примењује при решавању задатака. Пошто се формација непријатељских јединица вероватно неће давати уз задатак, потребно је да сваки кандидат добро познаје формацију непријатеља.

А како треба ценити ситуацију?

Према досадашњој пракси процена ситуације почињала је **схватањем задатка**. Има мишљења да схватање задатка не спада у процену ситуације, већ у претходну радњу која се врши напореда са проучавањем задатка. Међутим, овде је најбитније то да се кандидат пре процене ситуације мора потпуно уживети у ситуацију која је дата задатком, а то ће моћи само онда ако разјасни следећа питања:

— чиме се карактерише општа ситуација, а пре свега ситуација оне јединице у чијем се саставу налази јединица са којом се решава задатак или оне јединице за чији рачун она треба да ради;

— какву улогу има јединица са којом се решава задатак (или какву улогу може да има) у оквиру задатка јединице у чијем је саставу — односно за чији рачун ради;

— какав може да буде утицај суседа (понекад и предњих делова) на извршење задатка јединице са којом се решава задатак и, обрнуто, како ће утицати њен рад на дејства суседа.

На основу горњих размишљања треба извести кратак закључак о томе шта јединица треба да ради с обзиром на дату ситуацију и добивени задатак.

У пракси се врло често дешава да се схватање задатка своди само на понављање задатка више јединице и задатка који је дат дотичној јединици, што ниуком случају не може довести до потпуног и правилног закључка. Напротив, дати подаци служе само као основа за размишљање о улози дотичне јединице.

Ако се задатак решава на земљишту, онда одмах после схватања задатка по карти треба приступити оријентацији на земљишту, с тим да се све даље радње и елементи из процене ситуације врше упоредном проценом по карти и по земљишту, у границама видљивости и могућности изласка на више тачака. При извиђању земљишта, још од самог почетка, треба посвећивати нарочиту пажњу оним правцима — отсецима који по својим карактеристикама у датој ситуацији могу бити од утицаја.

Процену непријатеља треба вршити што потпуније, али се при томе мора избегавати свако непотребно понављање података датих задатком и круто придржавање неких шаблона који би кандидата могли одвести из оквира конкретне ситуације. Битно је да се путем ове процене дође до закључака о следећим питањима:

а) које су то непријатељске снаге које у датој ситуацији могу да испоље свој утицај (непосредно или посредно) на нашу јединицу у току извршења задатка;

б) где се моментано налазе те непријатељске снаге, у каквом распореду, какав је њихов састав и наоружање и у каквом су стању;

в) у којој мери земљиште и његово евентуално фортификациско уређење може да утиче на рад непријатеља и које мере непријатељ може да предузме за отклањање негативних или бољег искоришћавања позитивних особина дотичног земљишта; и

г) шта се, с обзиром на изнете околности, може очекивати да ће непријатељ највероватније предузети и какве су његове могућности.

При овоме је важно напоменути да процена команданта јединице мора у целини обухватити процену свих елемената који су од утицаја на рад и јединице као целине, и сваког рода понаособ.

При процени непријатеља најчешће се греши у томе што се често настоји да се ова процена прилагоди једној унапред донетој одлуци, која се код решаваоца често створи од самог почетка, а која се не може да ослободи у току целе процене. У таквом случају, кандидат може бити склон да придаје већи значај неким неважним или мање важним чињеницама, само ако оне иду у прилог његове унапред створене одлуке. Стога је корисно да се кандидат — у циљу што веће објективности при процени непријатеља — привремено стави у улогу непријатељског команданта и да кроз ту улогу врши процену стања и могућности непријатеља. Искуство је показало да су сви они решаваоци који су били пристрасни при процени непри-

јатеља често одустајали од својих необјективних закључака чим су били стављени у улогу противничког команданта.

Поред тога, на правилну процену непријатељских снага има видног утицаја добро познавање формације непријатеља и његове тактике. У противном, решаваоци најчешће изједначавају формацију и тактику непријатеља са нашом формацијом и нашом тактиком, а понекад иду још и даље, приписујући непријатељу такву формацију и тактику које највише конвенирају раду њихове јединице.

И код процене непријатеља врло често се најпре понављају они подаци који су дати задатком, па се тек после тога приступа анализи самих података и стварању закључака. Поред тога што је ово непотребно, овим се губи и много драгоценог времена на писању. Тако, на пример, процена се често почиње овако: „Авио-извиђањем у . . . . . часова откривено је прикупљање непријатељске пешадије и тенкова у рејону . . . . ., агентурном службом добивени су подаци о покрету непријатељских колона из . . . . . итд.“. Међутим, било би сасвим довољно ако би се на основу ових података, који су добијени у задатку, у процени изнело само следеће: „Непријатељске снаге у рејону . . . . . вероватно су свеже и намењене за . . . . ., или непријатељске колоне у покрету из . . . . . имају вероватно задатак да . . . . .“. Исти је случај и са осталим подацима о непријатељу.

При процени непријатеља често се грешки и у томе што се непријатељске снаге цене изоловано, тј. не води се довољно рачуна о условима земљишта и времена, или се ови потпуно занемарују, тако да се непријатељске снаге цене само с обзиром на њихову јачину, састав и борбену способност, а утицај земљишта и времена цени се посебно. Јасно је да оваква процена не може ничему да служи све док се не повеже са земљиштем на коме ће непријатељ да дејствује и временом у коме ће да дејствује.

Процена наших снага већином се врши доста опширно. Ту се најпре износе подаци о попуњености јединице, о њеном садашњем распореду и моралном стању, а потом се врши прорачун односа снага и доносе закључци. Међутим, и овде, као и код процене непријатеља, битно је да се не понављају оне ствари које су команданту дотичне јединице познате у свако доба (а у конкретној ситуацији кандидат их је упознао при проучавању задатка), већ сви ови подаци треба да служе само као основа за стварање закључака о могућностима дејства јединице у датој ситуацији. Тако, на пример, при процени наших снага најчешће ће бити довољно да се створе следећи закључци:

— како претходна дејства и садашње стање јединице утичу на њену способност за извршење претстојећег задатка;

— да ли је јединица просторно удаљена од места извршења задатка, и да ли ће то утицати на њену готовост;

— како ће карактеристике земљишта, с обзиром на формацијски састав јединице, утицати на њена дејства;

— може ли и у којој мери непријатељ да осујети дејства наше јединице и шта је потребно предузети да се ово отклони;

— у којој мери задаци више јединице, суседа или предњих делова могу да утичу на извршење задатка (имати у виду и евентуални утицај дејства партизанских јединица).

Најзад, на основу изведених закључака по појединим питањима, треба доћи до општег закључка о томе на који ће начин јединица најбоље извршити добијени задатак.

У случају када задатком није одређена радња коју јединица треба да врши, већ је дата само ситуација у којој се јединица моментано налази, процену треба проширити само у томе што би се најпре разматрале све могућности за употребу јединице анализирајући резултате који се могу постићи у разним случајевима и на основу тога извести закључак шта јединица треба да ради (коју радњу). Тек после тога се врши процена осталих елемената да би се одредио начин на који треба дејствовати.

Поставља се питање: да ли је увек потребно вршити **прорачун односа снага**? Иако је пракса показала да је тај прорачун увек користан, ако се до њега може доћи, ипак је мало таквих ситуација у којима ћемо имати довољно података о непријатељу на основу којих се може доћи до реалног закључка о односу снага. То се може десити само у оним ситуацијама кад се дуже времена налазимо у додиру са непријатељем, а најчешће када нам претстоји пробој непријатељске одбране. Према томе, може се узети као нормално да прорачун односа снага треба правити онда када се располаже довољним подацима о непријатељу, тј. онда када тај прорачун може да послужи као реалан фактор у оцени наших могућности. У противном, када нема довољно података о непријатељу и када се наши закључци о његовим снагама заснивају на претпоставкама и нагађањима, такав прорачун односа снага неће много користити, већ може само бити од штете, јер ће се, ако ништа друго — изгубити у времену.

Процена земљишта се раније вршила одвојено од процене непријатеља и наших снага. При томе се често ишло толико далеко да се земљиште описивало онако како га видимо на карти или у природи (маневарско, равница, планина, пошумљено или голо, пролазно или непролазно, насељено или ненасељено, итд., итд.). Очигледно је да то описивање нема никакве сврхе, јер оно претставља само препричавање онога што свако види при првом погледу на карту или на земљиште. Међутим, овде је важно само то да се све карактеристике земљишта правилно уоче и да се у току процене стално имају у виду могућности дејства једне или друге стране.

Осим тога, искуство је показало да одвојена процена земљишта није оправдана због тога што нас особине земљишта у ма којој тактичкој ситуацији интересују само зато да бисмо дошли до правилног закључка о томе да ли ће неке од ових његових особина, и у којој мери, позитивно или негативно утицати на обострана дејства. С друге стране, једно те исто земљиште, различито испољава свој утицај, у зависности од тога да ли се ради о мањој или већој јединици, каква је формација и наоружање јединице, да ли се ради о

нападним или одбранбеним дејствима, о дејствима дању, ноћу, зими, итд., итд. Према томе, свака процена земљишта која не би била директно везана за конкретну ситуацију једне или друге стране не би ничему служила или би се свела на понављање онога што је у вези са земљиштем речено при процени могућности за рад једне или друге стране. Зато је и пракса показала да је најцелисходније ако се утицај карактеристика земљишта цени у склопу процене снага једне и друге стране. Сличан је случај и у погледу процене времена као простора и као атмосферске појаве, пошто је и његов утицај од значаја само утолико уколико се тај утицај испољава на дејства једне или друге стране.

Често се поставља питање да ли процену нападних праваца треба вршити у оквиру процене наших или непријатељских снага. Моје је мишљење да би нападне правце непријатеља требало првенствено ценити онда ако решавамо задатак у одбрани, а код процене наших снага — поједине отсеке и рејоне који затварају наведене нападне правце непријатеља. Ако решавамо задатак у нападу, онда код процене непријатеља треба ценити могућности одбране његових појединих рејона и тачака, а при процени наших снага, наше нападне правце који изводе на те рејоне, односно отсеке.

Досада се често практиковало да се после процене сваког елемента изводи **закључак**, да се после процене низа елемената из једне области ствара **општи закључак** и, најзад, на крају процене ситуације, **још један општи закључак**. На тај начин, цела процена ситуације била је проткана низом појединачних и општих закључака. Ово је понекад наводило решаваоце да се при доношењу одлуке руководе простом рачуницом, тј. да се одлучују, такорећи, према томе да ли таквој одлуци иде у прилог аритметички већи број закључака. Јасно је да овакав рад није увек давао позитивне резултате. Напротив, чести су случајеви да се нека одлука, и поред тога што већина закључака није говорила у њен прилог, у конкретној ситуацији показивала као правилна, само ако је било макар и мање елемената који су за дану ситуацију били најбитнији.

Велики број закључака у процени ситуације појављивао се и због тога што се практиковало да се процена ситуације пише исувише опширно. Међутим, опширност процене ситуације доводи до штетног расплињавања мисли решаваоца и често га удаљава од правилног решења, а с друге стране, писање овако опширне процене захтева исувише много времена које је веома драгоцено, нарочито на испитним задацима. Досада се показало као најцелисходније да се приликом решавања задатака у ограниченом времену не ставља на хартију цео мисаони процес, већ само закључци уз краће образложење. На пример, да бисмо при процени непријатељских намера дошли до потребног закључка, морамо размишљати о томе какво је стање код непријатеља, у каквом је распореду, може ли са таквим распоредом продужити дејства, ако их продужи какве резултате може очекивати, а какве ако врши претходну прегрупацију, итд. За описивање свега овога требало би прилично дуго времена. Међутим,

по моме мишљењу, довољно је ако решавалац задатка изнесе свој закључак, на пример овако: „Највероватније је да ће непријатељ продужити своја дејства у садашњем распореду због тога што његов напад још није сломљен, што не очекује јачи отпор наших снага због њихове слабе организације положаја, што има повољне полазне положаје, ... итд. На овај начин излагање се знатно скраћује, а притом се ипак јасно види на основу чега је решавалац дошао до оваквог закључка.

Питање правилне расподеле времена. Да би решавалац задатка могао да реши задатак у предвиђеном року, потребно је да одмах после упознавања са задатком изврши глобалан прорачун времена на поједине радње у вези са решавањем самог задатка и да се строго придржава утврђене расподеле расположивог времена, јер се сваки задатак који није решен за одређено време цени као негативан. Међутим, врло је тешко дати неке одређене норме којих би се морало увек придржавати приликом расподеле расположивог времена, јер то зависи од многих чинилаца, као што су: врста и обим задатка, одређено време, лична способност и рутина решаваоца, итд. Свакако, лично искуство сваког појединца претставља најбољи критеријум и путоказ. Једино што је пракса досада потврдила, то је да за писање борбене заповести треба имати на расположењу око два часа.

Програмом за полагање испита предвиђено је 24—48 часова за решавање једног задатка. Међутим, ако се има у виду да ће се полагање вршити на земљишту и у групама, вероватно је да ће се за процену ситуације, одлуку и заповест имати на расположењу највише 10—12 часова и да ће остало време остати за обраду документације и евентуално извиђање земљишта.

На крају, сматрам да је сасвим неправилно мишљење оних другова који сматрају да се испит за чин пуковника може успешно положити без нарочитих припрема. Напротив, управо за овај испит су потребне солидне припреме у циљу потпуног и сигурног познавања теорије у целини, с једне, и стицање рутине при решавању задатака, с друге стране. За познавање теорије потребно је темељно проучавање одредаба Ратне службе, борбених правила родова војске и других уџбеника и упутстава, а сем тога и проучавање шире литературе, нарочито војних часописа, по разним питањима која су била, или су још и сада, предмет дискусије. Што се тиче стицања рутине у решавању тактичких задатака, мислим да је ово могуће постићи једино путем њиховог практичног решавања. У недостатку других могућности, ово вежбање у решавању задатака може се изводити и узајамним повезивањем двојице или више кандидата, који би задатке решавали најпре одвојено, а затим се састали да их заједнички проанализирају. Заједничким проучавањем они ће, свакако, уочити разна мишљења и разне методе у самом решавању, а то ће бити веома корисно и за узајамно допуњавање не само њихових знања, него и искустава.

Потпуковник **МИЛОЈЕ СЕКУЛИЋ**

БРЕГАЛНИЧКА БИТКА

(поводом 40-годишњице)

Пре четрдесет година, рано у зору 17 јуна 1913 године¹⁾, бугарске трупе су без објаве рата изненада и истовремено нападе српску војску на Брегалници и грчку војску у долини Струме. Тако је отпочела Брегалничка битка, а тиме и Други балкански рат.

*

С пролећа 1913 године, убрзо после успешно завршеног Првог балканског рата и склопљеног мира с побеђеном Турском, на Балкану је избио нови сукоб. Победоносни савезници завадили су се око поделе плена. Управо, спор је у свој својој оштрини избио између Србије и Грчке, с једне, и Бугарске, с друге стране, око поделе ослобођене Македоније. Бугарски, српски и грчки владајући кругови — уместо да ослобођеном македонском народу даду стварну националну слободу — под плаштом преживелих историских права, националних тежњи и економских потреба, ношени империјалистичким тежњама и руковођени уским шовинистичким интересима, отпочели су борбу око превласти у Македонији.

Настала трвења међу балканским државицама око поделе за-добивених територија била су добродошла империјалистичким силама — Аустро-Угарској и Немачкој — тим непомирљивим противницима сваке сарадње балканских народа. Ратни успеси балканских држава, окупљених у Балканском савезу, а нарочито победе и ратни успеси Србије, умногоме су ослабили њихове позиције на Балкану. Нарочито је тиме била погођена Аустро-Угарска, јер је у снажењу Србије гледала опасност за свој државни интегритет и препреку за остваривање својих империјалистичких тежњи за продирањем на Балкан и даље на исток. Због тога су аустроугарска и немачка дипломатија за слабење Србије и разбијање Балканског савеза употребиле сва средства. У првом реду требало је одвојити Бугарску од Србије и створити сукоб између ове две најјаче балканске земље. Њој се пружила веома повољна прилика за стварање сукоба и за разбијање Балканског савеза када је дошло до спора између Србије и Бугарске око поделе Македоније. С друге стране, насупротив теж-

¹⁾ Датуми су по старом календару.

њама Аустро-Угарске и Немачке, Русија је радила свим силама да сачува Балкански савез и солидарност балканских народа, јер би јој Балкански савез могао врло корисно послужити као моћно оружје у претстојећем обрачуну великих сила око нове поделе света.

Дакле, у настали спор између Србије и Бугарске око поделе плена отетог од Турске, поред „домаћих“ империјалистичких влада умешале су се и империјалистичке „пријатељске“ и непријатељске велесиле, с тежњом да из њега свака за себе извуче што више користи.

Клица спора око поделе Македоније, који је био плод завојевачке политике и бугарске и српске владајуће класе према македонском народу, постојала је и у самом Уговору о савезу, склопљеном 29 фебруара 1912 године²⁾. Наиме, српски и бугарски управљачи, после великих погађања и натезања, поред осталог, споразумели су се и о подели ослобођених територија. Тако је Бугарска признала Србији право на области северно и северозападно од Шар Планине, а Србија Бугарској области источно од планине Родопе и реке Струме. Како по питању поделе територије Вардарске Македоније — између Шар Планине, Родопе, Архипелага и Охридског Језера — нису могли да се сложе, то су ову територију прогласили „спорном“, с тим да је поделе међу собом ако је не буду могли организовати као посебну аутономну област. Тако је било предвиђено да северни и северозападни део Македоније (од линије: Големи Врх — Градиште — Зелениково — вододелница између Бабуне и Треске — Илинска Планина — манастир Губавац на Охридском Језеру) припадне Србији, а јужни и југозападни део (од ове линије) Бугарској. Као што се види, ни једна ни друга страна није имала намеру да се Македонији да стварна аутономија, већ су тежиле да је поделе. Али, пошто су предвиђале да ће и око овакве поделе доћи до спора, уговором су се споразумели да у том случају приме руског цара као врховног арбитра. Према томе, у оваквој подели Македоније на интересне сфере лежао је један од главних узрока Другог балканског рата, односно међусобног клања српског и бугарског народа у 1913 години. Нема никакве сумње да је у то време и на једној и на другој страни било напредних снага које се нису слагале са таквом поробљивачком политиком и које су биле против братоубилачког рата. Што су се трупе и на једној и на другој страни бориле тако храбро и пожртвовано, узроке треба тражити у вештој обостраној пропаганди која је у оно доба могла да искористи национално одушевљење и националне тежње народа, тим пре што се и на једној и на другој страни приказивало како су национални интереси, тобоже, угрожени. Но, поред тога, још приликом стварања Балканског савеза, управљачи сваке државе чланице тежили су да прошире своју територију не само на рачун Турске, већ и на рачун и штету самих балканских народа. Тако је српска влада тежила да у претстојећем рату с Турском Србија

²⁾ Уз Уговор о пријатељству и савезу постојала је Војна конвенција и Тајни додатак уговору у коме је била прецизирана подела ослобођених територија.

добије излаз на Јадранско Море — преко територије Северне Албаније, што је Уговором о савезу између Србије и Бугарске било и предвиђено. Међутим, тај план омеле су Аустро-Угарска и Италија, и то не због неке сентименталности према албанском народу, већ због својих империјалистичких тежњи за продирање на Балкан. Пошто је сматрала да губитак излаза на Јадранско Море треба да надокнади добитком територије у Македонији, српска влада је затражила од бугарске владе да се изврши ревизија раније склопљеног уговора, тј. да јој се уступи Вардарска Македонија, као накнада за територијалне губитке у Албанији. Српска влада је заснивала овај захтев на следећим чињеницама: 1) да је Србија пружила Бугарској већу војничку помоћ но што је уговором било предвиђено,³⁾ 2) да је српска војска дала велики допринос заједничкој победи против Турске и 3) да Бугарска није испунила све своје уговорне обавезе⁴⁾.

Међутим, ови разлози за предложену ревизију савезничког уговора нису били ни убедљиви, а ни оправдани. Што се тиче ангажовања Србије у рату против Турске, оно није било ништа веће од терета који је Бугарска поднела у операцијама у Тракији и према Цариграду. С друге стране, бугарска влада, захваћена грозницом превентивног рата, а под притиском хегемонистичке политике своје буржоазије и војне клике, ковала је заверу против солидарности балканских народа и утирала пут рату. Она је у овој својој подмуклој и прљавој работи, имала пуну подршку Аустро-Угарске и Немачке, тако да није хтела ни да чује за мирољубиво решење насталог спора. Штавише, под притиском најреакционарних војних и политичких кругова и поттакнута од Аустро-Угарске, бугарска влада је тражила од српске владе нека места и крајеве у Македонији који су по Уговору о савезу били изричито предвиђени да припадну Србији.

До сличних трвења и размимоилажења око поделе територије дошло је и између Бугарске и Грчке. Бугарска је претендовала на Солун, а Грчка је тражила територијалне накнаде на рачун Бугарске у Јејејској Македонији и Тракији.

Као што се види, аустро-немачка дипломатија је обилно користила размимоилажења и трвења између Србије и Бугарске. Она је потстрекавала бугарске властодршце на рат против Србије и обећавала им да ће Аустро-Угарска гарантовати целокупност бугарске територије. С друге стране, руска дипломатија, разуме се, ради својих интереса, тежила је да сачува Балкански савез и вршила притисак на Србију и Грчку да буду умерене у својим захтевима, док је Бугарској саветовала попустљивост. Али, ти напори остали су без успеха.

³⁾ За кооперацију са бугарском војском одређена је II армија — Тимочка I и Дунавска II позива — укупне јачине 32 батаљона и 92 артиљериска оруђа.

⁴⁾ По Војној конвенцији Бугарска је требала да у Повардарје упути 100.000 војника. Уствари, она је упутила само једну (7 рилску) дивизију, и то Струмом — ка Солуну.

Обостране припреме за рат

Одмах после закључења мира у Лондону с Турском, завађене балканске државице почеле су да врше грозничаве припреме за међусобни обрачун — за рат. Бугарска је одмах почела да пребацује своје трупе са Тракиског фронта у Македонију. У тежњи да се што пре дочепа спорних области, бугарска Врховна команда је за рат против Србије и Грчке концентрисала у Македонији најјаче снаге — IV и II бугарску армију — које су износиле 65% целокупних ефективних бугарске војске. Остале бугарске слабије снаге (I, III и V армија) биле су груписане на старој српско-бугарској граници.

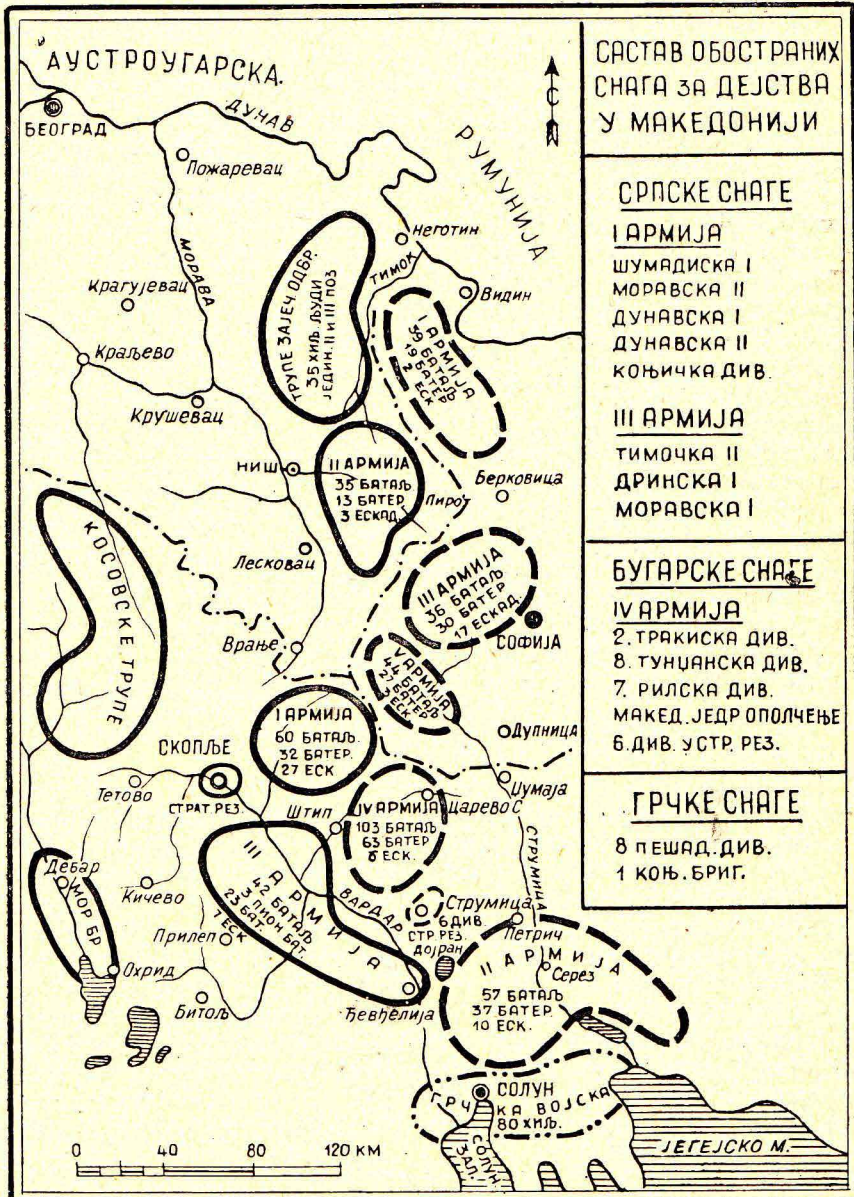
Према ратном плану бугарске Врховне команде требало је без објаве рата — изненадно и истовремено — најјачом, IV армијом свом жестином напасти српске трупе на фронту Брегалнице, а II армијом Грке у долини Струме, потући их и српске снаге одбацити према Скопљу, а грчке иза Солуна, и на тај начин приграбити спорне области. Да се не би показала као иницијатор међусобног савезничког рата, бугарско војно и државно руководство је створило план по коме је операције требало отпочети најпре у Македонији (тј. са IV и II армијом), као да се, тобоже, не ради о правом рату са Србијом и Грчком, већ само о локалном нападу у циљу заузимања територије која јој је „неправедно оспорена“. За то време, остале снаге имале су да остану у ставу ишчекивања, с тим да у погодном моменту упадну у Источну србију и одатле с бока нападну српске снаге у Македонију.

Пројектовани напад имао се извршити ноћу, са циљем да се постигне изненађење, а самим тим да се обезбеде и повољни услови за брз и успешан свршетак рата. На тај начин, Бугарска би брзо заузела територију на коју је претендовала, а светско јавно мњење и европске велике силе — које нису биле наклоњене ствари Бугарске — били би брзо стављени пред свршен чин. Уједно, и арбитража руског цара била би излишна.

Али, ни Србија, која је била одлучно решена да до решења насталог спора задржи у својим рукама спорну територију у Македонији, није седела скрштених руку. Наиме, српска Врховна команда је за одбрану Македоније на левој обали Вардара још од раније сасредила своје главне снаге — I и III армију (састава 8 пешадијских и 1 коњичке дивизије) укупне јачине око 176.000 бораца, док је за одбрану старе српско-бугарске границе одредила само око 1/4 укупних снага — II армију и трупе Зајечарске одбране. (Стратегиски развој, састав и јачина српских, бугарских и грчких снага пред Брегалничку битку виде се из скице.)

Спољнополитички моменти (непријатељски став Аустро-Угарске и несигурно држање Румуније), с једне, и тежња српске владе да Србија не буде агресор и разбијач Балканског савеза, с друге стране, наметали су потребу да српске трупе на Брегалничком фронту примене тзв. „стратегиски дочек“, тј. да се у почетку бугарског напада држе тактичке одбране, а потом, у погодном моменту, пређу у одлучан противнапад (противофанзиву). За то време, српске снаге на старој српско-бугарској граници имале су да штите Источну Ср-

бију од евентуалних упада бугарских трупа. Дакле, српски ратни и почетни операциски план, насупротив бугарском, био је дефанзивног карактера, и то првенствено из спољнополитичких обзира, који су у том случају били од пресудног значаја. Тако је иницијатива за почетак рата и ратних операција била препуштена Бугарима.

Распоред српских, бугарских и грчких снага пред Брегалничку битку

Упоредо са концентрацијом трупа и припремама за рат, обе владе — бугарска и српска — путем своје штампе, разних митинга и зборова, повеле су жестоку кампању у циљу психолошке припреме својих народа за претстојећи братоубилачки рат. Да би оправдале те своје непоштене намере, обе владе су својом пропагандом систематски тровале односе између српског и бугарског народа и копале јаз између њих. Наравно, све је то било маскирано патриотским осећањима, историским и националним правима, економским и политичким нужностима, животним интересима народа, итд.

Војничка клика и дворска камарила у Бугарској, окупљени око краља Фердинанда, а уз снажну подршку великобугарске буржоазије, систематски су гурали бугарски народ у рат против Србије и Грчке. Начелник штаба бугарске Врховне команде, генерал Савов, отворено је тражио од бугарске владе да поведе превентивни рат „који ће коначно решити питање превласти Бугарске на Балкану“. У томе га је свесрдно помагала бугарска буржоазија, која је себе сматрала предодређеном да испуни „заветне снове бугарског народа“ и његова „вековна стремљења“.

Пошто су обе владе настојале свим силама и средствима да распале патриотска осећања народних маса, тврдећи свака за себе да је њена ствар праведна, оне су том вештом пропагандом донекле и успеле. Због тога су обманути српски и бугарски народ и борци углавном сматрали да је овај рат праведан и нужан, иако је он уствари вођен за рачун и циљеве великобугарске и великосрпске буржоазије, које су тежиле за експанзијом. Истина, у тим данима било је напредних и далековидих људи Србије и Бугарске, који се нису могли помирити са том и таквом политиком „својих“ буржоаских влада тј. који су радили на отклањању братоубилачког рата. Али је тих људи било премало⁵⁾. Због тога није ни чудо што су се у току овог рата и српски и бугарски народ борили тако храбро и пожртвовано.

У предвечерје братоубилачког рата

Почетком јуна су бугарски краљ, влада и дворска камарила, убеђени у подршку Аустро-Угарске и Немачке, решили да раскину Балкански савез и да с оружјем у руци реше питање поделе Македоније. Они нису хтели да тај спор реши руски цар, како је то било предвиђено по Уговору, већ су се ослонили на Аустрију и Немачку. Због таквог њиховог става, дошло је до рата који је уништио Балкански савез и Бугарску одвео у блок непријатеља балканских народа. Наиме, 9 јуна, под председништвом краља Фердинанда, бугарски властодршци одржали су седницу Крунског савета на којој су донели одлуку о ступању Бугарске у рат против Србије и Грчке. По завршеној седници послат је руској влади телеграм ултимативног карактера — да руски цар у року од 7 дана реши спор, наравно у корист Бугарске. После истека овога рока, заиста је уследио бугар-

⁵⁾ У Србији је Димитрије Туцовић дигао свој глас и у Српско-бугарском рату 1913 године видео кривицу и код „своје“ владе и „своје“ буржоазије.

ски препад на српску и грчку војску на демаркационој линији⁶⁾ у Македонији, а тиме и припремани рат.

Још средином јуна банде бугарских комита свакодневно су нападале и узнемиравале српске и грчке трупе на демаркационој линији. Чарке и инциденти су били учестали. Ноћу 12 јуна дошло је и до већих сукоба, кад су у акцију ступиле веће бугарске нерегуларне трупе, нападајући српске јединице на Злетовској Реци и Ретким Букама. Али, 16 јуни био је судбоносан датум за догађаје на Балкану. Тога дана је генерал Савов, у договору с краљем Фердинандом и осталим бугарским управљачима, издао заповест командантима IV и II бугарске армије „... да најжешће нападну непријатеља дуж линије...“ Али, ова заповест, као и њено извршење, била је фатална и за бугарску војску и за бугарски народ, као и за будуће односе између српског и бугарског народа.

Рат је почео бугарским ноћним препадом

Оно што се предвиђало и очекивало, обистинило се рано у зору 17 јуна 1913 године. Бугари су те ноћи око 2 часа, без објаве рата, својом IV армијом напали српску војску на демаркационој линији у Македонији. То је био општи напад на широком фронту од Царева Врха до близу Ђевђелије. Нападнути су положаји српских јединица на фронту Брегалнице (на отсеку Штипа, Ретких Буки, Злетова, Неготина и Валандова). У току топле летње ноћи трештале су бугарске војне музике, уз чије су звуке јуришале бугарске дивизије и пукови. На многим местима бугарски војници су покушали да се преваром домогну српских положаја, узвикујући у току наступања: „Мије смо наши, не пуцајте, браћо, ште се предавамо“. Али се српски борци нису дали преварити, већ су нападаче дочекивали жестоком ватром и засипали их ручним бомбама. Тако је 17 јуна, на великом пространству, бугарским ноћним препадом отпочела жестока и крвава Брегалничка битка и рат између два словенска народа.

Српске трупе су већ првог дана битке задржале напад Бугара

Ноћни напад Бугара само је донекле изненадио српске и грчке трупе на демаркационој линији, јер су га оне очекивале. Још првог дана битке, снажним отпором српских трупа, првенствено Дринске дивизије I позива, задржани су и сломљени сви напади две бугарске дивизије (7 рилске и 8 тунџанске) на левом крилу и центру фронта III армије. Нарочито оштре и крваве борбе вођене су на Лојзанском и Средњем Риду, Жежевом Брду и Рујену. На тај начин створена је могућност Моравској дивизији I позива да као армиска резерва ступи у борбу. И напади бугарских трупа на фронту I српске армије

⁶⁾ Демаркациона линија, која је споразумно повучена између Савезника, ишла је од тромеђе на Патарици — старом српско-бугарском границом до врха Рујна, потом грбењом Осогова на Царев Врх, током Злетовске Реке, Брегалнице и Криве Лакавице, а затим преко планине Благуше јужном обалом Дојранског Језера — до Јегејског Мора, остављајући Серез и Кавалу Бугарима.

били су заустављени и задржани на линији главних положаја⁷). Једино у Осоговском масиву и на десном крилу III армије — према Тимочкој дивизији II позива, Бугари су имали локалних успеха — заузели су Ретке Буке и нешто земљишта.

Уопште узев, бугарске трупе ни на једном свом нападном правцу нису постигле неке знатније тактичке, а још мање оперативне успехе. Првог дана битке на Брегалници Бугари су постигли веома мршаве резултате. Храбрим и упорним држањем и залагањем српских трупа задржан је први и најжешћи налет дивизија IV бугарске армије, а самим тим био је осујећен и план бугарске Врховне команде за брз и успешан свршетак рата.

Тако је III српска армија, на коју се била сручила бугарска бујица, сјајно извршила своју улогу. Зауоставила је нападе далеко бројно надмоћнијих снага бугарске IV армије и својом јуначком борбом створила српској Врховној команди време за доношење потребних одлука, као и повољне услове за ступање и увођење у битку I српске армије.

Другог дана битке I армија скршила је бугарски напад

Још првог дана битке српска Врховна команда донела је судбоносну одлуку: да III армија по сваку цену одржи своје дотадашње положаје и да I армија својом тзв. „Брегалничком групом“ (састав: Шумадиска I, Моравска II и Коњичка дивизија) 18 јуна предузме снажан противнапад, заузме Ретке Буке и Рајчански Рид и скрши бугарски напад на Брегалници. На напад је одговорено противнападом.

18 јуна ујутру битка се продужила свом жестином, с тим што је тежиште битке са III пренето на I армију, тј. у правцу Кочана. Док су трупе III армије овога дана водиле тешке борбе на свом десном крилу и центру, дотле је Брегалничка група I армије предузела снажан противнапад. Она је, после жестоких борби, потукла и разбила две бугарске дивизије (7 рилску и Македонско-једренско ополчење), заузела важне положаје Рујен и Дренак и повратила Ретке Буке. Потучене бугарске дивизије пребачене су на леву обалу Злетовске Реке. Овим успешним противнападом настао је преокрет у бици. Бугарским трупама нанети су отсудни тактички порази и коначно сломљена офанзива IV бугарске армије, која је била одбачена уз велике губитке. На целом битачном фронту појавили су се бугарски парламентарци са захтевом да се обуставе непријатељства⁸).

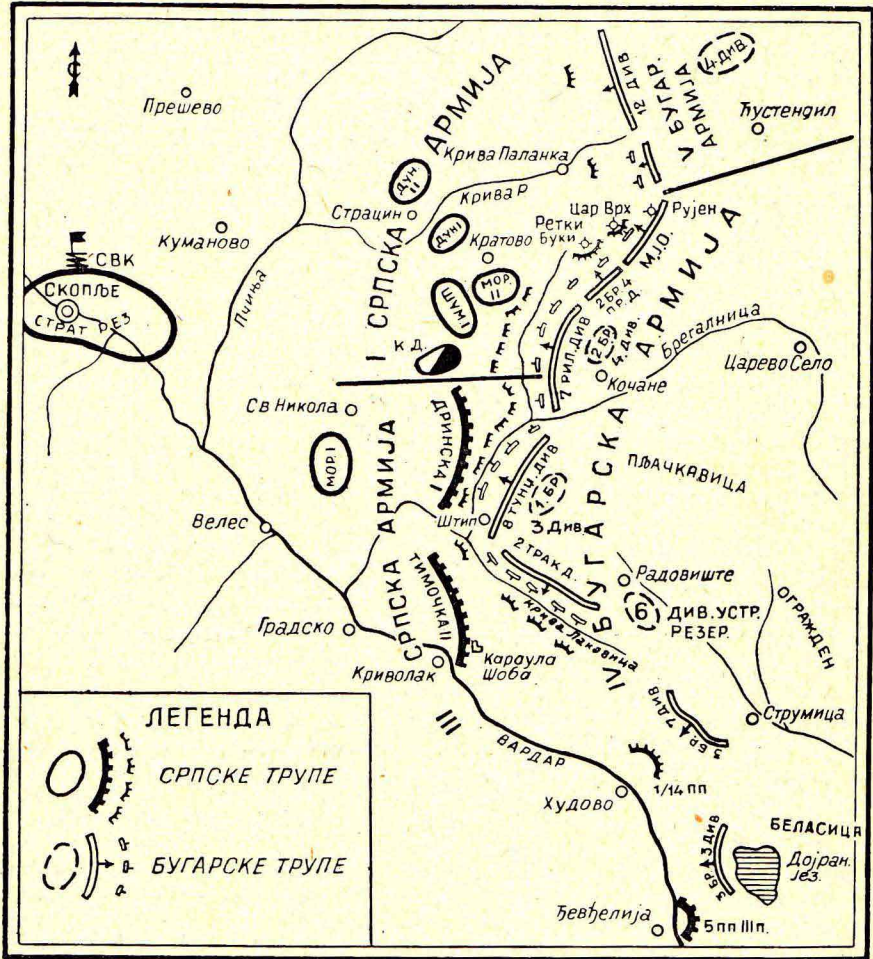
Петог дана битке бугарски фронт на Брегалници био је пробијен

С протеривањем бугарских трупа преко Злетовске Реке била је завршена прва фаза битке и почела друга — пробој бугарског

⁷) Линија главних српских одбранбених положаја, фортификациски добро уређених за одбрану, била је за 10—20 км повучена уназад иза демаркационе линије. Њу су поседале главне снаге I и резерва III армије, док се главнина III армије у моменту напада налазила испред своје утврђене линије.

⁸) Код парламентарара 4 преславске дивизије нађена је писмена заповест команданта 2 бригада 4 дивизије за ноћни напад.

фронта. У току наредних дана, битка на Брегалници беснела је свом жестином са променљивим резултатима. После петодневних упорних борби код Пепелишта и Орла Бајира, далеко бројно надмоћније бу-

Распоред српских и бугарских трупа на дан 16 јула 1913 године

гарске снаге (33 бугарска батаљона) сломиле су отпор десног крила III српске армије и заузеле Криволак. Преполовљене трупе Тимочке дивизије II позива биле су присиљене на повлачење.

У то време, група дивизија I армије⁹⁾, према директиви српске Врховне команде, вршила је енергично наступање ка Рајчан-

⁹⁾ I Армија била је појачана Црногорском дивизијом из Скопља, где се налазила у стратегиској резерви.

ском Риду, док су остале дивизије I армије чистиле земљиште од заосталих бугарских делова на простору између Брегалнице и ушћа Злетовске Реке.

Петог дана битке, 21 јуна, Брегалничка група I армије, уз помоћ једне бригаде Црногорске дивизије, постигла је велики тактичко-оперативни успех: заузела Рајчански Рид и тиме на великој ширини пробила фронт IV бугарске армије. Потучена бугарска IV армија била је натерана на повлачење. У бугарском фронту створена је велика бреша на врло важном операциском правцу: Кочане — Царево Село — Цумаја. Брегалничка битка била је решена у корист српских трупа. Истовремено су и Грци потукли II бугарску армију и натерали је на повлачење. Српској I армији били су створени сјајни оперативни изгледи, јер би енергичним наступањем преко Кочана и Царева Села могла продрети у долину Струме и отсећи све бугарске снаге у Македонији. Али овај маневар који би Бугарску приморао на капитулацију, по пробоју бугарског фронта на Брегалници није остварен, углавном, због бугарских успеха у долини Вардара. Наиме, да би заштитила угрожени правац Криволак — Велес, а пошто није имала других слободних резерви, српска Врховна команда истргнула је из састава I армије Шумадиску дивизију I позива и упутила је на Овче Поље (као резерву III армије), док је остале снаге I армије рокирала са правца већ постигнутог успеха (са Рајчанског Рида) према десном крилу III армије. Овим пребацавањем снага, као и оклевањем и колебањем српске Врховне команде, био је пропуштен драгоцен моменат енергичног надирања ка Царевом Селу, који би, у вези са грчком победом код Кукуша, свакако дао драгоцене резултате. Тако су упропашћени и сви раније постигнути успеси у бици.

У међувремену је бугарска Врховна команда, због претрпљених поразâ, наредила IV и II армији да се повуку. Тако је бугарској IV армији било омогућено да се благовремено повуче преко Пљачкавице на тзв. „Грленске утврђене положаје“ и да се на њима среди и продужи борбу.

Да би довели у забуну српску Врховну команду и ослабили притисак српских снага на Брегалници, Бугари су 22 јуна упали у Источну Србију. Због овог новог момента, пажња српске Врховне команде била је умногоме скренута са Брегалнице и усретсређена на ново војиште у Тимочко-нишавској долини.

Истина, 24 јуна после подне, III армија и десно крило I армије предузели су напад на Штипске положаје, али је то било бесциљно, јер су трупе IV бугарске армије већ биле напустиле те положаје и повукле се да би избегле окружење и уништење.

Тако је 25 јуна заузешем Штипа и његове ближе околине завршена Брегалничка битка.

*

Брегалничком битком решен је настали спор између велико-српске и великобугарске буржоазије око поделе Македоније. Победом на Брегалници Србија је добила не само „спорну“ него готово и

целу „неспорну“ — бугарску зону у Вардарској Македонији, а Грчка Јегејску Македонију са Солуном и део Западне Тракије, док је Бугарској остала Пиринска Македонија. На тај начин била је ускраћена слобода македонском народу и уједно између српског и бугарског народа ископан дубок јаз и посејано семе шовинизма, мржње и освете.

Брегалничка битка, која је трајала релативно кратко време (девет дана), била је, као ретко која битка дотада, веома жестока и врло крвава. У њој су се јуначки бориле како српске и црногорске, тако и бугарске трупе. Због тога су губици у људству и на једној и на другој страни били веома велики. Српски губици износили су око 16.500 а бугарски око 20.000 људи¹⁰⁾. Јежево Брдо, Криволак, караула Шеоби, Пепелиште, Орла Бајир, Рајчански и Лојзански Рид, Ретке Буке, као и низ других места, неми су сведоци жестине и упорности борби које су вођене. Али, за жртве пале у Брегалничкој бици, и овоме рату уопште, нема оправдања. Властодршци и буржоазија Србије и Бугарске кривци су за овај братоубилачки рат и за жртве које су њихови народи у њему поднели. Они нису хтели да нађу праведно решење спора, тј. да Македонији даду слободу и независност, већ су хтели да је између себе поделе и поробе.

Брегалничка битка убрзала је улазак Румуније у рат против Бугарске, а самим тим и довела до његовог брзог завршетка. Са војничког гледишта, Брегалничком битком протеране су бугарске трупе из Вардарске Македоније, што је, уосталом, и био политички циљ рата Србије. Уједно, она је довела и до новог груписања снага на Балкану. Уместо јединственог Балканског савеза, под вођством и окриљем Русије, створиле су се две групације сила на Балкану. На једној страни нашла се Србија, Грчка, Црна Гора и Румунија, а на другој страни — усамљена Бугарска. Балкански савез био је разбијен, чиме су нарочито биле задовољне Немачка и Аустрија.

Бугарски и српски народ су и овога пута својом крвљу скупо платили шовинистичку — империјалистичку и грабежљиву политику својих властодржаца и своје буржоазије.

¹⁰⁾ На Брегалници се српска војска заразила колером, коју су Бугари примили од Турака, од које је умрло око 5.000 бораца.

„МАЛА ВОЈНА БИБЛИОТЕКА“

Изашло је из штампе:

НАУКА У РАТОВОДСТВУ И ПРИВРЕДИ ОПЕРАТИВНО ИСТРАНИВАЊЕ

од генерал-мајора Крауца Божићара

У овој брошури аутор излаже начине за изналажење и научно решавање проблема који се појављују у армији и привреди, као и како се долази до што бољих и целисходнијих одлука на основу којих се ти проблеми могу решити, уз најбоље коришћење расположивих средстава

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Потпуковник СЛАВКО ВАЛИЋ

„МЕСТО НАЧЕЛНИКА II ОТСЕКА (ОДЕЉЕЊА) ЗА ВРЕМЕ БОРБЕ“

У вези чланка пуковника Александра Бакића, отштампаног у „Војном делу“, бр. 2 за 1953 годину под насловом „Место начелника II отсека (одељења) за време борбе“ имам извесне примедбе и своје конкретне предлоге.

Кад се разматра питање одређивања места обавештајног официра у току борбе често се чује: КО је малена, веза командовања је преоптерећена, те је обавештајни официр не може користити, а командант ионако прима податке од потчињених, суседа и више команде и, коначно, сам прати борбу, итд. Сасвим је разумљиво — ако се положај обавештајног официра одређује кроз посматрање техничких и организациских недостатака у систему командовања — да се лако губи из вида основни принцип од кога треба поћи при решавању овог питања, наиме, да командант треба увек да познаје непријатеља и оцењује његове намере и могућности ма где се он (командант) налазио за време борбе, да увек правовремено парира дејства непријатеља или да сам предузима извесна дејства и — што је исто толико важно — да му је за то потребан обавештајни официр. Кад се има у виду овај принцип, онда у оквиру реалних техничких могућности треба тражити организациске форме у којима би овај принцип био задовољен, а не заобилазити га и одустајати од њега зато што те форме, наводно, не одговарају. Сигурно је да се не би нико нашао који би стао на становиште да команданту услед тога што на КО, на пример, нема довољно места или што је веза преоптерећена, не требају подаци о непријатељу, или да сам командант услед тога врши функцију свог властитог референта по обавештајној служби. Често, у односу на обавештајну службу, долази до бркања појмова „принципа“ и „задатака“. Јасније речено, понекад се зна отступити од поменутог „принципа“ или га прилагодити могућностима, као што се то догађа са „задатком“. Међутим, никаквих отступања од основног принципа ту не може бити. Може се радити о томе да се један „задатак“ изврши делимично или потпуно, али је увек потребно усмеравање свих напора ка провођењу у живот, односно остварењу основног принципа. Кад се ради о „задатку“, онда ми усклађујемо наше техничке или организациске могућности за извршење задатка, али — иако начелно треба тежити ка потпуном извршењу задатка — може се наићи на противречност између обима и врсте задатка,

с једне, и објективних и субјективних могућности извршиоца, с друге стране. У таквим случајевима може доћи и до прилагођавања задатка реалним могућностима. Међутим, оваквог комбиновања са *принципом* познавања непријатеља и правовременог обавештавања командовања не може бити. Непријатеља у борби треба познавати — то је несумњиво. Да ли техничка и друга средства то омогућавају, а организациске форме обезбеђују, у овом случају нема значаја, јер се због тога што техничко-организациске форме отежавају извршење задатка не може донети закључак да непријатеља није баш неопходно познавати, а командовање правовремено обавештавати. Напротив, имајући у виду објективне могућности, усавршаваће се организациске форме и развијати субјективне могућности. Зато ћу се кроз читаво излагање и осврт на поменути чланак држати изнесене мисли: познавање непријатеља и правовремено обавештавање су основни и необориви принципи, а организациске форме, засноване на објективним и субјективним могућностима, треба прилагођавати у циљу провођења у живот основног принципа, и тим путем решити питање места обавештајног официра у периоду борбе.

Читавом јединицом, па и радом обавештајних ограна, руководи команда која је и одговорна за њихов рад. Поред тога, циљ извиђања мора бити у складу са командантовом замисли о вођењу боја, према чему командант и даје наређења за прикупљање података о непријатељу. Не може се примити поставка у чланку да командант нема увек у виду све најбитније податке о непријатељу, којима располаже обавештајно одељење. Ситни детаљи о којима се говори у чланку њему нису ни потребни. Они су нужни само обавештајном отсеку или одељењу због даљег изучавања. Било би погрешно сматрати да је обавештајни официр потребан команданту зато што увек располаже тим ситним подацима. Он је нужан команданту зато што је непријатељ активно дејствујући фактор, који својом активносту утиче на измену ситуације, прикривајући уједно своје могућности и намере које наше командовање треба да открије. Зато је рад обавештајног официра за време борбе компликован, он се брзо одвија и, што је најважније, мора се одвијати у тесној сарадњи са руководиоцем боја — командантом, коме је неопходно познавање сваке промене на фронту, а особито у односу на непријатеља, и који ради тога преко обавештајног официра руководи радом обавештајне службе, дајући јој допунске задатке који су у складу са његовом замисли вођења борбе у свакој новој ситуацији. У току борбе ситуација се мења, тако да раније познати и за време припреме прикупљени подаци могу бити само од извесног значаја, и да су због новонастале ситуације, услед иницијативног дејства непријатеља или нових намера наше команде, потребни нови и тачнији подаци. Уосталом, за време борбе може се показати да извесна ранија обавештења не одговарају стварности. Према томе, садејство (ако се може тако означити) између команданта, који усмерава и усклађује рад обавештајне службе са својим замислима вођења борбе, и обавештајног официра, који спроводи у живот командантова наређења, мора бити потпуно.

По моме мишљењу није правилна пишчева поставка о потреби постојања обавештајног официра у командантовој групи зато што командант, наводно, не може да држи у глави све детаље, а ни зато да место њега непрекидно размишља о непријатељу и мисли на оно што се налази „са оне стране брега“. Убеђен сам да сваки командант који руководи јединицом у борби мисли на непријатеља, јер га он на то присиљава својом борбом. Поред тога, он не мисли само на оног непријатеља с којим непрекидно води борбу, него чак и више, на оног кога не види, који се налази „са оне стране брега“, а чија би изненадна дејства могла да утичу на измену ситуације на фронту. Командант који не би узимао у обзир такве могућности и не би мислио на њих, не би имао довољан видокруг и могао би услед сопствене неприпремљености доживети разна изненађења са тешким последицама.

Разумљиво је да непријатељ узима места у командантовим мислима само сразмерно свом значају као елеменат ситуације у конкретним условима, док је за обавештајног официра он основни елеменат. Али ни обавештајни официр нема само дужност „да мисли стално о непријатељу“. Он мора да мисли и о својим органима, о њиховим могућностима, о припреми и, коначно, о проналажењу нових погоднијих начина извиђања. Сви елементи, као што су: непријатељ, властита средства, организациска основа, време, итд. прожимају мисли руководиоца обавештајне службе, чији је задатак да обезбеди командовању податке, а не само да мисли о непријатељу и да у томе помаже команданту како је то формулисано у чланку. Задатак командовања је да обезбеди благовремено примање података, да их обради у складу са ситуацијом и да их користи као елеменат ситуације, тј. заједно са својим снагама, земљиштем и временом. Према томе, откривање непријатеља није резултат само рада обавештајног официра, већ садејства између њега и његовог команданта. Овде треба указати и на то да се провлачи још по неко погрешно схватање у односу на улогу и задатке команданта и обавештајног официра у вези изучавања непријатеља, као например, да је обавештајни официр неки специјално стручан експерт чија се оцена има узети као нешто готово — свршено и да, према томе, и рад на изучавању непријатеља спада искључиво у његов домен.

Треба бити начисто да је командант јединице редовно у стању — кад му је то објективно омогућено од стране његових органа — не само да боље од обавештајног официра оцењује ситуацију, него и да често, на основу истих података, правилније цени могућности и намере непријатеља. То му омогућава његова стручна спрема и веће искуство. Уосталом, дужност је сваког команданта да увек оцењује непријатеља, да критички посматра не само обавештења, него нарочито закључке обавештајног официра и да тражи нове податке или образложења ако они нису довољно аргументовани. Према томе, обавештајни официр је нужан команданту не само и једино због тога да би давао готову ситуацију код непријатеља, него и зато да команданту објективно омогући доношење сопствених закључака.

Кад се разматра питање места обавештајног официра у току борбе, треба имати у виду чињеницу да у оквиру штаба здружених јединица постоји. Обавештајни отсек (Одељење), а не само један обавештајни официр. У том Отсеку (Одељењу), које се обично налази на КМ, стичу се подаци из свих извора, врши обрада, евидентирање и изучавање и ситних података којима често не располаже обавештајни официр на КО. Ако би с њима и располагао, он ипак нема објективних могућности да их проведе кроз све фазе обраде, односно да из њих ствара обавештења. Према томе, пишчево мишљење да је обавештајни официр потребан на КО и из тога разлога, по моме мишљењу није оправдано. Можда није на одмет поставити питање: зашто се уопште дискутује о месту обавештајног официра у току борбе и зашто се у том погледу поступа на разне начине? Сматрам да је то последица недовољно правилног схватања важности непријатеља, као елемента ситуације, које долази до изражаја једино за време мира. За то постоје и објективни разлози. За време рата поклања се највећа пажња откривању карактера дејства непријатеља, његове јачине и времена ступања у борбу (да би се избегло, односно приредило изненађење). Међутим, на вежбама и при решавању тактичких задатака старешине су често у стању да ово дознају без имало труда. Они обично размишљају на следећи начин: ако смо ми у нападу, онда се непријатељ брани, јер би било бесмислено да се обоје бранимо кад ће несумњиво доћи до борбе у дубини; ако нападам једном дивизијом, онда је у одбрани обично пук, итд. Почетак динамике (тј. почетак борбе у стварној ситуацији) унапред је планиран и према томе не претставља тешкоћу да се открије почетак борбених дејстава, а тиме је изненадност немогућа. Овде нећу улазити у проблематику састављања задатака, већ једино желим да нагласим да не би требало — услед немогућности приказивања живог дејствујућег непријатеља — макар и несвесно потцењивати његов значај, а, према томе, и значај одговарајуће обуке у мирном периоду. Никако не би требало плаћати раније крвљу стечено и већ једном плаћено искуство. Свима нам је познато да је добијање поменутих података тежак и дуг процес који захтева данак у крви и да се они никад не добијају готови, већ да су плод детаљног изучавања низа признака. У ратним условима, на пример, на 2,5 до 3 км фронта, може да буде распоређена непријатељска јединица од батаљона до дивизије закључно, с намером да напада или да се брани и да се почетак њиховог дејства не мора, али и може поклапати са нашим. И, коначно, да откривање ових података није увек и не може редовно бити успешно.

Несумњиво је да ће извиђачка служба оних јединица које воде борбу имати место које јој по ситуацији одговара и да ће, према томе, и обавештајни официр бити тамо одакле ће моћи непосредно да обавештава команданта о непријатељу и од њега прима наређења за организацију и извођење извиђања и да у исто време руководи Обавештајним отсеком (Одељењем), односно дејством извиђачких органа. Зато је потребно да се и у мирном периоду кроз наставу

када се обрађују место и дужности сваког старешине, обраде место и дужности и обавештајног официра. По моме мишљењу, то питање не треба остављати отворено и дозвољавати да се при одређивању места обавештајног официра даје већа слобода како се то третира у чланку. Није проблем у томе да ли је његово присуство у групи команданта нужно или не, јер је оно свакако нужно, него како ће обавештајни официр руководити Отсеком (Одељењем), односно извиђачким органима и истодобно обавештавати командант, тј. команданта на КО. Можда, у крајњој линији, не би била ни важна непрекидна физичка присутност обавештајног официра уз команданта кад би се увек могла обезбедити непрекидна и сигурна веза. Међутим, чак и онда кад би систем везе и био у стању да повеже команданта и обавештајног официра, ипак та веза никад не може да обезбеди ону непосредност која је нужна између њих. Из разлога који ће касније бити изнесени видеће се да ће рад обавештајног официра бити овај ефикаснији ако он у току борбе буде уз команданта, ма где се овај налазио, али у исто време и повезан са својим Отсеком или Одељењем. Ако пођемо од ове поставке, онда није од нарочитог значаја који ће од обавештајних официра — начелник II отсека или његов помоћник — бити уз команданта. Али, ако се у извесним ситуацијама код команданта налази помоћник начелника II отсека, онда би овај требао бити повезан са начелником II отсека, било непосредно или посредно преко свог Отсека (Одељења) који се налази на КМ, јер начелник II отсека руководи целокупном делатношћу по извиђању.

Слажем се да неће увек бити могућа физичка присутност обавештајног официра на КО, јер он у току борбе решава многе разноврсне задатке чије успешно извршење често може зависити од његовог присуства или личне припреме извиђачког органа, али у томе случају, како је поменуто, мора бити обезбеђена могућност не само да командант увек и правремено буде обавештен него и да непосредно наређује, односно усмерава рад свог обавештајног органа.

Расправљање о месту обавештајног официра у току борбе, уствари, значи решавање, прво, како ће се команданти обавештавати о прикупљеним подацима након њихове обраде, и то за време док се налази на КО која не претставља центар у који се стичу обавештајни подаци и, друго, како ће командант утицати на обавештајну делатност у току борбе. Да бих о томе могао дати своје мишљење и конкретан предлог, изнећу укратко проблематику рада у II отсеку. Ту се непрекидно смењују следеће основне фазе: планирање обавештајних делатности, примање података (од извиђачких органа, суседа, потчињених и претпостављене јединице и др.), затим обрада података и обавештавање.

Пошто је планирање обавештајне делатности обично претходно извршено, оно се у току борбе допуњава на основу настале ситуације која потврђује, негира или захтева проверу података. То предузима обавештајни официр самоиницијативно или у вези са новим наређењима команданта, или начелника штаба, или пак по тражењу више јединице потчињених и суседа. У вези са изменама у

плану, следе наређења извршиоцима. Технички посао ове фазе врши се, свакако, у Обавештајном отсеку који се налази на КМ. Планирање података такође се врши у Отсеку или Одељењу. Ту се најпре примају усмени, писмени, телефонски, радио и други извештаји од свих органа, суседа, више команде, потчињених јединица, и др., а затим се обрађују. Обрада се врши непрекидно. Органи за обраду морају располагати свим подацима, без обзира да ли их је примио Отсек (Одељење) или обавештајни официр који се налази на КО. Из овога произилази да је обавештајни официр, који је на КО примио извесне податке, дужан да те податке — после претходног обавештења команданта о њима — достави Отсеку да би прошли кроз детаљну фазу обраде, јер ће се они једино после тога показати у правом светлу. Код фазе обавештавања, која је у крајњој линији и најважнија, имамо следећу специфичност. Обавештавање преко документације врши се из Отсека (Одељења), а обавештавања команданта усменим реферисањем на КО. Да би могао да реферише команданту на КО, или тамо где се он налази, обавештајни официр мора бити упознат са последњим подацима са којима је упознат његов Отсек, а то значи да мора бити повезан са својим Отсеком (Одељењем), а тако исто и Отсек (Одељење) са подацима које прими КО. Из овога би се могло закључити следеће: ако обавештајни официр, који се налази на КО, већ мора да има везу са КМ, онда би био сувишан на КО, јер би командант преко те везе сам могао бити у контакту са обавештајним официром на КМ. Да је то немогуће може се лако видети по томе што се у току борбе и на КО стичу многи подаци, а командант је у таквој ситуацији да не може, нити би требало да буде веза између органа за извиђање и начелника II отсека. Међутим, присуство обавештајног официра уз команданта, омогућава команданту ефикасније усмеравање извиђачке делатности, а обавештајном официру да буде на време и ефикасно обавештаван о ситуацији код непријатеља.

Према томе, присуство обавештајног официра у групи команданта позитивније ће утицати на резултате прикупљања података о непријатељу и обавештавања команданта уколико он буде правовременије обавештаван и од свог Отсека. Стога остаје само да се реши питање везе.

Решење проблема одржавања везе између начелника II отсека, који се налази на КО, а његов отсек на КМ, када се има у виду постојећи систем веза у здруженој јединици, требало би да буде засновано на принципу прилагођавања система рада постојећим техничким могућностима.

На крају сваког разговора са једним од елемената његовог борбеног поретка или било ког органа, командант (на пример дивизије) би требало да задржи везу и преда слушалицу обавештајном официру да прими податке о непријатељу или да пренесе извесна наређења по извиђању. Командант потчињене јединице (пука) учиниће то исто, пошто је и његов обавештајни официр, такође, на КО. Телефон Обавештајног отсека (дивизије) на КМ укључен је у теле-

фонску мрежу на КМ преко које одржава везу са начелником II отсека на КО. Пошто ће се за том везом често осећати велика потреба, неопходно је да централа стално извештава Обавештајни отсек кад год је линија слободна и да га на његов захтев повезује са обавештајним официром на КО. Такође би се могло обезбедити да Обавештајни отсек на КМ истовремено дође до података које обавештајни официр прима на КО, ако би централа, по дозволи команданта, а на захтев обавештајног официра, укључивала Обавештајни отсек да би слушао. На тај начин, избегло би се преоптерећивање везе, а добило би се у времену.

Тако би обавештајни официр на КО примао податке по вези командовања од свих јединица самим тим што би од команданта преузимао везу, а, поред тога, био би у стању да даје наређења по извиђању. Ако би потчињени обавештајни орган (пука) имао да дâ нека обавештења начелнику II отсека претпостављене јединице (дивизије), командант пука би после завршеног разговора могао да затражи обавештајног официра или ако је начелнику II отсека дивизије потребна веза са обавештајним официром пука, онда командант дивизије на крају разговора може упозорити на то да се веза не прекида. С друге стране, Обавештајни отсек на КМ, слушајући предавање података начелнику II отсека на КО, био би у стању да евидентира и изучава све податке и да о добивеним резултатима обавештава све заинтересоване.

Исти принцип требало би пренети и на радиовезу. С друге стране, ако би техничка средства и формација дозвољавали, онда би најбоље решење било ако би начелник II отсека био директно повезан са својим отсеком на КМ помоћу телефона, а радиопријемником слушао све разговоре које извиђачки органи обављају са Обавештајним отсеком.

Уколико би организација командовања или састав команди током времена трпели извесне измене у односу на досадашње стање, то ниуколико не би утицало на место обавештајног официра у току борбе, ако бисмо се руководили принципом да је неопходно познавање непријатеља у свакој ситуацији и да је нужно правремено обавештавање командовања.

TENKOVI UJEDINJENE KOMANDE U KOREJI — UPOTREBLJENI KAO ARTILJERIJA NA POLOŽAJU

Ustaljeni i utvrđeni front u poslednjoj fazi rata u Koreji isključio je upotrebu tenkova u manevarskom smislu, te su se oni, u odnosu na klasičan način njihove upotrebe, našli takoreći besposleni. Stoga su uvučeni u organizaciju glavnog položaja da bi tamo bili upotrebljeni kao kazematirana artiljerija. Njihova borbena mesta bila su određena prema konstruktivnim osobinama tenkova i balističkim svojstvima njihovih topova. Velika početna brzina daje položenu putanju zrna. Stoga i gađanje iz tenkovskih topova jeste direktno, a samim tim i njihovo mesto na borbenom položaju mora biti tako izabrano da vide cilj koji gađaju. To mesto opredeljeno je i mogućnostima prilaza tenka; jer, iako današnji tenk savladuje mnoge terenske prepreke, ipak ima i takvih koje ne može savladati. Na vatrenom ili borbenom položaju tenk se tako ukopava da mu polje osmatranja i dejstva ostane slobodno. Glavnu zaštitu posluži pretstavlja sam oklop tenka, a specijalno njegova kupola. Glavne ciljeve za ovako postavljenu tenkovsku artiljeriju pretstavljaju neprijateljski bunker, topovska mesta, rovovi i male grupe neprijateljskih vojnika. Ovi se ciljevi često nalaze van dometa tačne vatre tenkovskih oruđa, te su tenkovski artiljerci morali da vrše razne vrste korektura. Opšta je praksa da svaki tenk u Koreji, kada je na položaju, drži 9 metaka sa brizantnim eksplozivom na podu tenka, kao dodatak svom borbenom kompletu. Kada se vršilo gađanje na ciljeve na otstojanju od 4.000 metara i više, ako se upotrebljavala municija iz niša u samoj kupoli, primećivalo se da je bilo potrebno povećati daljinu za približno 1.000 metara. Ovo je bilo stoga što je temperatura municije iz niša bila uvek za nešto niža od one koja je bila na podu kupole. Kad god se koristila municija iz bunkera (kao ručnog magacina) u neposrednoj blizini položaja tenka, smanjenje dometa je bilo naročito uočljivo. Na osnovu ovog iskustva došlo se do pravila da, kad god je to moguće, za gađanje treba koristiti municiju sa jednog mesta, kako bi se izbegle korekture po daljini izazvane razlikom temperature zrna. Ovo je u Koreji bilo naročito značajno za vreme visokih temperatura u junu, julu i avgustu.

Najčešći zadaci tenkovske artiljerije bila su rušea gađanja bunkera koje je teško uočiti pošto su bili dobro kamuflirani. Jedino što je moglo odati jedan bunker jeste mali otvor toparnice, ili puškarnice, ili tanak prorez za osmatranje. Mesto bunkera se moglo utvrditi i primetnim saobraćajem oko nekog, naizgled beznačajnog mesta, džbuna ili nekog usamljenog drveta. Za uništenje takvog cilja preporučljivo je da, ako se ne može uočiti puškarnica ili otvor za osmatranje bunkera, tenk upotrebi brizantno zrno da bi se ogolilo telo bunkera ili njegovog otvora, pa potom da se pređe na gađanje probojnim zrnima i to gađajući u tačku na 1 m ispod otkrivenog tela bunkera ili puškarnice. Ovo će razdrmati temelje bunkera i pri daljem gađanju brizantnim zrnima (sa usporačem) razgolitiće potpuno zidove bunkera i učiniće da se tavanica bunkera sruši. No, ako je u pitanju kakva naročito jaka konstrukcija bunkera — onda se gađa u njegovu puškarnicu zapaljivim zrnima — da bi se izazvao požar i njegovo dejstvo na ljudstvo u samom bunkeru. Kinezi i Severokorejci imaju običaj da prave lažne bunkere kako bi stvorili zabunu kod trupa UN i izazvali ih da uzaludno rasipaju municiju. Pažljivo osmatranje saobraćaja oko bunkera omogućuje razlikovanje pravih od lažnih. Pri dejstvu na bunkere uvidelo se da je najbolje da

se ne troši municija za njihovo potpuno rušenje, već ih treba samo oštetiti; kada se ovo, pak, postigne, takav se bunker stalno osmatra da bi se sprečili kako njegova popravka, tako i saobraćaj iz njega i u njega.

Tablice gađanja za tenkovski top 76 mm daju iste podatke za razorna, zapaljiva i dimna zrna. Međutim, na praksi se pokazalo da na većim daljinama između eksplozivnog i zapaljivog zrna postoji izvesno odstupanje. Da bi se postigao pogodak zapaljivog zrna na isto mesto gde je palo razorno zrno, potrebno je za zapaljivo zrno izvršiti popravku povećanjem daljine. Na daljini preko 3.000 m ova popravka iznosi po 50 m.

Topovske nišanske sprave tenka podešene su za direktno nišanje i gađanje. Međutim, tenkovi, upotrebljeni kao artiljerija na glavnom položaju, imali su potrebu da gađaju i indirektnom vatrom. U tom slučaju vertikalni uglovi, odnosno elevacija cevi, određivani su pomoću kvadranta M. 9 ili pomoću azimutskog pokazivača. Elementi su davani sa osmatračnica, pa je topovska posluga tenka morala da vrši popravke za eliminisanje razlike koja se pojavljuje između kvadranta i nišanskih sprava podešenih za neposredno nišanje. Pri ovome se pokazalo da su manje popravke od 50 m nemoguće. Ovo se nezgodno odražavalo pri gađanju neprijateljskih osmatračnica, koje su se obično nalazile na grebenu, kada se pojavila potreba za popravkama u daljini od 25 m pa i manje, da bi se mogao pogoditi cilj. Popravke po daljini od 50 m često su dovodile do prebačaja zrna preko grebena, dok bi zrna bez povećanja daljine za 30 m bila dosta podbačajna. Ovo je izazvalo potrebu za dopunama kod mernih i nišanskih sprava za regulisanje daljine u skokovima od po 25 m.

Za probijanje betonskih ili armirano-betonskih objekata, na udarnim zrnima postoje specijalni upaljači. Iako je postojalo verovanje da upotreba ovih upaljača ne menja balističke osobine udarnog zrna, praksa je, međutim, pokazala da razlike ipak postoje i to u smislu povećanja daljine. Pri upotrebi udarnih zrna sa upaljačima za probijanje betona važno je da se razantnim zrnima prethodno raščisti obloga, ili zemlja, ispred betonske mase, pa tek onda da se pređe na probojna zrna. A to stoga što se uvidelo da zrno pri probijanju obloge ili zemlje ispred betonske mase, ili stene, izgubi od svoje brzine toliko, da docniji udar zrna u beton, ili stenu, oslabi i nije dovoljan da izazove detonaciju upaljača.

Posle izbačenih 15 metaka (jedno za drugim) nastupa zagrevanje cevi tenkovskog topa. Pri gađanju na daljinama preko 3.000 m ovo zagrevanje izaziva rasturanje pogodaka, pa, prema tome, i netačnost u gađanju. Pošto je ovakvo rasturanje neizbežno, a slika pogodaka se ne može popraviti nikakvim korekturama, to onda čim kod jednog tenka dođe do ovakvog rasturanja, on prekida vatru da bi rashladio cev. Do tog vremena gađanje preuzima susedni tenk, koji je za ovaj slučaj određen i koji je dotle bio u osmatranju; on gađa sa pozajmljenim elementima prethodnog tenka.

Tenkovi sa ovakvom ulogom nalaze se stalno na položaju i sa njega silaze samo kad su u pitanju neke opravke ili redovni pregledi za održavanje materijala. Tenkovi, postavljeni na visovima i pozadi grebena, u stanju su da za vrlo kratko vreme, neposrednim gađanjem već sa prva 3—4 metka unište svaki cilj koji se vidljivo pojavi na neprijateljskoj strani. S druge strane, nalazeći se na ovakvom mestu, oni neprijatelju otežavaju korekturu vatre, pošto svi prebačeni meci odlaze preko grebena i neosmotreni su za neprijatelja. Brzina otvaranja vatre protiv pojavljenog cilja kreće se u granicama od $\frac{1}{2}$ do 1 minute.

Teren Koreje je vrlo nepodesan za upotrebu tenkova, u onom smislu kako se zamišlja njihova osnovna upotreba. Ali, s druge strane, tenkovi svoj rad moraju prilagođavati svima mogućim prilikama na bojištu. Tamo gde su drugi rodovi vojske, moraju se nalaziti i tenkovi, bez obzira na podesnost i nepodesnost prilika za rad. Tenkovi su u Koreji pokazali sposobnost prilagođavanja i time još jednom dokazali svoju neophodnost kao roda vojske.

(Armor, mart—april 1953)

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

JEDANAESTO ZASEĐANJE SAVETA SEVEROATLANTSKOG PAKTA

Jedanaesto zasedanje Saveta NATO-a održano je u Parizu, u palati Šajo, pod predsedništvom lorda Ismeja — generalnog sekretara NATO-a.

Dok deseto (decembarsko) zasedanje nije moglo da reši najvažnije probleme koji su se postavljali pred pomenutu organizaciju, poglavito usled američkog »interregnuma«, poslednje (aprilsko) je imalo naročiti značaj, s obzirom na promene u vladama SAD i SSSR i na izvesne posledice tih promena koje su se pojavile poslednjih meseci.

Posle prethodnih zasedanja tzv. *Stalne grupe* i *Vojnog komiteta NATO-a*¹⁾ jedanaesto zasedanje Saveta NATO-a trajalo je svega 3 dana.

Što se tiče naoružavanja, Savet NATO-a je bio prinuđen da usvoji nekoliko principa koji se razlikuju od onih koji su bili aktuelni do toga vremena.

Ideja o »kritičnoj godini« na kojoj je NATO osnivao svoje planove — računajući da će posle 1953 ili 1954 najveća opasnost biti otklonjena — bila je napuštena u prilog *politike naoružanja na duži rok*.

Neki smatraju da je ova nova politika, koju su zastupale i neke druge zemlje — članice NATO-a, bila usvojena i od Američke vlade, kao rezultat znatnog napretka atomskog naoružanja Armije SAD (naročito poslednjih meseci). Cela ta politika se sastoji u drugačijem posmatranju opasnosti od agresije; ona ni najmanje ne zastupa gledište da je ta opasnost smanjena, već prosto da je ta opasnost sa dugim rokom trajanja.

Odustajući od toga da još 1953/54 postigne ambiciozne ciljeve sa konferencije u Lisabonu, Savet NATO-a je odlučio da se u prvom redu baci na poboljšanje kvaliteta i efikasnosti postojećih divizija. Ipak, kopnene snage NATO-a će biti znatno uvećane (ali za 6, umesto 20 divizija). Završni kominike ne pominje izričito povećanje vazdušnih snaga. Međutim, izgleda da će ukupne vazduhoplovne snage koje baziraju u Evropi, 1953 biti povećane za 1.000 aviona.

Ovome planu razvoja treba dodati dugoročne finansijske programe za proizvodnju naoružanja i razvoj tzv. *infrastrukture*, koje je Francuska već predlagala u svom memorandumu od 23 septembra 1952. Francuska ideja se ustvari borila protiv »grčevitog« napora koji je bio nametan NATO-u od strane prakse Američkog kongresa, koji je odbijao da uzme obaveze za pomoć inostranstvu, kao i vojni budžet, za veći rok od godinu dana.

Vlade zemalja-članica i međunarodni sekretarijat NATO-a su izradili plan i metod za pripremu programa za koordinaciju proizvodnje. U tom programu, učešće SAD, sa svojim porudžbinama i kreditima *off shore*, igra veliku ulogu i znatno doprinosi njegovom ostvarenju. Dopunski program za proizvodnju borbenih aviona, koji je nedavno objavljen, pretstavlja prvi važan rezultat, koji će, pored jačanja vazdušnih snaga NATO-a, olakšati razvoj vazduhoplovne industrije pet zemalja NATO-a. Studira se i pitanje evropske proizvodnje rezervnih delova za oruđa i sredstva američkog i kanadskog porekla, itd.

¹⁾ Vidi »Vojno delo« br. 2/53 — str. 78.

Program razvoja »infrastrukture« obuhvata: izgradnju aerodroma, telekomunikacija, pomorskih baza, lučkih uređaja, naftovoda, radarskih uređaja, itd. Vojne ustanove NATO-a sada raspoložu sredstvima za finansiranje ovih radova za period od više od tri godine. Procenat finansijskih troškova koji u okviru opšteg programa pada na pojedine zemlje NATO-a sledeći je:

SAD — 42,86%; Francuska — 13,75%; V. Britanija — 11,45%; Kanada — 7,13%; Italija — 6,5%; Belgija — 5,09% i ostale zemlje — ispod 5%.

Ispitavši celokupnu svetsku situaciju u vezi sa tzv. »sovjetskom ofanzivom mira«, Savet NATO-a je doneo zaključak da treba pozdraviti svaku autentičnu inicijativu za mir, ali da se još ništa nije dogodilo što bi dalo povoda da se opasnost od rata smatra uklonjenom. Stoga je ponovo potvrdio svoju odlučnost u nastavljanju politike *kolektivne odbrane*, s tim da se Atlantska zajednica što pre ojača *Evropskom odbranbenom zajednicom*.

Iduće zasedanje Saveta treba da se održi oktobra o. g. u Parizu.

(*Revue militaire d'information*, 10 maj 1953).

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

M. S.: ŠTEDNJA U ARMISI SAD

Ogromni troškovi za opremu savremene armije nameću svakoj, pa i najbogatijoj državi, da u okviru svojih priprema za mobilizaciju i rat sprovede što veću štednju na svima poljima. I u armiji SAD, iako su one privredno najrazvijenija zemlja, u poslednje vreme se jako ističe važnost štednje.

Za nas je veoma poučno da vidimo s kakvom se brigom i ozbiljnošću apeluje na starešine i snabdevačke organe armije u jednoj industrijski visoko razvijenoj zemlji, da poslove snabdevanja obavljaju po unapred stvorenom planu i da se u svima aktima punim zalaganjem bore za štednju i protiv rasipanja; najzad, da u ovom pogledu poučavaju potčinjene i da im pruže lični primer. Stoga ćemo pokušati da iznesemo neke podatke iz izvesnih članaka koji u američkim časopisima tretiraju pitanje borbe za štednju. Oni bi, ukratko, bili sledeći:

Ne može se poreći činjenica da je rat usko vezan sa rasipanjem. On troši ljude, novac i materijal. Obimnost i *totalnost* ljudskih i materijalnih napora samo povećavaju rasipanje. No, ipak ostaje činjenica da se ni u modernim ratovima ne može rasipanje naveliko usvojiti kao nešto neizbežno i sa čime se treba pomiriti.

Osnovni izvori za rat su ljudi, novac i materijal. Amerikanci smatraju da od toga koliko se ekonomično koristi ovo trojstvo zavisi u velikom stepenu da li će u budućnosti moći da dobiju jedan veliki rat. Nemoguće je razmatrati ljudsku snagu čisto u smislu uniformisanih jedinki. Podjednaka pažnja mora se posvetiti pitanju ljudi za industriju, poljoprivredu i distributivnu mrežu. Armija mora imati naročito živ interes za pitanje ljudske snage, ne samo zbog toga što ona utiče na njene efektivne koje mora da opremi i snabde, nego i što se njen uticaj oseća i u fabrikama koje proizvode materijal i potrebe. Neuravnoteženost ljudske snage, ma u kojoj oblasti, može poremetiti i najbolje smišljeni plan snabdevanja. Problem ljudske snage otežavaju, uglavnom, dva faktora: veliki zahtevi industrije modernog naoružanja i ogromni gubici u ljudskim životima koje ono prouzrokuje. Za 44 meseca, koliko su SAD bile angažovane u Drugom svetskom ratu, gubici Američke armije iznosili su prosečno 4.576 ljudi mesečno, dok su u Prvom svetskom ratu iznosili 2.658 ljudi — za isti period vremena. Upoređenjem ovog odnosa dobija se najbolja slika o uništavajućem dejstvu modernog rata.

Zahtevi za ljudskom snagom dolaze sa mnogih strana, i, dok se na borbena dejstva troši više života nego ikada ranije, dotle druge okolnosti utiču i na pitanje radne snage. Amerika je u početku priprema za rat, 1940 godine, imala radnu snagu od oko 56 miliona ljudi i ona se sastojala od 47,5 miliona zaposlenih ljudi, nešto više od 8 miliona nezaposlenih i samo 400.000 ljudi u oružanim snagama. Četiri godine docnije američke oružane snage porasle su na oko 11,3 miliona ljudi; pored toga

u industriji, poljoprivredi i administraciji bilo je zaposleno 54 miliona ljudi, a broj nezaposlenih bio je sveden na oko 700.000 ljudi.

Američka armija je dobro upoznata sa ovim problemom i zbog toga sprovodi najveću ekonomiju u ljudskoj snazi. Tako je, naprimer, smanjila ljudstvo službi na 35% (od ukupnih oružanih snaga) prema 46% u Drugom svetskom ratu. U isto vreme savremena američka aktivna divizija ima snagu od 18.000 ljudi, dok je ranije imala samo 13.000.

Novac, drugi član pomenute trojke, je nešto o čemu se mora najstrože voditi računa. Troškovi rata — i pripreme za rat — povećavale su se još od doba Julija Cezara. Za vreme Rimljana ubijanje jednog neprijateljskog vojnika koštalo je 75 centi; u doba Napoleonovih ratova — 3.000 dolara; u Prvom svetskom ratu — 21.000 dolara, a u poslednjem ratu 50.000 dolara. Dnevni troškovi Drugog svetskog rata iznosili su blizu 500.000.000 dolara.

Evo tipičnog primera kako ovo povećanje raste: B-17 je veliki avion i nosi ogromni teret. Međutim, B-36 može nositi petostruko i pet puta dalje. Jedan B-17 koštao je oko 275.000 dolara, dok sada jedan B-36 košta oko 3.500.000 dolara.

Velika svetska inflacija cena sirovina i konačnih proizvoda smanjila je kupovnu moć vojničkog dolara za 10 — 40%. To znači da od 112 milijardi dolara, traženih za 1951 i 1952 godinu, 44 otpada na inflaciju cena. Uzmimo kao primer vunu. U martu 1951, kada su nastale intenzivne pripreme, cena je skočila na 4,22 dolara za jednu funtu,¹⁾ dok je godinu dana ranije koštala svega 1,60 dolara za istu količinu. Ili ovaj primer: od 1794 do 30 juna 1950 godine ukupni troškovi za ratnu mornaricu koštali su narod SAD oko 140 milijardi dolara. Danas imovina flote iznosi 41 milijardu, računajući originalne cene, ako procena prema sadašnjim cenama iznosi 71 milijardu dolara.

Problem zadovoljenja materijalnih potreba zadaje još veće teškoće. Pojam o tome može se dobiti iz nekih statističkih podataka iz Drugog svetskog rata. Od početka rata pa do 31 maja 1946, službe snabdevanja američkih oružanih snaga nabavile su ratnog materijala u vrednosti 69 milijardi dolara. Proizvedeno je, naprimer: 7 miliona pušaka M-1, 6 miliona karabina, 2 miliona vozila, 39 milijardi zrna za mala oružja, 98.000 železničkih vagona, 4 1/2 milijarde atebtrin tableta, itd. Proizvodnja cipela za potrebe armije u 1945 godini iznosila je mesečno, prosečno oko 2 miliona pari. Na američkog vojnika u Drugom svetskom ratu, a bilo ih je oko 8 miliona pod oružjem — od kojih 7,5 miliona u prekomorskim zemljama — prosečno je utrošeno oko 4 para vojničkih cipela, 20 pari čarapa i 4 1/2 zavoja za prvu pomoć. Prevezeno je 127 miliona tona materijala za prekomorsko snabdevanje. Za svakog američkog vojnika na Evropskom ratištu dotureno je 17 tona raznih potreba, a pored toga još i po 6 tona iz sredstava Velike Britanije. U Severnoj Africi jedna ojačana divizija trošila je oko 600 — 700 tona potreba dnevno, tako da je za pripremu invazije Francuske bilo spremljeno i dotureno u vojišna slagališta raznih potreba oko 2.500.000 tona. Danas planske cifre predviđaju oko 30 kg potreba dnevno na svakog američkog vojnika na bojištu. Na vrhuncu Drugog svetskog rata pola američke produkcije bilo je upotrebljeno na izdržavanje američke i savezničke vojske.

Posmatrajmo potrebe mehaničke energije za jednu pešadisku diviziju. U Prvom svetskom ratu, za izvršenje borbenih operacija bio joj je potreban odgovarajući broj vozila sa 3.500 konjskih snaga. U poslednjem ratu oklopnoj diviziji trebalo je 400.000 konjskih snaga. Pogonsko postrojenje jednog modernog ratnog broda može razviti 250.000 KS, a jedan nosač aviona treba dva puta toliko.

Kako stoji sa vatrenom moći? — Od 1940 do 1945 godine Ratna mornarica SAD desetstruko je povećala svoju vatrenu moć, dok se nije osposobila da izbaci 4.500 tona čelika na cilj — u toku od 15 sekundi. U jednom plotunu artiljerijskih oružja na Evropskom ratištu, u Drugom svetskom ratu, moglo se izbaciti 436 tona eksploziva, prema 102 tone iz 1918 godine. Na ovom istom ratištu američka avijacija bacila je ukupno 14.776 tona bombi u Drugom svetskom ratu, a u Prvom svetskom ratu svega 31 tonu. U toku poslednjeg rata Američka armija je za vreme borbenih

¹⁾ 0,453 kg.

operacija trošila više nego 2.000 tona municije dnevno. U borbama protiv Nemačke upotrebljavano je više od 710.000 motornih vozila, prema nešto malo više od 80.000 u Prvom svetskom ratu. Ovaj transportni park, zajedno sa avijacijom, utrošio je više od 7.100.000 tona produkata nafte, prema 165.000 tona u Prvom svetskom ratu. Sve ovo pokazuje da bi u slučaju eventualnog rata američki izvori imali da izdrže još veći napor.

*

Sami Amerikanci kažu da je uverenost u njihove ogromne mogućnosti stvorila pogrešno shvatanje da su im izvori snabdevanja u vreme rata neiscrpnj. Međutim, postoje granice mogućnosti snabdevanja. Da bi se proizveo potreban ratni materijal moraju se upotrebiti ogromne količine svih sirovina i razviti maksimalne olakšice u proizvodnji. Dalje, mora se smanjiti životni standard. To će se učiniti, ali ostalo zavisi od samih materijalnih službi. One moraju najbolje iskoristiti raspoložive mogućnosti. Sve to upućuje na ono što se zove ekonomija ili disciplina snabdevanja.

Ekonomija snabdevanja se sastoji u navici čuvanja materijala od strane svakog pripadnika oružanih snaga, a razvija se vežbanjem i praksom dok ne pređe u krv. Ona obuhvata čuvanje, održavanje, sprečavanje kvara, popravku i skupljanje pogonskih sredstava, zatim odela, oružja, vozila potrošnog materijala itd. Ekonomija snabdevanja obuhvata sve karike duž snabdevačkog lanca i tiče se nabavke, smeštaja i transportovanja; ona je još važnija pošto se materijal primi u ruke.

Najveći neprijatelj dobrog snabdevačkog sistema je rasipanje. *Rasipanje* i ludost idu ruku pod ruku. Amerikanci nisu poznati po svojoj štednji, ali zato, u ekonomiji snabdevanja, njihova armija mora biti naročito štedljiva. Jedno od osnovnih načela snabdevanja treba da bude: vojniku dati samo ono što mu je potrebno. Vojnik će, ono što dobije, trošiti na jedan ili drugi način, pri čemu je svaki nepotrebnj kilogram materijala ili opreme za njega teret. Prilike za rasipanje postoje uvek. Međutim, protiv njega treba voditi upornu borbu. Ona počinje od naizgled najbeznačajnijih stvari, naprimer kuhinje: tamo gde je ona dobro organizovana, kante za pomije su prazne. Dobar komandant stalno kontrolira vojničku kuhinju, da vidi da li se vojnici hrane onako kako dozvoljava situacija. Ljudi obično zbog nemarnosti upropašćuju materijal, opremu pa i hranu, ne misleći na opšte posledice. Dobar komandant ne pridikuje, on iskorenjuje upropašćavanje. U američkom prehranbenom programu u Drugom svetskom ratu važno mesto je zauzimalo smanjenje rasipanja hrane. Trupe su na ovo bile naročito upozorene. Rasipanje u kuhinjama bilo je smanjeno, tako da je, naprimer, 1943 potrošnja masti bila reducirana za 50%. Postignute uštede u 1944 godini bile su dovoljne da hrane tri pešadiske divizije 12 meseci. Posle rata dnevno sledovanje hleba za 100 ljudi smanjeno je za 12 — 15 funti, što je 1946 dovelo do uštede od 10 miliona funti pšenice. Povećanjem procenta izvlačenja brašna pri meljavi pšenice, na 80%, uštedeno je još daljih 900.000 funti pšenice. Uštede u drugoj hrani iznosile su: 76.000 funti šećera mesečno, 84.000 funti brašna i 1.000.000 funti hleba. Sve je ovo uštedeno a da ni najmanje nije uticalo na pravilnu ishranu armije.

»Neiskusni Amerikanci« — kazao je američki general Mejgs — »rasipaju odeću, hranu i opremu koja se stoga mora ponovo doturati — po svaku cenu«. Po mišljenju samih Amerikanaca, oni moraju sami sebe korenito da prevaspitaju — ako žele da nadžive jedan novi rat. Moraju da nauče ono bitno iz discipline snabdevanja i to fanatično da primenjuju. Pored toga, moraju da nauče da opravljaju, prepravljaju i da prikupljaju i spasavaju opremu kao nikada ranije, i najzad, slično kao njihovi preci za vreme revolucije, moraju se navići da broje svaki pojedini metak.

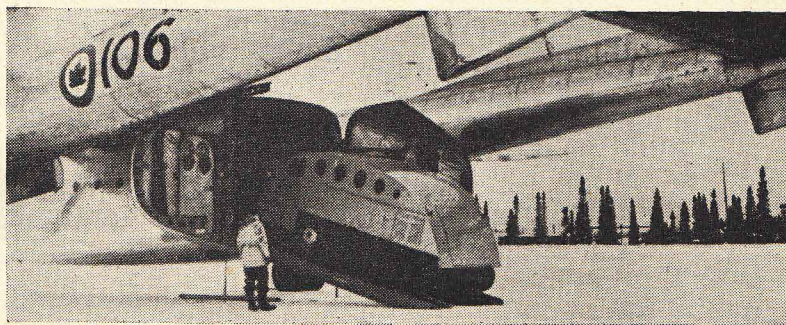
Pored navedenog o samoj štednji, interesantna su američka gledišta o planiranju, evidenciji i održavanju opreme. Planiranje snabdevanja važi za svaku jedinicu od pešadiskog voda do Ministarstva odbrane. Viši štabovi daju uputstvo za planiranje nižim jedinicama i određuju granice u kojima one planiraju, ne ulazeći u detalje. Viši štab retko može u potpunosti znati potrebu nižih jedinica. U naj-

boljem slučaju ima u evidenciji kritične potrebe, a ostale treba da planira sama niža jedinica. Važno je znati čime se raspolaže. U poslednjem ratu bilo je slučajeva da su vojniška skladišta bila prenatrpana potrebama, a ipak je vršen dalji dotur trupama zato što, izgleda, niko nije tačno znao šta i koliko ima u svakoj komori. Na pojedinim mestima operacije su se morale ograničiti zbog nedostatka materijalnih sredstava, koja su ustvari bila pri ruci. Ponekad su potrebe tovarene u brodove prema hitnim zahtevima, premda ih je bilo u obilju u prekomorskim depoima, samo se nije znalo gde su.

Amerikanci naglašavaju da svako preduzeće u privredi zahteva da njegov inventar traje određeno vreme da bi se upotrebio za svoj namenjeni cilj. To isto važi i za opremu u armiji. Dolar poreskog obveznika mora se zaštititi. Za svaki utrošeni dolar treba dati što više i po kvalitetu i kvantitetu. Armija treba danas više nego ikada da opravda staru proverenu američku izreku »šav na vreme spasava devet« (*a stitch in time saves nine*), jer milioni šavova uštedeju poreskim obveznicima milione dolara. U toku samo dvanaestomesečnog perioda 1951/52, jedna služba je uštedela 80 miliona dolara, 11 miliona nošenih i upotrebljivanih predmeta, počev od vojničkih cipela, vreća za spavanje, pa sve do poljskih pekarnica. Samo pravilnom upotrebom i održavanjem oprema može izdržati pun rok služenja. Zanemari vanje održavanja košta ne samo novaca, već, što je mnogo važnije u ratu, ono angažuje ljude, materijal i rad, koji bi mogli dati veći doprinos pobjedi. Međutim, pravilno rukovanje produžuje život opremi i stvara znatnu uštedu nepotrebnih napora i troškova. Opšti osećaj dužnosti treba da bude staranje da oprema traje što je moguće duže. Oficiri u ovom pogledu svojim primerom moraju prednjačiti vojnicima.

PADOBRAN — RATNO ORUŽJE

U toku poslednjih godina, tehnika »vertikalnog rata« koja je uvedena u Drugom svetskom ratu, obnavlja se i usavršava, kako kod Amerikanaca, tako i kod Rusa. Ona nalazi primenu kako u napadu i gonjenju, tako i u odbrani i povlačenju i izgleda da će i u budućem ratu doći do punog izražaja.

Sl. 1 — Transportni avion Fairchild C-119 „Flying Boxcar“
(2 motora Wright R-3350 od po 3400 KS)

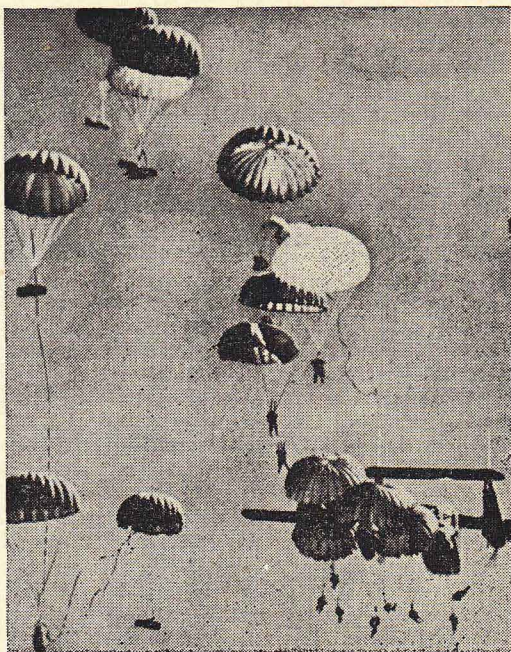
U toku poslednje ofanzive snaga UN u Koreji, iz 145 transportnih aviona *Fairchild C-119* iskočilo je 3.300 padobranaca 2. američke vazdušnodesantne divizije — jednovremeno sa teškim i lakim naoružanjem, municijom i hranom (slike 1 i 2). Rusi svake godine održavaju velike padobranske manevre pri kojima koriste svoje transportne avione *Ljušin II-12*, a upotrebljavaju padobrane četvorouglastog oblika.

U toku povlačenja snaga UN iz Severne Koreje, zbog jednog razorenog mosta ostalo je 20.000 vojnika pomorsko-desantne pešadije otsečeno u blizini Kotoa. Transportni avioni *Fairchild C-119* preneli su i otsečenim snagama padobranima spustili 8 mostovih čeličnih raspona pomoću kojih je most opravljen, a otsečene trupe uspele da se povuku u punom redu, sa oružjem i komorom.

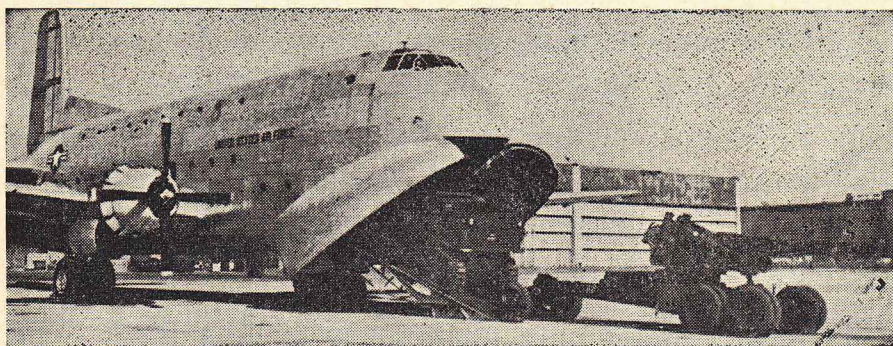
U jednom od nedavnih manevara upotrebljeno je 40 transportnih aviona koji su preneli i padobranima spustili 400 t materijala za izgradnju poletno-sletne staze od 1.200 m dužine, za teške transportne avione *Douglas C-124*. (sl. 3)

Padobran je u pravom smislu postao ratno oružje i njime se danas može spustiti sve što jedan avion može da ponese. Padobranima se služe padobranici, spuštaju topovi, kamioni, džipovi, municija, gorivo, sanitetski materijal, materijal za konstrukcije, čamci za spasavanje i dr.

Za svaku vrstu zadatka postoji i odgovarajući padobran; tako postoje:

Sl. 2 — Spuštanje padobranaca iz aviona *Fairchild C-119*

Sl. 3 — Teški transportni avion *Douglas C-124*

— ledni padobrani sa automatskim otvaranjem, i prednji (trbušni) sa ručnim otvaranjem;

— padobrani za spasavanje pilota savremenih brzih aviona, kod kojih se specijalnim uređajem pilot izbacuje zajedno sa sedištem na kome je i padobran i ovaj se automatski otvara;

— padobrani za teret, prečnika 30 m (marke *Pioneer*). Amerikanci su pomoću više takvih padobrana iz aviona *Douglas C-124* spustili dva traktora od po 9.500 kg i jedan teški kamion od 8.000 kg; i najzad,

— padobrani velike nosivosti, prečnika 45 m (takođe marke *Pioneer*). Sa 6 ovakvih padobrana Amerikanci su spustili jedan traktor od 9.500 kg iznad Fort Braga u SAD. U ispitivanju su padobrani prečnika 60 m od kojih svaki može da nosi pojedinačni teret do 5,5 tona.

Pored navedenih, postoje još i padobrani za kočenje, tj. stvaranje otpora u cilju smanjenja dužine rulanja pri sletanju brzih aviona.

S. B.
(*Interavia*, april 1953)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

JEDNO MIŠLJENJE O PROBLEMU VISOKOG KOMANDOVANJA U RATU

Raniji načelnik Britanskog imperijalnog generalštaba, feldmaršal ser Vilijem Slim, održao je predavanje o visokom komandovanju u ratu. S obzirom na zanimljivost njegovog izlaganja, kao i na autoritet samog predavača, donosimo glavne postavke tog predavanja u sledećem izvodu:

Predavač je mišljenja da se opštevojni komandant može slobodno uporediti sa dirigentom orkestra koji izvodi jednu od svojih kompozicija, ali sa jednom razlikom: dirigent i njegov orkestar su udobno i kompaktno smešteni u akustičnoj sali, sagrađenoj posebno u tu svrhu, dok su komandant i njegove snage razmeštene na većoj teritoriji i svoje zadatke moraju da izvršavaju pod veoma nepovoljnim okolnostima — neprestane eksplozije i tučnjava zemlje zbog kiše bombi i zrna svih kalibara. »Postoji mogućnost da pretstava bude dobra, jer su obojica umetnici — i komandant na bojištu i dirigent u sali«.

Govoreći dalje o tome kakav treba da bude komandant, feldmaršal Slim je podvukao da je svaki veliki komandant umetnik svoje vrste i da mu zbog toga treba omogućiti da »svoju sliku radi na njemu svojstven način«. Baš iz tog razloga, svaki koji teži da jednog dana postane visoki komandant, ne treba sebe da formira kopirajući u svemu druge komandante. Naprotiv, na osnovu svog sopstvenog iskustva, on treba da razvija svoj stil rada, koji će menjati i dopunjavati iskustvima drugih. Kada se govori o stilu u komandovanju, nepravilno je tvrditi za svoj da je jedino ispravan i najbolji, jer je vrlo verovatno da će se dobiti odgovor: »Možda za vas, ali ne i za mene«.

Vojnički duh. — Komandovanje je krajnje individualna stvar. To je isticanje ličnosti komandanta, a sve to potiče iz svesti. O »vojničkom duhu« dosada je bilo mnogo govora, ali je ipak sve to malo ubedljivo. Međutim, ima i, razume se, mora da bude pravog vojničkog duha, kao što ima i drugog duha — medicinskog, naučnog, trgovačkog itd. Svaki od njih ima svoje posebne karakteristike. Naučnik je, naprimer, vrlo obazriv. Ako mu postavite neko naučno pitanje, vrlo je verovatno da će vam odgovoriti kako prethodno mora da izvrši neke eksperimente i da potom dobivene rezultate uporedi sa rezultatima nekog naučnika sa drugog kraja sveta. Na kraju će vam reći: »Za odgovor dođite posle šest meseci«. Međutim, od komandanta se zahteva da još u toku borbe donese odluku i on ne sme da kaže: »Moram prethodno da proučim odgovarajuće knjige o načinu vođenja rata i konsultujem drugove sa drugih ratišta«. On ne sme ni da kaže: »Dođi kroz mesec, nedelju dana ili sutra«, jer dotle on možda i neće biti na tom mestu. Naprotiv, njemu se imperativno nameće da na licu mesta donese odluku, iako je svestan da ne raspolaže sa potrebnim podacima. Prema tome, komandantu jedino ostaje da nastoji da pod datim okolnostima donese što celishodniju odluku, ne vodeći računa o tome kako će ona kasnije — od budućih istoričara — biti ocenjena.

Komandovanje se uglavnom svodi na jedno te isto, bez obzira na to da li se komanduje odeljenjem ili grupom armija. Zadatak je komandanta da nametne svoju volju drugima — primerom, ubeđivanjem i prisiljavanjem. U svim visokim komandama postoje tri elementa od kojih zavisi efekat komandovanja. To su: sam komandant, njegov štab i njegova veza i odnos sa potčinjenima.

K o m a n d a n t. — Samo se po sebi razume da komandant mora da bude fizički zdrav i izdržljiv, a umno jako razvijen. Pošto se komandovanje svodi na isticanje ličnosti komandanta, to je ta ličnost važna i ona mora da bude određenog kova. Ličnost dobrog komandanta se sastoji iz mnogih komponenata, od kojih su najglavnije: volja, rasuđivanje, elastičnost, mašta, znanje i poštenje.

Volja. — Pošto je komandant »glavna opruga i pokretna snaga« u komandi, on treba da svoju volju ističe na dosta umesan način. On mora da savlada otpor: neprijatelja, svoga štaba i potčinjenih komandanata i, na kraju, otpor komandanata jedinica sa kojima sadejstvuje (saveznika). Otpor neprijatelja, naravno, mora se očekivati, i osnovni je zadatak komandanta da baš neprijatelju nametne svoju volju. On treba da bude pripremljen i na otpor — iskren i razlozan, ali ipak otpor — svoga štaba i potčinjenih, među kojima će se uvek poneko naći da kaže: »To je nemoguće učiniti«. Ali je najteže savladati otpor komandanata jedinica sa kojima sadejstvuje (saveznika). Snaga volje se zasniva na hrabrosti, i to više na moralnoj nego na fizičkoj. »Dobar komandant mora da bude isto tako veliki kao i povereni mu zadatak; on ne treba da se plaši da će pretrpeti neuspeh«.

Rasuđivanje. — Komandant većito bira i odlučuje se za jedno ili drugo. On bira svoje potčinjene — prihvata ovog ili onog — i odlučuje se za ovo ili ono rešenje. Na taj način on se usposobljava da celishodno bira i odlučuje se da izdvaja osnovne i rešavajuće faktore i da ih razmatra povezano i u celini.

Imajući u vidu važnost elastičnog rasuđivanja, feldmaršal Slim ističe kako treba imati na umu da jaka volja, ako nije u skladu sa logičnim i elastičnim rasuđivanjem, može biti veoma opasna.

Gipkost. — Taktička situacija se iznenadno i veoma brzo menja. Stoga komandant treba uvek da bude pripravan da po potrebi izvrši izmene — delimične ili potpune — u ranije donetoj odluci o upotrebi svojih snaga. Predavač navodi da su japanski komandanti bili veoma kruti i da su često ostajali pri svojim ranijim odlukama, iako se u međuvremenu situacija bitno izmenila. U takvim slučajevima su im često nanošeni ozbiljni udarci.

Mašta. — Komandant mora znati da je mašta važna komponenta i da ona treba da bude »kontrolisana«. Između odlučivanja i gipkosti uvek postoji umni »sukob«, a mašta je ta koja omogućava komandantu da između njih održava ravnotežu. Bez te ravnoteže odlučivanje se pretvara u tvrdoglavost, a gipkost postaje neelishodna.

Znanje. — Komandant mora da ima solidnije znanje od svojih potčinjenih i ono treba da obuhvata: poznavanje svojih ljudi i neprijatelja, a naročito njegovog komandnog kadra; zatim poznavanje upotrebe rodova vojske i službi, kao i pozadinske službe. Dobar broj problema na koje komandant nailazi je pozadinskog karaktera. On zna šta treba da uradi, ali da li zna kako to da uradi? Naprimera, pri donošenju odluke o upotrebi snaga na jednom pravcu, on mora tačno znati da li će biti u stanju da te svoje snage i snabdeva. Rizika ne sme biti.

Poštenje. — Na kraju, potreban je još jedan kvalitet kojim treba da se odlikuje dobar komandant. To je poštenje. Ljudi se potčinjavaju komandantu koji uspešno vodi svoju jedinicu, ali ne i onome koji »gubi«, izuzev ako znaju da je pošten i ako mu duboko veruju. »Ako mu veruju, oni ga neće napustiti«. Da bi se pobudila njihova vernost i odanost, potrebno je »veliko i u isto vreme jednostavno i iskreno poštenje«. Komandant se mora čuvati laskanja i servilnosti. U kritičnim momentima potčinjeni o svemu razmišljaju i pitaju se: »A šta će posle toga biti«. Oni od svog komandanta zahtevaju da ih vodi i on je dužan sa svoje strane da učini sve što može. To, razume se, nije lako, ali to su oni momenti kada mu se daje mogućnost da opravda dato mu poverenje. On baš pod takvim okolnostima i polaze ispit. Čitava njegova ranija priprema, svesno ili nesvesno, bila je usmerena na to da se usposobi da i pod kritičnim okolnostima izvršava i najteže zadatke.

Štab komandanta. — Štab je važan najpre zato, što utiče na samog komandanta, a zatim i što utiče na potčinjene jedinice. Komandantu su potrebna obaveštenja i predlozi, a prva i osnovna dužnost štaba je da mu to pruži. Pored tačnih obaveštenja, štab je dužan da mu za svaku situaciju podnese nekoliko predloga, kako bi mogao da bira. Može se desiti da kombinacijom dva ili tri predloga donese jedinstvenu odluku, ili, pak, da odbaci sve predloge i usvoji samo jedan od svojih. Osnovno je da mu se omogući da bira. Druga dužnost štaba je da blagovremenim, jasnim i nedvosmislenim naređenjima i zapovestima sprovede volju komandanta do potčinjenih mu komandanata.

U toku borbe niže jedinice uvek kontrolišu svoje štabove. Štab mora da bude efikasan i na svome mestu čak i u slučajevima koji na prvi pogled izgledaju

sitni i beznačajni; onome koji se bori mora se omogućiti i da kritikuje one koji njime komanduju u toku borbe.

Osoblje štaba ne sme da živi preterano udobno, a naročito kada jedinica živi pod nepovoljnim okolnostima; može se dozvoliti samo mala razlika. Ako jedinica prima samo pola sledovanja, preporučljivo je da i osoblje štaba prima istu količinu. Ako se to sprovede, može se za najkraće vreme očekivati da jedinice dobiju puno sledovanje. Za ljude iz jedinica štab mora da bude »prijateljsko mesto«, u kome će biti lepo dočekani i, uopšte, u kome će se osećati »kao kod svoje kuće«. Ako se neko od osoblja ne ponaša pristojno, tojest ako zaboravi svoje dužnosti i zauzme nepravilan stav, treba ga, bar za izvesno vreme, poslati u jedinicu.

Štab u svemu mora da odgovara zahtevima i, uopšte, stilu rada komandanta. Nemoguće je naći ni dva komandanta koji komanduju na jedan isti način, pa je stoga nemoguće naći ni dva ista štaba, mada često izgleda kao da su u svemu isti. Britanska armija usvojila je praksu Kontinenta i ima načelnika štaba koji je desna ruka komandanta i koji usklađuje rad načelnika oteka (odeljenja). Predavač priznaje da je to dobar sistem, ali ističe da on, kada je komandovao, nije imao svog načelnika štaba.

Pitanje obimnosti štaba je važna stvar. Potrebno je da štab bude što manji, ali ipak efikasan. Danas su štabovi isuviše glomazni i, što je najvažnije, pokazuju tendenciju daljeg porasta. To je, uglavnom, zbog obimne administracije i velikog broja sportivnih sredstava. Ovu tendenciju ne treba gubiti iz vida i stoga brojno stanje štabova treba povremeno smanjivati.

Veza sa potčinjenim jedinicama. Komandant i osoblje njegove štaba, u održavanju i odnosima sa potčinjenim jedinicama, treba uvek »da se zakače za ono što je najbitnije«. Mnogi komandanti rasipaju svoje snage i gube dragoceno vreme, zadržavajući se i na manje važnim pitanjima. To je, opet, stvar umešnosti u rasuđivanju. Pošto se sa puno pažnje opredelio za izvesne svoje ideje i sa njima upoznao svoje potčinjene, komandant treba od njih da zahteva obradu detalja. Potčinjenim komandantima mora se omogućiti sloboda u radu, razume se, u okviru opšteg plana komandanta. Oni poštuju takav stil rada i takav odnos prema njima, pa će se stoga zalagati i boriti se da što uspešnije izvrše dobijeni zadatak. Ne treba zaboraviti da trupa veoma brzo otkriva komandanta koji se hvata u koštac samo sa osnovnim problemima, koji ne rasipa svoje snage na beznačajna i sitna pitanja, kao i komandanta »galamdžiju«. Pre, i iznad svega, komandant mora težiti da stekne poverenje svojih potčinjenih, kao i poverenje u samoga sebe.

Na kraju predavanja, feldmaršal Slim je ukratko i još jednom podvukao važnost *ličnosti*. U tom smislu je istakao da Britanci imaju velike sposobnosti za komandovanje i da obukom mogu postati izvrsni vojnici. Sadašnja generacija mladih oficira isto je tako dobra kao i ranije. Mladom oficiru, kakav je britanski, potrebno je samo umešno vođstvo i od njega se sa sigurnošću može očekivati da će postati prvoklasan. Formiranje starešina svodi se, ustvari, na razvijanje urođenih kvaliteta. Individualnost se postiže disciplinom i primerom. U oružanim snagama, kao i u građanstvu, disciplinom se dobija ličnost koja je sposobna da odgovori postavljenom zadatku.

T. L.

(Royal Air Force Quarterly, april 1953).

DALEKI ISTOK

A. G.: SJEDINJENE DRŽAVE INDOZEZIJE

Indonezija leži u Jugoistočnoj Aziji. Pružajući se preko tri hiljade ostrva Indonežanskog Arhipelaga, čiji najseverniji krak, ostrvo Sumatru, deli uzani Malacki Moreuz od Malajskog Poluostrva, a južni krak, ostrva Timor i Nova Gvineja, dopire skoro do samog australiskog kontinenta — Indonezija zauzima površinu od 1,9 miliona kvadratnih kilometara. Na tom prostranom području, 58 puta većem od ranije indonežanske metropole — Holandije, živi 77 miliona stanovnika.

U nacionalnom pogledu Indonezija je homogena celina. Stanovnici su svi Indonežani sa izuzetkom relativno beznačajne manjine Kineza i Indijaca kojih ima 1,5 miliona, i neznatne grupe Evropljana od oko 250.000 ljudi.

Indonežanski Arhipelag obdarila je priroda velikim bogatstvima. Od ukupne svetske proizvodnje kaučuka na Indoneziju otpada 57%. U svetskoj proizvodnji pamuka »kapok« ona učestvuje sa 72%, proizvodnji kinina sa 98%, bibera 86%, čaja 16,36%, palmovog ulja 44%. Indonezija je takođe veoma bogata kalajem, naftom, gvozdеноm rudom itd.

Međutim, raskošna bogatstva Indonezije u prošlosti nisu bila izvor blagostanja Indonežana. Naprotiv, ta bogatstva sa stolicima donosila patnje i užasnu bedu narodu Indonezije, pošto nisu pripadala Indoneziji nego evropskim kolonizatorima. Otkako je pre 350 godina Indonezija postala holandska kolonija, njena prirodna bogatstva i ljudsku radnu snagu nemilosrdno je eksploatisao evropski kapital. Kažemo evropski, jer nije samo holandski kapital gospodario zemljom. Naime, zbog relativne slabosti, a samim tim i nesposobnosti da sam eksploatiše neiscrpna bogatstva Indonežanskog Arhipelaga, holandski imperijalizam je bio prinuđen da u Indoneziji vodi politiku »otvorenih vrata«, tj. da dozvoli investicije kapitala i drugim zemljama pod skoro istim uslovima pod kojima je i Holandija investirala svoj kapital u Indoneziji. Zahvaljujući toj činjenici Indonezija se naročito pred Drugi svetski rat pretvorila u objekt eksploatacije čitavog niza zemalja: Holandije, Velike Britanije, SAD, pa čak i tako malih zemalja kao što su Švajcarska, Belgija i skandinavske zemlje.

Kako izgleda život naroda u kolonijama dobro nam je poznato i mi se ovde nećemo zadržavati na pitanju kako je narod Indonezije živeo stolicima pod vlašću Holanđana. Ilustracije radi navešćemo samo nekoliko podataka koji sami za sebe prilično ilustruju posledice kolonijalne vladavine u Indoneziji.

Na čitavom Arhipelagu postoji jedva 18 gradova sa ukupnim brojem stanovnika od oko 4 miliona. Ogromna većina Indonežana živi po selima od nekoliko desetina krovinjara od bambusove trske, onako kao i pre hiljadu godina. Dalje, 1940 godine Indonezija je imala jednu školu na svakih 3.500 stanovnika, jednog učitelja na 1.832 stanovnika, jednog đaka na 44 stanovnika. Nepismenih je bilo 95%. Na 100.000 ljudi dolazio je jedan lekar, a na 1.000.000 ljudi jedan inženjer, itd.

Za vreme Drugog svetskog rata Indoneziju su okupirali Japanci. Oni su tako upali pod maskom oslobodilaca, ali je narod Indonezije brzo osetio sve »blagodeti« slobode koju su mu doneli japanski militaristi. »Japanci su postupali sa stanovništvom po svojoj volji, — kaže se u političkom manifestu vlade Republike Indonezije od 1 novembra 1945 godine — podvrgavajući narod pritisku i ugnjetavanju kojima nema primera čak ni u toku poslednjih nekoliko decenija ovdашnje holandske vladavine. Japanci su smatrali Indonežane za običnu stoku... Milioni naših ljudi su umrli, a bezbrojni drugi milioni podnosili su svakovrsne patnje u toku tri i po godine japanske vladavine.«

Stolicima punjena, čaša gorčine je konačno prekipela. Još za vreme japanske okupacije narod Indonezije se borio u partizanskim odredima i na razne druge načine za svoju slobodu i nezavisnost. A u danima kapitulacije Japana Indoneziju je zahvatio svenarodni oslobodilački talas. 17 avgusta 1945 proglašena je Republika. Odmah zatim, privremeno narodno predstavništvo usvojilo je u Džogdžakarti (Bata-vija) ustav prema kome Indonezija postaje slobodna i nezavisna država.

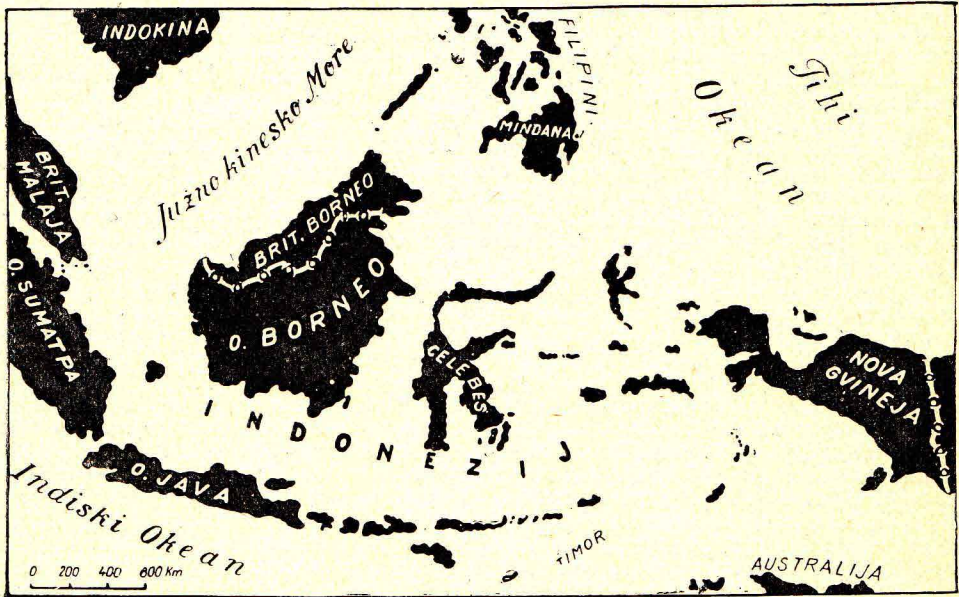
Relativno brzu pobjedu indonežanskog naroda uslovlila je činjenica da se ustanak odvijao u danima pobjede nad fašizmom i japanskim militarizmom. Pritisak Japanaca u to doba bio je naglo popustio, a Holandija, iscrpna dugogodišnjom okupacijom, bez vojske i neophodnih materijalnih sredstava za vođenje rata, nije tada imala nikakvih mogućnosti da restaurira svoju vlast u Indoneziji. Sve te okolnosti iskoristio je narod Indonezije u cilju realizacije svojih vekovnih snova.

No, iako je pobjeda indonežanskog naroda došla brzo, ona nipošto nije predstavljala i kraj njegove borbe za nezavisnost. Ne, Indonezija je još imala da vodi dugu borbu za očuvanje štećenih tekovina.

Bojištem Jugoistočne Azije dominirala je 1945 godine Velika Britanija. Stoga je ona, nakon kapitulacije Japana, uputila u Indoneziju svoje trupe sa ciljem razaranja japanskih garnizona. Međutim, pored tog opravdanog i neophodnog zadatka koji je pao u deo Englezima, britanske vojne snage iskorišćene su i za pripremanje terena za povratka Holanđana, pošto je Velika Britanija i sama bila zainteresovana za restauraciju predratnog stanja u Indoneziji. Naime, engleski

kapital je pre rata gospodario znatnim delom indonežanske plantažerske privrede, brodogradnje i trgovine. Najveći deo proizvodnje nafte kontrolisao je anglo-holandski petrolejski trust »Rojal Dačšel«. Istovremeno, Britanija je bila najaktivniji izvoznik indonežanskog kaučuka. Indonežanski kalaj dobijao se u rudnicima koje su eksploatisali Holandani, ali se većim delom topio u britanskim topionicama u Singapuru, itd.

Sjedinjene Države Indonezije (opšti geografski položaj)

Iako je rat odavno bio završen i Japanci razoružani, holandske trupe su u Indoneziji zamenile britansku vojsku čim se Holandija koliko-toliko oporavila od udaraca koje joj je zadala Hitlerova Nemačka. Kad je tamo stigla, holandska vojska je odmah prešla u ofanzivu na Indonežansku Republiku. Zbog nedostatka vojnih snaga Holandani nisu preduzeli ofanzivu širokih razmera, već su pribegli taktici *ratovanja ograničenog obima* sa ciljem zaposedanja strategijski važnih područja.

Holandani su blagovremeno uočili borbenu odlučnost Indonežana i njihovu rešenost da brane svoju Republiku. Stoga su svoj plan vojnih operacija kombinovali sa planom pregovaranja sa rukovodstvom Republike. Marta 1947 godine u Lingačatiju (Java) bio je zaključen Holandsko-indonežanski sporazum. Tim sporazumom Holandija je priznala vlast Republike nad Javom, Sumatrom i Madurom. Ostala područja Arhipelaga zadržali su Holandani. Sporazumom je, dalje, bilo predviđeno obrazovanje Sjedinjenih Država Indonezije (SDI) za prvi januar 1949 godine kao dela Holandsko-indonežiskog saveza na čelu sa holandskom kraljicom i sa zajedničkom kontrolom spoljnih poslova, finansija i oružanih snaga.

U interesu očuvanja mira Indonezija je u Lingačatiju pristala na značajne ustupke, ali je zato i Holandija bila prinuđena da čini ustupke od kojih je najveći bio — priznanje Republike No, potpis Holandana na Lingačatskom sporazumu nije bio iskren. Oni su, ustvari, taj sporazum potpisali da bi dobili u vremenu.

Još pre potpisivanja sporazuma Holandani su, na područjima koja su zaposeli njihove vojne snage, prišli stvaranju marionetskih državica. Istu politiku cepanja nacionalnog jedinstva zemlje nastavili su i nakon toga. Istovremeno, oni su u Indoneziju dovlačili nove trupe.

Svega četiri meseca nakon potpisivanja sporazuma, Holandani su preduzeli drugi napad na Republiku. Služeći se svojim garnizonima u centrima petroleja i kaučuka, prešli su u nastupanje i u roku od petnaest dana zauzeli sve važnije industrijske, saobraćajne i poljoprivredne centre zemlje.

Svetsko javno mnjenje negodovalo je zbog holandske politike u Indoneziji. Došlo je i do intervencije Saveta bezbednosti. Istina, Savet bezbednosti nije zahtevao da se Holandani povuku na polazne položaje, nego je preporučio »ustopav trajnog mira« i obrazovao *Komisiju dobrih usluga* koja je imala da pomogne u ostvarenju te preporuke. Zaista, posredstvom komisije potpisan je novi sporazum između Holandije i Indonezije. Ali tim su sporazumom Holandiji ostavljena sva područja koja je ona silom zauzela.

Iako su od Indonežanske Republike novim tzv. Ruelskim sporazumom (nazvanim tako po američkom brodu »Ruel« na kome je sporazum potpisan) otrgli daleko veći komad od onoga koji je bio otrgnut Lingačatskim sporazumom, Holandani se nisu mirili ni sa novim stanjem stvari. Prekršivši ponovo ugovor, oni su decembra 1948 godine još jednom prešli u nastupanje. Za nekoliko dana Republika je bila likvidirana, a njena vlada na čelu sa Sukornom i Hatom zarobljena i poslana u izgnanstvo.

Ipak su se Holandani prevarili u računu. Doduše, Indonežanska Republika je bila privremeno materijalno uništena, ali je ona živela u svesti naroda. Zanimljiv je, naprimer, ovaj detalj koji govori o ljubavi naroda Indonezije prema svojoj Republici i svemu onome što je bilo vezano za njeno ime. »Da bi u javnosti ubili ugled republikanske valute — pisao je dopisnik »Njus vika« — Holandani su priredili velika javna spaljivanja ogromnih svežnjeva grubo oštampanih novčanica sa likom pretседника Ahmeda Sukarna. Kada se vatra ugasila, mnogi prisutni gledaoci pokupili su delimično spaljene novčanice koje su se opet pojavile na pijacama gde narod još uvek voli republikanski novac... Međutim, *ime Republike sačinjava jedino pokriće toga novca.*«

Stavljen pred alternativu: borba na život i smrt ili ponovo pretvaranje njegove otadžbine u koloniju, indonežanski narod je izabrao put dalje borbe. Plamen partizanskog rata razgarao se sve jače. Na strani pravedne borbe Indonezije bila je demokratska svetska javnost i ona je zahtevala ponovno uspostavljanje Republike. Taj zahtev je podupro i Savet bezbednosti. Rezultat svega toga bio je treći, Haški sporazum, kojim je ponovo uspostavljena Republika.

Haškim sporazumom je u rukama Holandije ostala Zapadna Gvineja. Indonežani su bili prisiljeni i na mnoge druge ustupke. Naprimer, SDI su se obavezale da poštuju prava i koncesije koje je svojevremeno garantovala holandska kolonijalna uprava, da ne nameću preduzećima plaćanja socijalnih doprinosa »što bi ugrozilo rentabilnost preduzeća«, itd. Ipak, uza sve to, velika pobjeda Indonezije neosporna je činjenica. Indonežanska Republika je konačno priznata, ona postoji, živi i razvija se. Što je značajno napomenuti, ona se i dalje uporno bori za potpunu nezavisnost, ili pravilnije rečeno, za poništavanje nametnutih joj klauzula Haškog sporazuma koje krnje njen suverenitet.

Naravno, one snage Holandije koje su dvaput gazile potpisane holandsko-indonezijske sporazume nisu se mirile ni sa Haškim ugovorom. Bilo je još pokušaja da se uništi Republika i da se Indonezija vrati u položaj kolonije. Najpoznatiji takav pokušaj bila je čuvena Vesterlingova avantura. Vesterlingu, koji se dugo godina nalazio u Indoneziji kao kapetan Holandske vojske, bilo je pošlo za rukom da pobuni delove holandskih trupa u Indoneziji, ali se njegov pokušaj da uništi Republiku na kraju neslavno završio.

Pošto je Indonezija izvojevala svoja osnovna nacionalna prava, pred novom državom se isprečio čitav niz problema koje je ona imala i koje još uvek ima da rešava. Najglavniji su ovi: ugušivanje i smirivanje ekstremističkih, mahom reakcionarnih elemenata u zemlji, borba za očuvanje teško stečene nezavisnosti uključujući i napore Indonezije da se likvidiraju ostaci ponižavajućih holandskih »prava« i, najzad, borba protiv teške kolonijalne prošlosti, u prvom redu, na ekonomskom planu. Zadržaćemo se pomalo na svakom od ta tri pitanja.

U Indoneziji postoji dosta jak reakcionarni pokret *Darul islam*. On odbija da primi ustav Republike u kome je fiksirana ravnopravnost svih religija i vodi

»sveti rat« za stvaranje čisto muslimanske države. Taj pokret muslimanskih fanatika vrlo je svirep i u borbi protiv njegovih reakcionarnih koncepcija Republika angažuje mnogo svoje energije.

Slično stoji stvar i sa reakcionarnim pokretom kome stoji na čelu kominformistička KP Indonezije. On vodi borbu za »nacionalno oslobođenje Indonezije i njenu nezavisnost« (!), tj. za uništenje indonežanske nezavisnosti i pretvaranje Indonezije u koloniju tipa ruskog carizma.

Naročito je uporna borba Indonežanske Republike za očuvanje nezavisnosti i dalje produbljivanje svog nacionalnog suvereniteta. Vlada Republike ukida jednu za drugom tzv. *federalne jedinice* koje su Holanđani — u cilju slabljenja nacionalnog jedinstva zemlje — bili stvorili kao svoje marionete za vreme svoje okupacije. Dalje, Indonezija se bori da Haški ugovor bude reduciran na »normalne međunarodne odnose koji obično postoje između dve prijateljske zemlje«. Ona energično zahteva da joj se prizna suverenitet nad Novom Gvinejom, koja je sastavni deo njene nacionalne teritorije, itd.

Ali Indonezija ne čuva svoju nezavisnost samo od raznih pokušaja i nastojanja koja dolaze od izvesnih holandskih krugova koji se teško odriču svojih starih »prava«. Ona isto tako ljubomorno čuva svoje tekovine i od pokušaja koji bi mogli doći sa bilo koje strane i — poučena gorkim istoriskim iskustvom — sa nepoverenjem gleda na svaki akt bilo koje sile ukoliko on krije u sebi makar i neznatne opasnosti za indonežansku nezavisnost. Sledeći slučaj to najbolje ilustruje.

Februara 1952 godine ministar spoljnih poslova Indonežanske vlade Ahmed Subardža bio je prinuđen da podnese ostavku. Razlog tome je bio taj što je Subardža potpisao sporazum o američkoj pomoći u okviru i pod uslovima pakta za uzajamnu bezbednost. Po oceni glavnih partija u Parlamentu, Ministar spoljnih poslova žrtvovao je time nezavisnost spoljne politike Indonezije, pa su zbog toga one i zahtevale da Subardža odstupi i da se poništi ugovor koji je on potpisao. U stvari, radilo se o ekonomskoj pomoći toliko potrebnoj Indoneziji, a uslovi pod kojima je sporazum bio potpisan nisu zadirali u unutrašnja pitanja Indonezije niti su zemlju obavezivali na usvajanje proameričke politike; pa, ipak je taj akt indonežanska javnost smatrala opasnim po nezavisnost zemlje. Valja naglasiti da je takvom gledanju na stvar doprinelo ne samo teško istorisko iskustvo Indonezije, nego i sama američka politika u Aziji. Naime, nije nikakvo čudo ako aziski narodi — u konkretnom slučaju narod Indonezije — sa podozrenjem gledaju na politiku koja se oslanja i koja pomaže eksponente kolonijalnih sila i aziska strašila — Bao Daja, Čang Kaj Šeka i njima slične.

Ovde je mesto da se naglasi sledeće: po ugledu na Indiju s kojom je vezuju veoma prisni odnosi (kao i sa Burmom), Indonezija vodi strogo nezavisnu spoljnu politiku — politiku van svih blokova. Međutim, to nikako ne znači da je njena politika neutralna. Ne, Indonežanska Republika se zalaže i bori za ostvarenje ciljeva OUN.

Na ekonomskom planu Republika Indonezija se bori protiv takvih teškoća koje nisu ni male ni lako savladive. Inače složen problem reorientacije kolonijalne privrede još više komplikuje i otežava odsustvo materijalnih sredstava (budžet je iz godine u godinu sve više deficitaran i nacionalni dug se stalno povećava) i nedostatak stručnih kadrova. Ali izraz »nedostatak« vrlo je blag i pravilnije bi bilo reći da Indonezija uopšte nema kadrova — na svaki milion stanovnika dolazi jedan inžinjer! Šta to znači za privredu jedne, istina nezavisne, ali strahovito zaostale zemlje, nije potrebno ni govoriti.

Vlada Indonežanske Republike preduzela je izvesne mere nacionalizacije. Ona teži da i dalje ide tom linijom, ali evo na kakve teškoće u tome nailazi.

Svojevremeno je izvršena nacionalizacija električnih centrala, ali ta mera nije dala naročite rezultate iz prostog razloga što raspodelu energije još uvek vrše strani kapitalisti u čijim se rukama nalaze sva sredstva za distribuciju. Moglo bi se upitati: pa zašto se ne izvrši nacionalizacija sredstava za raspodelu energije, zatim nacionalizacija mnogočega drugog? Odgovor je jednostavan. Ako se i apstrahuju ustupci koje je Indonezija bila prinuđena da učini u Hagu, ako je htela da očuva osnovne tekovine, stvar je neizvodljiva prosto zato što je imperijalizam, eksploatišući stolećima Indoneziju, držao njene mase u bedi i zaostalosti i time

osudio zemlju na ekonomsku zavisnost dugo godina čak i posle izvojevanja političke slobode. Drugim rečima, Indonežani bi hteli, a možda i mogli preduzeti radikalnije mere, no u tom slučaju ne bi im preostalo ništa drugo nego da umru od gladi pored industriskih postrojenja koja ne bi ni mogli ni znali pokrenuti. Jer, ne treba smetnuti s uma protivmere stranih investitora (slične onima koje je preduzela Anglo-iranska petrolejska kompanija prema Iranu) koje, naravno, ne bi izostale.

Kao što se vidi, ekonomske teškoće Indonezije su zaista velike. Republika se bori da ih savlada postepeno, korak po korak. U zemlji sve više sazrevaju snage koje su voljne da vode zemlju putem političkog i ekonomskog progressa. Među tim snagama i na njihovom čelu stoji *Socijalistička partija Indonezije*.

Socijalistička partija Indonezije zalaže se za nacionalizaciju zemlje stranaca, široku agrarnu reformu, organizaciju kooperativnog rada gdegod je to moguće i za plansku privredu. Ona se, dalje, zalaže za decentralizaciju i široku autonomiju lokalnih organa vlasti, za reformu ustava i Parlamenta, itd.

U sadašnjoj Indonežanskoj vladi nalaze se dva člana Socijalističke partije. Oni drže resore finansija i pravde. Osim toga, sa mnogim predstavnicima dveju najjačih partija u Parlamentu — *Nacionalne stranke* i stranke *Masdzumi* — oni nalaze zajednički jezik. Zbog toga, a još više s obzirom na velike simpatije koje uživaju u narodnim masama, socijalisti ulaze u pretstojeće izbore sa mnogo nada¹⁾.

*

U borbi za nezavisnost i društveni progres Indonežani nastoje da što više koriste pozitivna iskustva drugih slobodnih i nezavisnih zemalja. Iz razumljivih razloga naročito ih zanimaju naša iskustva. Posebnu pažnju jugoslovenskim iskustvima poklanjaju indonežanski socijalisti. U cilju proučavanja jugoslovenske stvarnosti našu zemlju je posetilo poslednjih godina niz prvaka Socijalističke partije Indonezije, pa i sam njen predsednik g. Sutan Sjahrir. Citiraćemo ovde reči člana CK SPI Imama Slameta, koji je prisustvovao VI kongresu KPJ, jer one najbolje ilustruju veliko interesovanje indonežanskih socijalista za Jugoslaviju.

»Krenuli smo u Evropu — rekao je Imam Slamet — da prisustvujemo kongresu Socijalističke internacionale koji se održavao u Milanu. Međutim, kad smo čuli da se održava VI kongres KPJ odmah smo odlučili da otputujemo u Jugoslaviju, jer je prisustvo ovom Kongresu bilo mnogo važnije nego prisustvovanje na zasedanju Socijalističke internacionale.«

Imam Slamet je dalje rekao: »Ako je i bilo pogrešaka u našem ranijem radu u Indoneziji, posle našeg boravka u Jugoslaviji i prisustvovanja ovom Kongresu te će pogreške biti sada ispravljene, a iskustva koja smo ovde stekli biće velika pomoć u našem budućem razvoju.«

Zbog progresivnih težnji indonežanskog naroda i nezavisne spoljne politike Republike Indonezije, naša zemlja je gajila i gaji velike simpatije prema zemlji koja je toliko propatila kroz istoriju. U borbi za vlastitu dobrobit i međunarodni mir narodi Jugoslavije pružali su i dalje će pružati podršku narodu Indonezije.

Indonežansku Republiku Jugoslavija je priznala još početkom 1950 godine. Otada odnosi dveju prostorno dalekih, ali po osećanjima i težnjama bliskih zemalja, sve se više razvijaju. Upravo je pre kratkog vremena potpisan jugoslovensko-indonežanski trgovački sporazum. Naša zemlja je toпло pozdravila svojevremenu odluku Indonežanske vlade da pošalje u Jugoslaviju grupu stručnjaka radi proučavanja našeg industriskog razvoja. U Indoneziji sada boravi jedan naš stručnjak koji je tamo otišao sa zadatkom da organizuje poljoprivrednu statističku službu, itd. Na osnovu dosadašnjih rezultata, a još više na osnovu sličnih principa na kojima se zasnivaju politike Jugoslavije i Indonezije, sa sigurnošću se može tvrditi da će u budućnosti jugoslovensko-indonežanski odnosi biti još plodniji.

¹⁾ Treba napomenuti da su svi današnji organi vlasti Indonežanske Republike ponikli iz borbe naroda za nezavisnost, a nisu rezultirali iz izbora kojih još nije bilo u Indoneziji. Međutim, ta činjenica ni najmanje ne umanjuje njihov autoritet, pošto je vlast zaista izraz narodne volje, zbog čega je narod i podržava. Tu svoju volju će narod Indonezije i formalno izraziti tek na pretstojećim izborima.

Lidel Hart: CILJ U RATU — BITKA ILI MANEVAR

Članak pod gornjim naslovom¹⁾ je zanimljiv ne samo po svome sadržaju, već i po činjenici što pretstavlja samokritiku pisca u odnosu na njegove ranije postavke iznete 1952 u delu »Praksa ili budućnost rata«.

Pisac počinje konstatacijom da je pred jedne generacije osnovno pravilo vojne nauke glasilo: *Uništenje glavne snage neprijatelja na bojnopolju jeste stvarni i pravi cilj rata*. Ova teorija bila je priznata kako od strane vojskovođa, tako i državnika i smatrana je kao nešto nepobitno i definitivno.

Međutim, ovakvo kruto shvatanje zapanjilo bi vojskovođe i učitelje ratne veštine koji su živeli pre XIX veka, jer su oni dobro znali da zbog promenljivosti raznih uzroka i praktičnih potreba izbor operativnog cilja u ratu treba podesiti prema konkretnom odnosu snaga i političkoj situaciji.

Ta nova nauka dobila je važnost dogme, zbog uticaja Klauzevica na Moltkea i ostale pruske vojnike, a još više zbog njihovih pobeda 1866 i 1871 godine i uticaja koji su one imale na ostale vojske sveta.

Po mišljenju pisca, Klauzevic je, kao posredni učenik Kanta, usvojio moć filozofskog načina izražavanja, ali nije razvio neki stvarni filozofski duh. Njegova teorija »O ratu« data je u formi koja je previše apstraktna i komplikovana, te su zbog toga mnogi koji su je pročitali samo površno upoznali značaj njegovog učenja, a pritom izgubili pravi smisao njegovog mišljenja. On je bio digao svoj glas protiv tada popularne tzv. *geometriške škole strategije* i dokazivao da je ljudski duh važniji od svih operativnih linija i uglova.

¹⁾ Liddell Hart: *Das Ziel im Kriege, Schlacht oder Manöver?*, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, mart 1953.

Upravo na pragu veka mehanizacije, Klauzevic je postavio svoje načelo da je *brojna nadmoćnost* iz dana u dan sve važnija i odlučujuća. Takva postavka pojačala je konzervativizam vojnika, koji su zbog toga zanemarili nova tehnička dostignuća, umesto da tim putem postignu nadmoćnost. Prednje je bilo još više pojačano uvođenjem opšte vojne obaveze, koja je pružala jednostavno sredstvo za postizanje maksimalno moguće nadmoćnosti.

Kod postavljanja definicije *napadnog objekta* ili *vojničkog cilja rata*, Klauzevic je najpre došao do zaključka da cilj rata treba uvek da bude razoružanje ili pokorenje neprijatelja. No, smatrajući to kao ideal on je pisao: »Ovaj cilj rata je apstraktan i on se teško i retko može postići«. Tim putem došao je u izlaganju »O bici« do zaključka da je bitka jedino sredstvo za dovršenje rata, ali i do toga da se cilj rata može postići i bez boja ili bitke. Ideal njegovog učenja »O bici« ogledao se već u samom njenom postojanju, premda je svojim gledištem da treba upotrebiti i druga sredstva, da bi se izbegao rizik bitke, Klauzevic unekoliko promenio to svoje stanovište.

Jedva je svaki stoti čitalac u stanju da nađe pravi smisao Klauzevicevog filozofskog izlaganja. Ali, svaki od njih može zapamtiti i usvojiti njegove izreke kao napr.: *U ratu ostaje samo jedno sredstvo — bitka* ili: *Samo velike i opšte bitke mogu doneti velike uspehe*, itd. Neprestanim ponavljanjem takvih postavki, kaže pisac, došlo se do nauke koja je stvarala kaplare a ne generale.

Time što je bitku priznao *kao jedino korisno ratno dejstvo*, kaže pisac, Klauzevic je strategiju i ratnu veštinu pretvorio u tehniku bitke ljudskih masa i time dao potstrek generalima da biju bitke u svakoj prilici, umesto da najpre stvore najpovoljniju situaciju za to. Uprkos toga,

on je sa velikim razumevanjem ukazao na činjenicu da je iznenađenje osnov svakog uspeha, ali su kroz neprestano ponavljanje potrebe brojne nadmoćnosti, njegovi učenici bili zavedeni i mogućnost pobeđe su gledali samo u dejstvu velikih masa.

Svojom postavkom: *Uvesti princip sputavanja u filozofiju rata jeste apsurd, jer je rat do svoje krajnje granice akt sile i nasilja*, Klauzevic je dao osnov savremenom totalnom ratu. To je negacija državničke mudrosti i inteligentne strategije, koja treba da služi ciljevima politike, jer država koja angažuje svoje snage do iscrpljenja tera svoju politiku do bankrotstva.

Ta gorka istina, koja nam je 1918 i 1945 godine posle pobeđe postala jasna, bila je osnov politike i ratovodstva u XVIII veku. Međutim, iscrpljujući ratovi ranije prošlosti bili su doveli državničke tog vremena do saznanja da u ratu treba sputavati ambicije i strasti, što je imalo za posledicu izbegavanje ratnih prestupa i pripravnost za razgovore o miru, čim bi pobeđa došla u pitanje.

Klauzevicovo klasično delo »O ratu« plod je rada od 12 godina; objavljeno je posle njegove smrti, mada je u njegovoj zaostavštini bilo napisano da materijal nije dobio konačnu formu i da u njemu ima protivurečnosti i nejasnosti. Pisac smatra da je preuzimanje Klauzevicovog učenja bez pravog ulaženja u njegovu suštinu imalo za posledicu usvajanje teorije *neograničenog rata*, a u krajnjoj liniji izbijanje i karakter oba prošla svetska rata.

Iz svega iznetog vidimo da pisac u nekoliko negira potrebu, a s time i važnost bitke, tj. postavku da je to jedini način kojim se u toku rata može neprijatelj prisiliti da prizna da je pobeđen i usvoji uslove koje je politika postavila kao ciljeve rata. U daljem izlaganju videćemo da pisac smatra da manevrom treba protivnika staviti u takav položaj da se prizna pobeđenim i da ne primi rizik bitke. Smatramo da je manevr, kao priprema bitke, ustvari način stvaranja iznenađenja i potrebne brojne nadmoćnosti. Zatim, da u današnjem veku, kada se miroljubivi narodi naoružavaju i spremaju za odbranu svoje slobode i nezavisnosti, bez bitke i uništenja njihovih oružanih snaga ne može doći u pitanje ni njihovo potčinjavanje eventualnom agresoru; i obratno, bez bitke se ne mogu odbiti i uništiti snage napadača. Bez postignutog napret-

ka današnje tehnike Klauzevicova teorija o *totalnom ratu* ostala bi mrtvo slovo na hartiji. Vazduhoplovstvo i atomska bomba, načinom i učinkom svoga dejstva, dale su pravi sadržaj i karakter savremenom ratu, koji će u budućnosti, verovatno, pored pune totalnosti, biti sveopšti i univerzalni.

Pisac smatra da su tok i posledice Prvog svetskog rata pokazale da se krvavim bitkama nije izborila pobeđa. Odgovorne vode, pod uticajem navedene nauke, nisu tražile nove puteve za postizanje ratnog cilja. Na kraju je jedna strana propala usled posledica ekonomskog sloma i gladi, a ne poraza na bojnopolju. Ali, i pobeđenik je, usled nepotrebnih i krvavih bitki, bio moralno i materijalno u tolikoj meri iscrpen, da nije docnije bio u stanju da učvrsti pobeđu. Navedeno, kao i činjenica da na moru nije bila tučena nijedna rešavajuća bitka, dovelo je do potrebe da se postavke o *cilju u ratu* revidiraju. Kod razmatranja tog problema ispoljavao se uticaj vazduhoplovstva i pojave tenkova. Vazduhoplovstvo je pružalo mogućnost napada na protivničke ekonomske i političke centre, a stvaranje oklopnih jedinica mogućnost dubokih prodora — okruženje neprijateljskog rasporeda i presecanje njegovih komunikacijskih pravaca. Time je bila povećana i mogućnost dejstva protiv vojničkih ciljeva i došlo se u situaciju da se lakše slomi neprijateljska živa sila, umesto da se mora uništavati putem teške i krvave berbe.

Takvo povećanje vojničke pokretljivosti na zemlji i u vazduhu, po mišljenju pisaca, imalo je za posledicu porast važnosti strategije u odnosu na taktiku. Pružene su bile mogućnosti za postizanje odlučujućih rezultata putem pokreta, u kome bi *bitka* bila samo prirodan završetak jednog strategiskog manevra, a ne cilj — kao što je to bilo u ranijim ratovima. Nažalost, merodavni vojni rukovodioci posle Prvog svetskog rata teško i polako su prilazili određivanju novog vojničkog cilja u ratu, uslovljenog promenom instrumenata rata. U tome su naročito bili uporni pojedini komandanti vazduhoplovstva, koji su smatrali i dokazivali da će koncentracija i dejstvo glavnih vazdušnih snaga — protiv neprijateljskih ekonomskih i političkih centara — dovesti brzo do moralnog, a time i vojničkog sloma protivnika. Tim putem se došlo do zanemarivanja vojničkog cilja u ratu, a data je bila prednost građanskim ciljevima,

bez obzira na postojeća ograničenja i njihove teške posledice.

U početku Drugog svetskog rata, nastavlja pisac, 6 oklopnih divizija dovelo je do brzog sloma Poljske, a samo 10 takvih divizija odlučilo je tzv. Bitku u Francuskoj 1940 godine — pre no što je glavina Nemačke vojske stupila u dejstvo. Ti zapanjujući uspesi bili su postignuti upotrebom oklopnih jedinica u dubokim prodorima protiv strategiskih ciljeva. Pobjeda je bila postignuta merama protiv vojnih ciljeva i manevrom; *strategijom*, a ne taktikom. Takvim dejstvom došlo je do otsecanja pozadine i razbijanja građanske organizacije i političkog života zapadnih država. Takvi strategijski udarci, pored vojničkog uspeha, jednovremeno su dejstvovali i protiv građanskih objekata.

Pisac ističe da je i na Balkanu, 1941 godine, bila slična situacija, pošto ni tamo nije došlo do bitke u smislu starih shvatanja. U toku napada na Rusiju, 1941 godine, Hitler je na pritisak Generalštaba pristao da se bije rešavajuća bitka. Bilo je više pobjeda, uništenja neprijateljskih snaga, ali nikakvog rešenja. Mnogi nemački generali smatraju da je prilika za pobjedu nad Rusijom propuštena u težnji da se bije bitka na stari klasičan način, umesto da se što brže prodrlo i ovladalo Moskvom i Lenjingradom, ekonomskim i političkim centrima, kao što je to predlagao pobornik nove škole — pokretnog rata general Guderijan. U tim nemačkim pobjedama za vreme »munjevitog rata«, vazduhoplovstvo i oklopne jedinice, koji su bili vanredno združeni, lomili su moralne i materijalne snage iz kojih su živeli protivnički narodi.

Pisac je mišljenja da se za uspešno izvršenje invazije u Evropi 1944 godine, i pobjedu koja je odatle proizašla, u prvom redu ima zahvaliti britanskom vazduhoplovstvu. Ono je svojim dejstvom protiv vojničkih ciljeva, a naročito protiv veza i komunikacija, lomilo sposobnost nemačkih armija za pokrete, prikuoljanje i udar protiv savezničkih snaga. Štabovi britanskog vazduhoplovstva nisu bili oduševljeni takvim operacijama. Oni su bili mišljenja da bi napadi na gradove i ekonomske centre bili korisniji i više rešavajući no napadi na vojne snage neprijatelja. Uprkos mnogih i približno tačnih posled-

ratnih analiza, još uvek ostaje otvoreno pitanje koliko je ta vrsta terorističkih napada doprinela pobjedi. Takav način ratovanja pretstavlja veliku opasnost za civilizaciju, a pojavom atomske bombe i mogućnost propasti čovečanstva.

*

Slažemo se, uglavnom, sa iznetim ključcima pisca i smatramo ih za dosta realne i tačne. Međutim, ovi su problemi posmatrani samo sa vojničkog stanovišta i nigde nisu pomenuti i politički činioци koji su doprineli brzim nemačkim pobjedama u periodu munjevitog rata. Ovo poslednje naročito važi za operacije na Balkanu 1941 godine, gde su napadnute male države bile napuštene od svih i prepuštene svojoj sudbini tj. porobljavanju od strane agresora.

Na kraju pisac navodi da je u svojoj knjizi »Praksa ili budućnost rata«, objavljenoj 1925 godine, u težnji osporavanja postavke Klauzevica »O bici«, preporučivao dejstvo vazduhoplovstva, pored vojničkih, i na građanske — ekonomske ciljeve. To je bilo pod uticajem uverenja da će šteta od vazdušnih napada biti manja no od dugotrajnog iscrpljujućeg rata. Praksa Drugog svetskog rata, međutim, dokazala je protivno. Spoznaja o štetnosti i bescilnosti uništenja građanskih — ekonomskih ciljeva protivnika, a time u većini slučajeva i sopstvenih, kaže pisac, ne treba da bude težnja za obnavljanjem bitke u ranijem smislu — kao *cilja u ratu*. Drugi svetski rat dao je primere mogućnosti i posrednog strategiskog dejstva protiv vojničkih ciljeva. Iskustva iz toga rata i nove tehničke mogućnosti ukazuju na to da stvarni cilj u ratu nije traženje bitke po svaku cenu, već stvaranje takve strategiske situacije koja, ukoliko sama po sebi ne donese rešenje, svojim produženjem u formi bitke omogućava sigurnu pobjedu.

Kada se posmatra članak u celini, pored njegovog čisto vojnog značaja, dobija se utisak da on istovremeno pretstavlja težnju da se rat »humanizira«, te da se čovečanstvo urazumi i da pod težinom užasa jednog eventualnog budućeg rata nađe puta i načina za miroljubivo rešenje postojećih nesuglasica.

S. K.

Vice-admiral R. Konoli: NAČELA RATOVANJA¹⁾

Pisac razmatra načela ratovanja sa stanovišta Američke mornarice, koja ih zvanično ne priznaje kao takva, ali se ipak mora sa njima pozabaviti zbog sadržaja sa ostalim vidovima američkih i savezničkih oružanih snaga, kod kojih ta načela zauzimaju određeno mesto.

Pisac navodi da su se ratna načela iskristalisala kroz ratna iskustva u toku 2.500 godina. Njihov broj je kod raznih pisaca različit. Sun Cu Vu ih navodi 13; Napoleonovih maksima ima 115; Klauzevic se zadovoljio sa 7, a Nelson ih je primenjivao 10. Najčešće se pojavljuju: načelo cilja, jednostavnosti, sadejstva, ofanzivnosti, manevara, mase, ekonomije snaga, iznenađenja i bezbednosti.

Gotovo svi pisci ističu nepromenljivost načela ratovanja. Međutim, ona bi se mogla i osporavati ako se ima u vidu da razni pisci imaju i različita mišljenja u pogledu broja načela i njihove suštine. Shvatanje načela, po mišljenju pisca, zavisi od raznih okolnosti. Onaj ko ih primenjuje, shvataće ih kroz svetlost sopstvenih ili tuđih iskustava. Najviše će koristiti onome koji ih poznaje kroz teoriju i praksu, a najopasnija mogu biti u neznačajkim i nesmotrenim rukama. Ako se ne shvate kruto, načela mogu da prošire vojna znanja pojedinaca i da izoštire njihov osećaj mere u rešavanju vojnih problema. Ora nikako ne smeju sužavati i kočiti duh komandanta, već treba da ga potstiču i inspirišu.

Pisac naglašava da se ne može dovoljno podvući opasnost kojoj bi se neko izložio ako bi nazive načela ratovanja shvatio kao njihov kondenzovan sadržaj, recept ili šablon, koji se može primeniti kao gotova formula za rešavanje svih vojnih problema. Zato je nužno da se svako načelo jasno rastumači i shvati. Kruta primena usko shvaćenih načela, umesto konstruktivnog razmišljanja, dovela je mnoge do propasti.

Izgleda da su načela ratovanja prvobitno nastajala u oblasti procene i rešavanja taktičkih situacija, ali ona su prilagođena i proširena i na probleme operatike i strategije, pa i svetske strategije. Njihova primena u savremenom ratu predstavljaju stalni problem koji se ne može

rešiti nikakvim opštim metodom, već će ga uvek rešavati pojedinci, prema sopstvenoj spremi i iskustvima.

Novine u naoružanju, tehnici, metodima snabdevanja i opremi, kao i razvoj savremene proizvodnje, mogu istaći značaj nekih načela i umanjiti važnost drugih. *Povećanje pokretljivosti* olakšava postizanje strategiskog iznenađenja. *Povećanje brzine i dometa naoružanja*, u vezi sa razornom moći atomskih zrna, ističe značaj načela bezbednosti u državnim razmerama. No, bez obzira na promene u naoružanju, kaže pisac, načela ratovanja zadržaće svoj značaj i obezbeđiće pobjedu onome ko ih bude pravilnije primenjivao.

Zatim pisac prelazi na analizu pojedinih načela.

Cilj. — Neki sledbenici Klauzevica pogrešno su zaključili da je potpuno uništenje neprijateljskih oružanih snaga konačan cilj svih vojnih operacija¹⁾. Kasnije se razvilo gledište da treba slomiti neprijateljsku volju za borbu i to se gledište učvrstilo u vojnim i političkim krugovima. Slamanje neprijateljske volje za borbu ostaje osnovni cilj, bez obzira da li se ono postiže uništavanjem neprijateljskih cruzanih snaga ili drugim, bržim, lakšim i pogodnijim sredstvima. Japan je, naprimer, u Drugom svetskom ratu kapitalizao pre nego što su mu oružane snage bile uništene. Kada je cilj postavljen, treba upotrebiti sva sredstva za njegovo ostvarenje, sve dok izmenjena situacija ne bude zahtevala njegovu promenu. Razumljivo je da svaka faza rata i operacije mora imati detaljnije određen i poseban cilj, čije postizanje treba da doprinese ostvarenju opšteg cilja. Umesto termina *cilj* primenjuju se i termini *zadatak*, *namera* i *objekat*. Fizički objekti ne treba da se brkaju sa ciljem, mada se mogu nalaziti na tački prema kojoj su usmerena izvesna dejstva. Mnogi smatraju da je *načelo cilja* osnovno načelo ratovanja, dok ostala načela u većoj ili manjoj meri samo doprinose njegovom ostvarenju, u zavisnosti od situacije.

Jednostavnost. — Prost, jednostavan plan ima značajnu prednost. Lako ga mogu shvatiti i slabije obučeni i nedovoljno iskusni izvršioци, pogodan je za savlađivanje ratnih trvenja, može se dobro prilagođavati promenama situacije i

¹⁾ The Principles of War, by Vice Admiral Richard L. Conolly, *Military Review*, maj 1953.

¹⁾ Vidi »Vojno delo« br. 7/53, str. 100.

podesan je za sprovođenje sadejstva i upravljanje u borbi. Međutim, ako je plan suviše jednostavan, može se desiti da u složenim situacijama bude nedovoljno elastičan. Potreba za jednostavnošću ne može se ograničiti samo na planiranje i naredivanje, već zalazi i u domen strategije. Odnosi komandovanja moraju biti jasni, a lanac komandovanja neposredan i neprekidan. Svaki pojedinac treba da sluša samo jednog starešinu. Jednostavnost je, ipak, relativan pojam. Ono što za dobro izvežbanu jedinicu može biti prosto, za slabije izvežbanu ispada složeno. Obratno, plan koji neupućenom izgleda prost, može pri izvršenju biti toliko složen da se ne može ni ostvariti.

Sadejstvo. — Pisac smatra da je termin *sadejstvo* isuviše uzan za pojmove koje treba da označava. Termin *jedinstvo komande*, koji se pojavljuje u novije vreme, bio bi prikladniji mada ni on ne iscrpljuje sadržaj *načela sadejstva* koji treba da obuhvata: organizaciju komandovanja sa jasno određenom odgovornošću i nadležnošću svih komandnih stepena u okviru postavljenih zadataka; potreban sistem obaveštavanja i službe veze; odgovarajuće vaspitanje, obuku i doktrinu koje imaju za cilj da pored osposobljavanja pojedinaca obezbede i jedinstvo akcije u smislu celine; međusobno poverenje; visok moral i komandni kadar koji je stručno i duhovno dovoljno jak da povede i oduševi jedinice. Sve to bi se najbolje obuhvatilo terminom *upravljanje*.

Ofanzivnost. — Pobornici napada ističu da se njime postiže sloboda akcije, obezbeđuje inicijativa i neprijatelju nameće naša volja. No, pojam ofanzivnosti treba proširiti i na taktičko i strategisko gonjenje u cilju konačnog uništenja neprijateljskih snaga i sredstava, da bi se najzad slomila njegova volja za otporom. Komandanti koji su *načelo ofanzivnosti* shvatili isuviše usko, često su gubili iz vida konačan cilj i uplitali se u beskorisne borbe. Međutim, ako se želi postići uspeh u ratu, treba se boriti sa neprijateljem i iskoristiti svaku povoljnu priliku da mu se nanese šteta. Kad god i dokle god ima izgleda na uspeh, samo izuzetne okolnosti mogu opravdati propuštanje da se tuče bitka. Takve okolnosti, naprimer, mogu biti zadaci izviđanja i obezbeđenja, gde treba imati u vidu viši cilj koji se ne sme kompromitovati upuštanjem u borbu. Maršal Gruši, u Bici kod Vaterloa,

bio je upleten u divergentnu akciju protiv dela neprijateljskih snaga i zbog toga nije izvršio svoj osnovni zadatak.

Manevar. — Manevar, pokretljivost i transport, po mišljenju pisca, na prvi pogled izgledaju sinonimi. Ipak, *manevar* se odnosi prvenstveno na oblast taktike, *pokretljivost* — na domen strategije, a *transport* — na oblast pozadine. Strategiska pokretljivost mornarice se snažno povećala nosačima aviona — pokretnim avio-bazama — pomoću kojih se mogla uspostaviti i održavati nadmoćnost u vazduhu i željenim rejonima, kao, naprimer, kod Marijskih Ostrva, Filipina i Okinave. Da su imali takve nosače, Britanci bi mogli sprečiti nemačko iskrcavanje u Norveškoj, a Ajzenhauer bi se uz njihovu podršku mogao iskrcati mnogo dublje na Italijanskom Poluostrvu. Klasičan primer strategiske pokretljivosti bio je podvig američkih nosača aviona koji su, remontovani i popunjeni posle udara kod Perl Harbora, prevalili hiljade kilometara i posle manje od mesec dana, u junu 1942, učestvovali u bici kod Midveja, pa se zatim opet vratili nazad.

Masa. — Pisac nalazi da bi termin »sasređenost snaga« bolje odgovarao ovom načelu jer jasnije izražava koncentraciju na otsudnoj tački i u otsudnom momentu. Ovo je jedan od osnovnih načela u svim fazama rata. Sve velike vojskovođe su ga primenjivale. Bitka kod Midveja, u Drugom svetskom ratu, pruža poučan primer pravilnog izbora objekta napada i koncentracije snaga. Mada su japanski transportni brodovi pružali važne ciljeve, udar svih snaga bio je ipak usmeren samo protiv nosača aviona. Njihovim uništenjem Japanci su bili lišeni mogućnosti kontrole u Centralnom Pacifiku.

Vreme je značajan element načela koncentracije snaga, jer ona zahteva jedinstveno i jednovremeno angažovanje.

Ekonomija snaga. — Pisac smatra da ona ima neposredne veze sa načelom sasređenosti i nacelom bezbednosti. Ona treba da obezbedi pravilan raspored snaga prema konkretnim zadacima. I kada se raspolaze sa dovoljno snaga, mora se ipak sprovesti ekonomija na manje važnim mestima. Bilo je dosta primera povreda ovog načela, u kojima je došlo do rasipanja snaga za račun sigurnosti, usled preterane težnje da se izbegne svaki rizik. Ekonomija snaga: kao samostalno načelo, mogla bi biti negativna i štetna. Niži komandanti koji primaju proste za-

datke i dovoljno sredstava za njihovo izvršenje, ne moraju mnogo da vode računa o ovom načelu; međutim, viši moraju da mu poklone mnogo pažnje — da bi obezbedili pravilno angažovanje svojih snaga po prostoru i vremenu, te da na otsudnom mestu i u otsudnom trenutku postignu potrebnu nadmoćnost. Na ostalim mestima treba smanjivati snage do obima koji je nužno potreban da bi se obezbedila potrebna sigurnost. Ekonomija predstavlja *komplomisi između načela sasređenosti i rasplinutosti*. Ona treba da dovede do željene koncentracije sopstvenih snaga, a istovremeno i do rasplinjavanja neprijateljskih.

I z n e n a đ e n j e. — Po mišljenju pisca, ono se može proizvesti na razne načine. U strategiji se postiže iznenadnom pojavom nadmoćnijih snaga ili novog oružja. Primeri iznenađenja u Prvom svetskom ratu bili su primena bojnih otrova i tenkova, a u Drugom Perl Harbor, bitka kod Midveja, primena radara i amfibiskih vozila, itd. Pri primeni ovog načela treba imati u vidu mnoge elemente, kao što su: tajnost, brzina izvršenja, sasređenost i izvežbanost.

T a k t i č k o i z n e n a đ e n j e. — Dovodi do pojave potresa i panike. Kod branioaca obično nastaje zabuna i poremećaj komandovanja. Donose se protivrečne odluke i naređenja koji dovode do podvojenih, improvizovanih i pogrešno shvaćenih akcija — uz nedostatak potrebnog vremena i sredstava. Načelo iznenađenja mora se primenjivati u skladu sa načelom sasređenosti. Izolovana i neodlučna primena ne daje rezultate, već samo vodi neuspehu. Ovo načelo treba primenjivati pažljivo, a sve elemente dobro proceniti i predvideti protivmere za svaku moguću reakciju neprijatelja. U protivnom, težnja za iznenađenjem može nas odvesti u nepovoljnu situaciju. Da bi se iskoristili plodovi iznenađenja, treba predvideti mere za eksploataciju uspeha. Bilo je slučajeva kada su se suviše plitko postavljani ciljevi postizali neočekivano lako i brzo, ali se nisu mogli proširiti. Hitler, naprimer, nije mogao posle sloma Francuske da proširi uspeh prema Engleskoj. Isto tako, ni Japanci nisu iskoristili uništavajuću pobjedu kod Perl Harbora. U oba slučaja trebalo je blagovremeno misliti na postizanje širih ciljeva i pripremiti odgovarajuća sredstva.

S t r a t e g i s k i m i z n e n a đ e n j e m postižu se trajne prednosti u odnosu na neprijatelja, koji nije u stanju da parira

naša preimućstva u vremenu, nadmoćnosti ili povoljnijem položaju. Strategiska iznenađenja i inicijativa mogu se ostvariti visokom pokretljivošću armije — naročito pomorskim desantom, koji se može iskrcati na ma kojoj tački neprijateljske obale. Desant u Severnoj Africi bio je potpuno strategisko iznenađenje, dok su desanti na Siciliji i u Normandiji bili taktička iznenađenja. Kod Normandije su nemački protivudari zakasnili, jer su Nemci smatrali da će glavni desant uslediti na sektoru Pa de Kalea.

B e z b e d n o s t. — Ovo načelo treba da obezbedi slobodu akcije, da sačuva od iznenađenja i da olakša postizanje iznenađenja. Postiže se prikupljanjem podataka o neprijatelju i sprečavanjem da neprijatelj dođe do njih. Prema Fošu, zadatak koji treba izvršiti i način kako ga treba izvršiti su dva različita pitanja. Mada je zadatak obezbeđenja u suštini defanzivan, on se može izvršiti i ofanzivno. Bezbednost ne sme značiti preteranu opreznost niti izbegavanje svakog rizika. Ekonomija snaga protiv se preteranom rasturanju snaga na zadatke osiguranja.

G o t o v o s t. — Pisac smatra da se ona pojavljuje kao posebno načelo. Posmatrana u državnom okviru, ona znači spremnost za izvršenje mobilizacije, početak rata i početak operacija na svim frontovima gde se ukaže potreba. Pre svega, treba imati spremne kadrove. Borci moraju biti izdržljivi, visokog morala i dobro obučeni i izvežbani. Obaveštajna služba mora funkcionisati još pre početka rata. Treba biti spreman za vođenje operacija onim tempom koji nalaže savremeni rat i u tom cilju moraju biti obezbeđeni sva potrebna oprema i materijal, kao i odgovarajuća transportna sredstva.

Od samog početka rata, pripreme za njegovo vođenje treba produžiti pojačanim tempom sve do njegovog završetka, pa i posle toga, da bi se osigurali plodovi pobjede, kao i da se u periodu mira obezbedi miran život sopstvenog naroda.

V r e m e. — Opasnost počesnog angažovanja snaga dobro je poznata. Česta greška kod razmatranja vremena je statičko shvatanje situacije. Značaj elementa vremena treba naročito podvući, s obzirom na činjenicu da je sastavni deo svake situacije i da svako njegovo potcenjivanje vodi neuspehu.

U zaključku pisac podvlači da u svakoj situaciji može doći do izražaja nekoliko načela ratovanja koja međusobno mogu

biti i protivrečna, te ih treba uskladiti. Pri tome se ne mogu primeniti matematički metodi jer vođenje rata u osnovi ostaje veština. Poznavanje načela ratovanja samo po sebi nije dovoljno. Ono neće pomoći vojniku više nego slikaru poznavanje načela crtanja — bez poznavanja njihove praktične primene. Nikakva načela ne mogu zameniti komandantu stvaralačku misao, logičnu procenu, pravilno rasuđivanje, solidnu stručnu spremu i moralne kvalitete; međutim, dobro poznavanje i primenjivanje tih načela ratovanja, biće mu svakako od koristi.

*

Obuhvatajući u relativno kratkom članku tako opsežnu temu kao što je pitanje načela ratovanja uzeto u celini, pisac, prirodno, nije bio u mogućnosti da pri pokušaju tumačenja suštine svakog pojedinog od tih načela u značajnijoj meri pređe okvire proširenih definicija — i objašnjениh delimično izvesnim primerima — mahom iz poslednjih ratova. Čitanjem članka dobija se utisak kao da su načela ratovanja nešto za sebe, van teorije i prakse. Jasno je da bi takav utisak bio pogrešan. Načela ratovanja postoje kao objektivne

zakonitosti pod kojima se odvija ratna praksa, bez obzira da li je neko od tih načela prethodno bilo teoretski osvetljeno ili ne. Broj, sadržaj i nepromenljivost načela ratovanja ne zavise od njihove teoretske obrade i shvatanja pojedinih teoretičara i praktičara, već od objektivnih uslova pod kojima se odvija ratna praksa. Njihovo sagledanje i shvatanje doprineće pravilnijem rešavanju vojne problematike, kao što je slučaj i sa poznavanjem zakonitosti kod drugih veština koje se javljaju kroz sukob dveju volja.

U težnji da obuhvati osnovna načela ratovanja u celini, a da pritom njihov broj ostane ograničen, pisac je sadržaj nekih načela proširio i u vezi s tim tražio pogodnije termine. Proširenje termina »sadejstvo« i »upravljanje«, kako predlaže pisac, ne bi, ustvari, značilo samo proširenje toga načela, već, u izvesnom smislu, i njegovo sužavanje. Bez obzira na to koliko se precizno predvidela i regulisala neka akcija »odozgo«, biće ipak puno momenata kada će uspeh zavisiti i od osećanja za saradnju ili neposredan sporazum pojedinih učesnika u akciji — bez intervencije »odozgo«. To će uvek predstavljati značajnu stranu *sadejstva*.

S. P.

Pukovnik Vernon Džilbert: OKLOPNE JEDINICE NOĆU

U članku pod gornjim naslovom¹⁾, pisac tretira pozitivne i negativne strane upotrebe tenkova u napadu noću, ciljeve noćnog napada i uslove koji omogućavaju upotrebu tenkova noću. Na kraju članka pisac potkrepljuje svoje izlaganje opisom operacije »Totalize«, izvedene od strane Saveznika u poslednjem svetskom ratu, na Zapadnom frontu.

Prosečan američki tenkista, počinje pisac, nije naviknut na noćne tenkovske napade, pošto su američke oružane snage retko upotrebljavale tenkove na ovaj način. Američka doktrina i tenkovska borbeno pravila na ovom polju imaju osetnih praznina. Američki istaknuti tenkisti su izraziti individualisti i ova činjenica možda mnogo doprinosi njihovom vrlo različitom gledanju na upotrebu tenkova noću. Pored svega toga, kaže pisac, ove doktrinarne praznine moraju se ispuniti, a

od trupe treba tražiti da upražnjava intenzivna noćna vežbanja.

Kratki dani u severnim krajevima, nastavlja pisac, zahtevaju od drugih zemalja, kao naprimer od SSSR, da svoje oklopne jedinice vežbaju kako po danu tako i po noći. Zato se u jednom eventualnom budućem ratu mora računati i sa dnevnim i noćnim dejstvima oklopnih jedinica. Pored toga, postoji mogućnost da neprijatelj ima nadmoć u vazduhu. U takvoj situaciji, ako se pribegne noćnim operacijama, gubici će biti znatno manji.

I pored postignutih uspeha u malobrojnim noćnim dejstvima tenkova u prošlom ratu, prosečan američki tenkista će na postavljeno pitanje o celishodnosti upotrebe tenkova u noćnom napadu ipak dati negativan odgovor. Pomanjkanje samopouzdanja je razumljivo, jer čovek se po prirodi boji mraka. Pored toga, svaki tenkista zna da se pri upotrebi tenkova noću neminovno mora naići na izvesne teškoće. Ove se teškoće mogu savladati,

¹⁾ Tanks at night, by Colonel Vernon Gilbert; *Military Review*, maj, 1953.

a oklopne jedinice mogu intenzivnim vežbanjem steći poverenje u uspešan ishod noćnih dejstava.

Svakako da postoje negativne strane upotrebe tenkova. Sa tenkovima se teže komanduje i oni se teže vode no što je to slučaj sa pešadijom. Posle noćnog dejstva, tenkovske posade će usled fizičke premorenosti često biti nesposobne za dnevnu akciju koja sledi. Noću se vatrena moć tenkova smanjuje, jer se ne može tačno nišanići. S druge strane, neprijateljska pešadija ima mogućnost da protiv tenkova dejstvuje iz neposredne blizine. Kretanje i održavanje pravca su otežani. Zbog kloparanja gusenica i huke motora iznenađenje prikradanjem je praktično nemoguće, tako da se ono može ostvariti jedino brzinom u izvršenju napada. Ove negativne strane svojstvene su svim noćnim tenkovskim dejstvima, ali se u izvesnoj meri mogu odstraniti veštom primenom odgovarajućih postupaka i što realnijim vežbanjem.

Nasuprot negativnim, postoje dve pozitivne strane upotrebe tenkova noću. Dejstvo tenkova se uopšte odlikuje udarnom moći; međutim, pomrčina povećava psihološki efekat udarnog dejstva. Pored toga, mrak tenkovima pruža zaštitu od PT vatre sa većih otstojanja.

Ciljevi tenkovskog napada noću, po mišljenju pisca, mogu biti vrlo različiti, ali su najčešće sledeći:

1) Korišćenjem mraka izbeći velike gubitke, koji bi bili neminovni u napadu po danu. — Kao primer za to mogu poslužiti noćni napadi američke 2. oklopne divizije u drugoj fazi bitke za Izbočinu.³⁾ O ovome general-major Ernest Harmon, komandant 2. oklopne divizije, kaže: »Sneg je bio dubok, te je brzina kretanja tenkova iznosila svega 4 — 5 km na čas. Mi smo napadali gradove sa zgradama od tvrdog materijala u kojima je neprijatelj plasio tenkove sa topovskim cevima uperenim kroz prozore. Gradovi su ležali na blagim uzvišicama u odnosu na okolno zemljište, zbog čega se naš napad morao razvijati uzbrdo i naši tenkovi su uništavani već negde na otstojanju između 1.000 i 1.500 m. Međutim, razvijajući se pre pada mraka i posle određivanja uglova pravca kretanja, mi smo noću oko 5.00 ča-

sova, u mesecu januaru, vršili napade po potpunoj pomrčini i najvećoj snežnoj mećavi. Uspevali smo po mraku da stignemo do grada između zgrada iz kojih je bio brisan prederen. Naši gubici bili su neznatni. Zatim smo u toku dana osvajali unutrašnjost grada. Ovakvim načinom napada mi smo zauzeli gradove Devontri, Došam i Samri. Time su uveliko smanjeni gubici pešadije, koja je u to vreme inače bila jako preođena usled posledica promrzlosti i ostalih gubitaka.«

2) Osvajanje ograničenog terenskog objekta. — Kao ograničen objekat mogao bi poslužiti izvestan terenski otesek koji bi bio važan za otpočinjanje koordiniranog napada po danu; naprimer, neki ne mnogo udaljen vis koji neprijatelju nudi dobre uslove za osmatranje i sa koga bi mogao otkriti pripreme napada pre no što ovaj otpočne. Takav objekat treba zauzeti pre početka napada. Objekat za noćni tenkovski napad ne bi trebalo da bude udaljen preko 2 km, a po svome obliku mora biti izrazit. Ako je objekat na većem udaljenju, rizikuje se skretanje sa pravca, kao i da objekat bude zahvaćen samo delom snaga napadača.

3) Neprekidno vršenje pritiska na neprijatelja radi održanja tempa napada, kako bi se sprečila reorganizacija neprijatelja ili preuzimanje inicijative s njegove strane. — Uspešnim noćnim napadom neprijatelj se može sprečiti da ponovo organizuje odbranu koju bi po danu bilo teško probiti. Preotetu inicijativu od neprijatelja treba zadržati makar i po cenu danaćih dejstava.

4) Postizanje iznenađenja i psihološke nadmoći. — Borbeni postupci nikada ne smeju postati jednolični. Posle nekoliko dnevnih tenkovskih akcija, jedan noćni tenkovski napad izvršen pod povoljnim uslovima može postići iznenađenje i psihološki poražavajuće uticati na neprijatelja.

5) Uništenje neprijatelja. — To je, uostalom, cilj svih borbenih dejstava.

Prirodno, za upotrebu tenkova noću, kaže dalje pisac, treba da postoje izvesni povoljni uslovi kao:

1) Postojanje tačno određenog ograničenog objekta čije je osvajanje u saglasnosti sa primljenim zadatkom. — Ovakvi objekti su, naprimer, visovi, brežuljci,

³⁾ Nemačka protivofanziva u Ardenima, decembra 1944.

raskrsnice puteva, manja sela, grupe drveća itd. Izabrani objekat treba da je uočljiv i ne suviše udaljen od polaznog položaja za napad, kako bi se lako mogao održati pravac kretanja i kako bi bila obezbeđena podrška još ranije raspoređenih automatskih oruđa, minobacača i artiljerije.

2) Povoljno zemljište za kretanje tenkova, sa dobrim putevima i lako uočljivim pravcem napada (nastupanja) do objekta. — Teren od polaznog položaja za napad do objekta treba da bude lako prolazan za tenkove. Biće utoliko bolje, ako postoje odgovarajući putevi ili kolonski putevi koji bi tenkove mogli da izvedu ka određenom objektu.

3) Neprijatelj je toliko dezorganizovan, da se ne može sa uspehom odupreti. — U ovakvim slučajevima neprijatelju se ne sme dati predaha, već dnevni napad treba odmah nastaviti noćnim napadom.

No, ovo ne znači da se noćni napadi tenkovima ne mogu sa uspehom preduzimati i protiv dobro organizovanog neprijatelja. Kao primer za to može poslužiti noćni napad oklopnim snagama koji su izveli Britanci i Kanadani u avgustu 1944 godine protiv vrlo jakih položaja Nemaca južno od Kana (operacija »Toutelajz«).

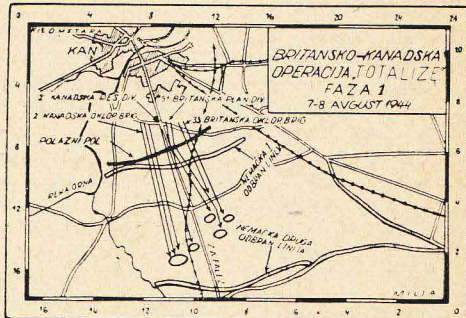
4) Postojanje potrebnog perioda vidnog vremena, za izvršenje izvidanja i izvođenja detaljnih priprema od strane svih delova napadnog poretka. — Svim starešinama zaključno sa komandirima tenkova i pešadiskih odeljenja treba omogućiti da se ličnim izvidanjem za videla upoznaju sa zemljištem u zoni pretstojećeg noćnog napada. Poželjno je da se ova mogućnost pruži i svim članovima tenkovskih posada. Naravno, veliku pažnju treba posvetiti organizaciji sadejstva između tenkova i pešadije. Posle osvajanja određenog objekta pešadija obezbeđuje tenkove.

5) Mogućnost jedinica za podršku da tenkovima pruže vatrenu podršku. — Iako artiljerijska priprema u noćnom napadu nije bitna, ipak je pred početak noćnog tenkovskog napada treba vršiti, jer je postizanje iznenađenja prikradanjem skoro nemoguće. Uostalom, i da vatrena podrška pred početak i u toku napada nije potrebna, ipak vatrena sredstva moraju biti spremna da intervenišu posle osvajanja objekta, u cilju odbijanja protivnapada branioca.

Međutim, uspešan noćni napad tenkovima, nastavlja pisac, moguć je iako ne postoje za to naročito povoljni uslovi. Kao istoriski dokaz tome može da posluži operacija »Totalize«. (Vidi skicu).

Ovu operaciju planirao je 2. kanadski korpus 1. kanadske armije koja je bila u sastavu 21. britanske grupe armija. Ova akcija odigrala se u početku avgusta 1944, u Zapadnoj Francuskoj, na prostoru između Kana i Faleza. Plan operacije je po svojoj osnovnoj zamisli bio vrlo originalan i smeo. Operaciji je bio cilj probijanje odbrane Nemaca južno od Kana, a zatim proširenje ovog uspeha do Faleza. Nadiranje 2. korpusa imalo je da bude sastavni deo severnih klešta — u okviru opkoljavajućeg manevra Saveznika, koji je krajem meseca avgusta doveo do stvaranja džepa kod Faleza.

Nemci su držali vrlo jake položaje u rejonu Kana. Britanski napadi koji su bili izvršeni u samom početku avgusta, imali su zbog upornog otpora Nemaca samo neznatnog uspeha prema jugu. Nemci su držali jaku odbranbenu liniju oko 4 — 5 km

južno od Kana, koja je zatvarala autostradu Kan—Falez. Bokovi ove linije bili su obezbeđeni rekom Ornom i rekom Div, kao i jako utvrđenim selima. Iza ove prve odbranbene linije, koja je bila solidno organizovana po dubini, nalazila se na udaljenju 8—12 km još jedna linija.

Prva nemačka linija bila je organizovana u vidu jakih otpornih tačaka koje su dominirale blagim padinama okolnog terena. Ove položaje držali su delovi 12 SS tenkovske divizije, 89 pešadiska i 272 pešadiska divizija. Za izvođenje odbrane. Nemci su, pored ostalog, imali na raspoloženju i oko 90 PA topova kalibra 88 mm

(u ulozi PT oruđa), oko 60 tenkova (od kojih neki ukopani), veliki broj topova srednjeg kalibra, minobacača, mitraljeza i nekoliko samohodnih topova. Ova koncentrisana snaga vatrenih sredstava činila je nemačku odbranu vrlo jakom.

U korpusu se sa pripremama za napad otpočelo 1 avgusta, dok su pismene instrukcije potčinjenim divizionima izdate 2 avgusta. Početak napada bio je određen za 7 avgust u 23.30 časova. Divizije su imale dovoljno vremena da izvrše potrebna izviđanja i sve ostale pripreme, pa čak i za prethodne vežbe sa jedinicama na sličnom terenu.

Glavne karakteristike plana napada bile su:

- 1) Napad ima da bude izvršen noću;
- 2) napad će biti koordiniran sa zaprečnim gađanjem artiljerije i snažnim bombardovanjem iz vazduha jače branjenih prostorija na bokovima zone proboja i 3) pešadija će se preko otvorene ravnice voziti u oklopljenim vozilima jednovremeno sa tenkovima, po mraku, obilazeći sva mesta otpora — sve do pristizanja u blizinu određenih napadnih objekata. Delovi branioca koji budu pređeni biće u svanuće uništeni odnosno zarobljeni od strane pešadiskih jedinica koje će nastupati pešice.

Napad je izvršen pravcem paralelnim sa autostradom Kan — Falez. Napadna grupa zapadno od autostrade bila je sastavljena od 2. kanadske pešadiske divizije i 2. kanadske oklopne brigade, a ona istočno od autostrade od 51. britanske planinske divizije i 33. britanske oklopne brigade. Pešadija obeju divizija vozila se u oklopljenim poluguseničarima, u srednjim tenkovima bez kupola i u karoserijama samohodnih haubica 105 mm, sa kojih su prethodno demontirana oruđa.

Trupe određene za napad nastupale su u 8 kolona. U svakoj koloni kretala su se po 4 vozila uporedo po čitavoj njenoj dubini, sa rastojanjem od 1 m između vozila i otstojanjem od 2 — 3 m (red od reda vozila). Svaka kolona bila je sastavljena prosečno od po 200 oklopnih vozila i 1.900 ljudi. Poredak kolona se u neznatnoj meri razlikovao, ali za njegovo razumevanje dovoljno je izneti sledeći tipičan marševski poredak: prvo, tenkovi sa sredstvima za upravljanje (održavanje pravca), zatim tenkovi-čistači mina, posle toga pioniri u oklopljenim vozilima i na kraju tenkovske i pešadiske jedinice.

Sredstva za održavanje pravca kretanja obuhvatala su radarske uređaje, topove tipa *Bofor* sa municijom za osvetljavanje, reflektore za stvaranje veštačke mesečine i magnetske kompase.

Napad je otpočeo, kao što je već rečeno, 7 avgusta u 23.30 časova. Objekti napada bili su udaljeni oko 6 km od položajnih položaja za napad. 8 avgusta u 6.00 časova sve jedinice koje su učestvovala u noćnom napadu bile su raspoređene i ukopane na osvojenim određenim zemljišnim objektima.

Opisana je samo prva faza ove operacije, jer docnija dnevna dejstva ne spadaju u domen ovog članka.

Ovaj noćni napad je dokazao da se i protiv jake odbrane upotrebom oklopnih jedinica noću mogu postići uspešni rezultati. Gubici kanadske grupacije nisu poznati, dok je britanska grupacija izgubila svega 250 ljudi i nekoliko tenkova. Gubici danju bili bi mnogo veći.

Na kraju pisac daje sledeći zaključak: tenkovi mogu izvoditi noćne napade. Glavni uslovi za to jesu: intenzivna vežbanja u cilju sticanja poverenja u sebe i ostvarenja visokog stepena obučenosti za noćna dejstva; zatim, detaljna izviđanja, brižljiva priprema, spretnost u komandovanju i održavanju pravca, a sve to kombinovano sa iznenađenjem i odlučnošću u izvršenju i korišćenjem povoljnog zemljišta radi zauzimanja ograničenog objekta.

*

Opšti princip za upotrebu oklopnih jedinica noću, koje navodi pisac, ne pretstavljaju nikakvu novinu. Karakterističan je jedino način upotrebe oklopnih jedinica (u pravom smislu te reči) u prvoj fazi napada operacije *Totalize*. Nažalost, tu nedostaje ono što bi bilo najinteresantnije, tj. opis toka napada. Naše je mišljenje da uspeh u ovom napadu, i pored velike nadmoći napadača, u *ovakvom* borbenom poretku treba pripisati stvorenom iznenađenju, delimičnoj demoralisanosti Nemačaca, velikoj nadmoći napadača u vazduhu, nedovoljnom ili nepravilnom sistemu za prečavanje, nedostatku sredstava za osvetljavanje, nedovoljno dubokoj odbrani, širokim međuprostorima i krajnjoj neaktivnosti nemačke artiljerije, PT od-

brane i oklopnih snaga. O tome svedoče i neverovatno mali gubici britanske napadne grupacije.

Da Nemci pored sve svoje slabosti nisu bili izgubili prisustvo duha, već da su na ove neshvatljivo guste i zbijene kolone izvršili napad iz vazduha (što je noću i pored opšte nadmoći napadača u vazduhu moguće), zatim, da su nepokrivena oklopna vozila izložili artiljeriskoj i minobacačkoj vatri, da su upotrebili zrna ili druga sredstva za zadimljavanje i najzad, da

su pravilno iskoristili svoje PT i oklopne rezerve i POZ-ove, a pešadija svoje ručno PT naoružanje, rezultati ovog napada izgledali bi drukčije — u najmanju ruku u odnosu na napadačeve gubitke. Zato, po našem mišljenju, ovakav napadni poredak pre može biti izuzetak nego pravilo, mada u ratu, kao što to i gornji primer dokazuje, u konkretnoj situaciji dolazi i do primene postupaka koji se kose sa postojećim taktičkim načelima.

St. P.

F. M. f. Zenger u. Eterlin: OKLOPNA BORBENA GRUPA

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac razmatra: proces stvaranja i razvoja oklopne borbene grupe u toku Drugog svet-skog rata i posle njega, prednosti grupne formacije nad pukovskom i osnovne organizacione probleme koji postoje u okviru oklopne borbene grupe. Svoja zapažanja i zaključke pisac bazira, uglavnom, na nemačkim iskustvima iz Drugog svet-skog rata i sadašnjoj formaciji oklopnih jedinica Severoatlantskog pakta.

Karakteristika formacije oklopnih divizija sa kojom se ušlo u Drugi svetski rat bila je kod većine država, prema pišećem mišljenju, u tome što su divizije imale jednorodne pukove — tenkovski puk, puk motorizovane pešadije, artiljeriski puk. Međutim, ratna praksa je brzo pokazala da su se, obzirom na karakter borbe oklopnih jedinica, morale stvarati *taktičke grupe* sastavljene od tenkova, oklopne (motorizovane) pešadije i artiljerije i da se, radi sastavljanja takvih grupa, morao cepati formacioni sastav pukova. Tako je došlo do stvaranja *oklopne borbene grupe* čija je jačina približno odgovarala jačini puka, ali čiji je sastav bio znatno posredniji za vođenje borbe.

Sastav oklopne borbene grupe, u okviru nemačke oklopne divizije, bio je prosečno ovakav: štab grupe (štab tenkovskog puka ili štab puka oklopne pešadije), sa štabnom četom i pripadajućim pukovskim delovima, tenkovski bataljon, bataljon oklopne pešadije i divizion samohodne artiljerije.

Oklopna divizija SAD bila je u početku rata takođe sastavljena od jednorodnih

pukova. Međutim, posle prvih ratnih iskustava brzo je izvršena temeljita reorganizacija, pukovi su ukinuti, bataljoni su postali samostalni i formirani su štabovi borbenih grupa. Tako je *oklopna divizija tipa 1943 g.* bila sastavljena od 3 tenkovska bataljona, 3 bataljona oklopne pešadije, 3 artiljeriska divizona, 2 štaba borbenih grupa (Combat Command A i B) i odgovarajućih jedinica drugih rodova vojske. Time je bilo omogućeno stvaranje takvih oklopnih borbenih grupa kakve su odgovarale konkretnoj situaciji, a da se pritom formacioni sastav nije cepao (jer pukovske formacije više nije bilo).

Za Sovjetsku armiju, po mišljenju pisca, karakteristično je da je u rat stupila sa mehanizovanim brigadama i da su se tenkovske divizije pojavile tek pri kraju rata. Mehanizovana brigada odgovarala je, po sastavu, oklopnoj borbenoj grupi s tim što su tenkovi u odnosu na pešadiju bili jače zastupljeni (tri tenkovska bataljona i jedan bataljon motorizovane pešadije).

Za posleratni period karakteristična je formacija *američke oklopne divizije* koja je usvojena i kod ostalih članica Severoatlantskog pakta. Ova divizija ima u svom sastavu 4 tenkovska bataljona, 4 bataljona oklopne pešadije, 3 laka i 1 srednji artiljeriski divizion, PA divizion, izviđački bataljon, pionirski bataljon i ostale odgovarajuće jedinice. Kao rukovodeći organi stoje na raspoloženju divizije tri štaba borbenih grupa (Combat Command A, B i Res.). *Mehanizovana divizija* ima 3 tenkovska bataljona, 6 bataljona motorizovane pešadije i ostale odgovarajuće jedinice, a kao rukovodeće organe takođe 3 štaba borbenih grupa.

¹⁾ Die gepanzerte Kampfgruppe, von F. M. von Senger und Etterlin, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, maj 1953.

Oklopna borbena grupa, prema mišljenju pisca, ima u odnosu na pukovsku formaciju ove prednosti:

a) Komandant borbene grupe u stanju je, s obzirom na sastav štaba grupe i sredstva kojima raspolaže, da u potpunosti rukovodi jedinicama svih rodova vojske koje mu budu potčinjene, i to ne samo jedinicama koje su u organskom sastavu oklopne divizije, već i sredstvima koja bi diviziji bila dodeljena kao ojačanje, na primer, borbenom: avijacijom.

b) Sastav oklopne borbene grupe je elastičan i zbog toga što se teško naoružanje, koje je ranije bilo u sastavu pukovskih jedinica, sada nalazi u sastavu bataljona, tj. bataljoni su osposobljeni za samostalno dejstvo; pritom se, pod pojmom »pukovskih jedinica«, podrazumeva ju one jedinice puka koje su bile van sastava bataljona i koje su se, prema situaciji, pridavale bataljonima. Ipak, to teško naoružanje koje je bilo u pukovskim jedinicama, a sada je u bataljonima, može da bude objedinjeno, u slučaju potrebe, pod jedinstvenim rukovodstvom štaba grupe. Za rukovođenje ovako objedinjenim teškim naoružanjem predviđa se odgovarajući organ u štabu grupe.

c) Štab oklopne borbene grupe nije snabdevački organ i njemu nisu potčinjene nikakve snabdevačke službe, izuzev snabdevanja za štabnu četu. Snabdevačke službe su koncentrisane po bataljonima i njima ravnim jedinicama, u okviru bataljonskih snabdevačkih četa koje se popunjavaju neposredno kod snabdevačkih organa divizije. Uticaj štaba borbene grupe na tok snabdevanja potreban je, načelno, samo u naročitim slučajevima, tj. ako dođe do oskudice u izvesnim sredstvima, ili ako je za specijalne taktičke ciljeve potrebno, pored redovnog snabdevanja, još i dopunsko. Nezavisno od ovih naročitih slučajeva, može komanda borbene grupe, na osnovu taktičkih razloga, regulisati izvesne potrebne detalje pri snabdevanju, kao, naprimer: vreme i mesto snabdevanja, dislociranje snabdevačkih jedinica, maršrute dotura i evakuacije. U cilju rešavanja navedenih pitanja postoji u štabu grupe, kao savetodavni organ, pomoćnik komandanta za snabdevanje.

d) Mnogobrojni unutrašnji zadaci u pogledu trupne službe i snabdevanja, koji su ranije pripadali puku, sada su preneti većim delom na diviziju, a manjim na bataljone. Time je štab oklopne borbene grupe bitno rasterećen i može se

koncentrisati na svoje specifične zadatke.

U sastavu borbene grupe ne postoje, osim štabne čete, one jedinice koje su u pukovskoj formaciji bile van sastava bataljona; te jedinice su sada, uglavnom, u sastavu bataljona. Ta činjenica izaziva izvesne probleme i o njima pisac iznosi sledeće:

a) U nemačkom puku oklopne pešadije postojala je četa teških oruđa sa vertikalnom putanjom kalibra 150 mm. Ova četa je bila redovno na raspoloženju komandanta puka i izvršavala posebne zadatke, naročito u interesu pešadije. Borbene grupe oklopnih divizija NATO-a (Severoatlantski pakt) nemaju sličnu jedinicu i komandanti tih grupa mogu za izvršenje takvih zadataka angažovati samo deo artiljerije s tim što to remeti povezani vatreni sistem art. divizion. Efikasnost vatre te čete teških oruđa može se postići upotrebom borbene avijacije, jer dejstvo bombi srednje težine ne zaostaje za dejstvom granate iz navedenih oruđa, samo je potrebno da komandant borbene grupe ima borbenu avijaciju na raspoloženju. Za rukovođenje dejstvom te avijacije postoji u štabu grupe avijacijski oficir za vezu.

b) U izvesnim taktičkim situacijama biće potrebno da se teška oruđa sa vertikalnom putanjom koja se nalaze u sastavu bataljona privremeno objedine. Za jedinstvenu upravu vatrom tih oruđa predviđa se u štabu borbene grupe oficir za upravu vatrom oruđa sa vertikalnom putanjom; taj oficir raspolaže potrebnim organima za osmatranje i upravu vatrom i savetnik je komandanta grupe u pogledu plana vatre tih oruđa. Slično tome postojace i situacije kada treba i vatru sredstava za PAO koja se nalaze u bataljonima, objediniti pod jedinstvenim rukovodstvom grupe; zato je u štabu grupe predviđen oficir za rukovođenje protivavionskom odbranom i on raspolaže potrebnim organima za osmatranje i upravu vatrom PA oruđa.

c) Trupni pioniri su u sastavu bataljona. Pošto je težište rada pionira u bataljonima, borbena grupa ne mora imati posebnu pionirsku jedinicu ili odgovarajući rukovodeći organ.

d) Izviđanje je jedno od osnovnih sredstava rukovođenja i svaki starešina mora imati i odgovarajuće izviđačke organe koji su mu neposredno potčinjeni. Borbena grupa treba da raspolaže izviđačkom jedinicom od najmanje šest oklopnih izvi-

dačkih odeljenja (patrola) obzirom na čest slučaj široko postavljenih taktičkih zadataka. U pogledu formacije celishodno je da oklopni izviđački vod, vod za vezu i zaštitni streljački vod, budu u štabnoj četi oklopne borbene grupe. Komandir štabne čete, ili komandir oklopnog izviđačkog voda, vrši dužnost oficira za rukovođenje izviđanjem, priprema sredstva izviđanja i, prema komandantovim uputstvima, reguliše njihovu upotrebu; osim toga, on koristi rezultate izviđanja i drugih organa i saraduje sa njima.

Na kraju, pisac ističe nekoliko osnovnih crta u sistemu oklopnih borbenih grupa: organizaciona elastičnost ostvarena je u velikom stepenu; usavršavanje radiotehnike omogućilo je da se promene u pogledu potčinjenosti izvrše jednostavnim naređenjima preko radija; borbenoj grupi koja je pošla u napad sa nekoliko tenkovskih bataljona, mogu se u toku borbe pridati

bataljoni oklopne pešadije; u daljem toku napada može biti formirano nekoliko borbenih grupa u prvoj liniji radi iskorišćavanja i razvijanja uspeha u borbama koje se raščlanjuju, da bi se, možda, u dubini odbrane, na rešavajućem mestu, te grupe opet sjedinile radi sasređenog dejstva; sistem borbenih grupa zahteva obimnu obuku rukovodećih organa i tehnički visoko specijalizovan aparat.

*

Pisac je u ovom članku, sažeto i pregledno, izneo neka osnovna pitanja iz procesa razvoja oklopnih borbenih grupa i njihovog današnjeg stanja, i to pretežno u organizacionom pogledu, a manje u taktičkom. Izvesna gledišta piščeva svakako su za diskusiju, naprimer, gledište da borbena grupa ne može imati pionirsku jedinicu pod svojom komandom, itd.

M. J.

Pukovnik Bertej: MASA

Suprotno izvesnim gledištima da napreći u pogledu usavršavanja naoružanja i ratne tehnike uopšte omogućavaju smanjenje brojnog stanja jedinica i masovnosti armija, pisac u ovom članku¹⁾ zastupa i izlaže gledište o potrebi te masovnosti i u savremenim uslovima. On to svoje gledište obrazlaže kroz analizu pitanja: odnosa između materijalnih sredstava savremene armije i potrebnog ljudstva za rukovanje i opsluživanje tih sredstava; potrebe za većom vatrenom moći i većim mogućnostima za izvođenje manevra; povećane potrebe u ljudstvu, odnosno jedinicama, za izvršenje raznih zadataka u pozadini fronta i najзад, potrebe za većim brojem dopunskih jedinica za konstantnu i redovnu popunu gubitaka jedinica na frontu, u cilju stalnog održavanja njihovih borbenih mogućnosti na dostojnoj visini.

*

Snaga armije, po mišljenju pisca, oduvek je bila izražena njihovom *masom*, sastavljenom od boraca i oružja koje su oni upotrebljavali u borbi. U doba hladnog oružja ova masa je bila izražena brojem boraca, a u doba vatrene oružja sa ogr-

ničenim brojem kolektivnog oružja (topova) — brojem boraca i kolektivnog oružja (topova).

I u savremenim uslovima *masa* je ostala faktor uspeha i ona, matematički rečeno, pretstavlja proizvod harmoničnog odnosa boračkog sastava i materijala — naoružanja. Samo, s obzirom na činjenicu da je vatrene snaga jedinica skoro isključivo izražena brojnim i raznovrsnim kolektivnim oružjem koje je teško rekapitulirati i upoređivati, snaga jedne armije se ceni prema broju velikih (združenih) jedinica — divizija — raznih tipova: pešadiskih, oklopnih i dr.

Sve veći napredak tehnike i razvoj naoružanja u pogledu povećanja vatrene moći, pokretljivosti, brzine izvođenja inženjerskih radova i usavršavanja opreme za život i rad u ratnim uslovima, dovode do toga da se često gubi iz vida stvarni odnos između materijala i efekтива (ljudstva) koji ova dva faktora sjedinjuje u jednu harmoničnu celinu. Zbog toga se i dolazi do pogrešnih zaključaka da napredak tehnike i industrije treba da omogućući, odnosno da omogućava, smanjenje efekтива (ljudstva) pomoću povećanja naoružanja i drugih tehničkih oruđa.

Istina je, kaže pisac, da usavršavanje naoružanja u izvesnoj meri smanjuje broj ljudi neposredno angažovanih na vatrenoj

¹⁾ La masse, par le colonel Berteil, *Revue de Défense nationale*, mart 1953.

liniji, ali se zato povećao njihov broj duž lanca za izradu i opsluživanje naoružanja. Jer, ukoliko je materijal složeniji i obilniji, potrebno je više ljudi za njegovu izradu i održavanje. Zbog toga ni u savremenim uslovima ne može biti govora o smanjenju efektivna, već samo o njihovoj drugačijoj raspodeli, počev od vatrene linije pa do mesta proizvodnje.

Potreba za većim efektivima nije samo rezultat povećanog učešća naroda u proizvodnji ratnog materijala, već i povećanih potreba na samom frontu i u njegovoj pozadini. Održavanje i obezbeđenje komunikacionih linija, služba snabdevanja i transportna služba, u znatnoj meri gutaju efektivne. Od 150 divizija sa kojima je napao SSSR, Hitler je uspeo da za odlučujuću bitku za Moskvu prikupi svega 36 jako oslabljenih divizija, te je zbog toga i pretrpeo neuspeh. Potreba za većim brojem trupa dolazi do punog izražaja naročito pri izvođenju operacija na većim daljinama, pri čemu jačina trupa treba da bude u skladu sa dubinom ciljeva odnosno postavljanim zadacima. Stoga su i propali svi dosadašnji pokušaji da se Rusija pobedi na svojoj teritoriji, pošto je prostor, koji je trebalo savladati da bi se ovladalo njenim životnim centrima, bio suviše velik za raspoložive efektivne napadača sa Zapada.

Kao što je pisac napred izneo, pitanje mase nije samo pitanje efektivna (ljudstva), već i naoružanja i druge tehnike sa kojom to ljudstvo rukuje. Prema tome, suština pitanja leži u uspostavljanju i održanju prave i stalne ravnoteže između efektivna jedinica, materijala koji oni mogu opsluživati, vatrene snage koju mogu razviti, minimalnog prostora na kome se mogu rasporediti (gustine rasporeda), pa, prema tome, i zadataka koji im se mogu poveriti. Ova ravnoteža, stalna za jedan određeni period usavršavanja naoružanja, predstavlja u isto vreme normu upotrebe pojedinih jedinica, s obzirom na njihove mogućnosti.

Što se tiče materijala, naglašava pisac, treba imati na umu da u svakom periodu razvoja naoružanja postoji tačka zasićenosti koja se pri dotiranju jedinica materijalom — naoružanjem ne sme preći a ni podbaciti. Ako naoružanje bude ispod ove tačke, jedinice će biti slabo naoružane i opremljene i njihova snaga neće biti uravnotežena sa snagom neprijatelja. Zbog toga će one biti izložene većim gubicima

i imaće slabije izgleda na uspeh, čak i u slučaju njihove veće brojnosti, kao što to pokazuju porazi Poljske armije 1939, Francuske 1940, Sovjetske 1941 i Severokorejske i Kineske armije u Korejskom ratu. 1941 Sovjeti su uspeali da uspostave izvrsnu ravnotežu i to po cenu znatnih gubitaka, tek koncem novembra; ona je došla kao rezultat trošenja nemačke mase u nizu bitki, kao i zbog velike dubine ratišta i uvođenja u borbu savremenijeg naoružanja (jurišnih aviona i tenkova T-34). Stoga, kada se ne raspolaze sa dovoljno naoružanja i opreme za popunu svih raspoloživih efektivna, celishodnije je formirati manji broj dobro naoružanih i opremljenih jedinica koje će imati veći borbeni efekat, nego veći broj slabo naoružanih sa manjim borbenim efektom.

Pisac smatra da naoružanje i opremljenost jedinica preko odgovarajuće tačke zasićenosti čini ove teškim i nepokretnim, smanjuje im manevarsku sposobnost i dovodi do nepotpunog iskorišćenja oružja i tehnike. Takav je slučaj bio kod američkih divizija u početku rata u Koreji. Zbog toga u ovom slučaju treba povećati korišćenje raspoloživih ljudskih efektivna, da bi se izvori industrije u potpunosti iskorištili.

Pritisak mase na neprijatelja izražava se vatrenom moći i mogućnošću izvođenja manevra. Povećanje manevarskih mogućnosti postiže se povećavanjem broja velikih (združenih) jedinica, a povećanje vatrene moći — povećavanjem gustine (broja) vatreneh sredstava, ili njihovim usavršavanjem. Povećavanje gustine vatreneh sredstava, kako individualnih tako i kolektivnih, povećava gustinu rasporeda trupa i broj ljudi u borbenoj zoni, pa, prema tome, i gubitke u ljudstvu. Zbog toga je za povećanje vatrene moći efikasnija primena moćnijih oružja — artiljerije i avijacije — koje dejstvuju iz daljine i koje povećavanjem zone rasporeda po dubini smanjuju gustinu rasporeda trupa.

Što se tiče prostora, odnosno gustine rasporeda, iskustva sa Zapadnog fronta 1944/45 pokazuju da je dozvoljena gustina rasporeda pešadije u prvom ešelonu u odbrani iznosila približno po 1 čovek na 200 kvadratnih metara, odnosno za vod jačine 40—45 ljudi, krug poluprečnika od 50 metara. U napadu, gde se smatra da je neprijateljska vatra velikim delom neutralisana, gustina rasporeda može se povećati za 50%, a katkada i više.

Verovatno je da će stalno povećavanje vatrene moći usled usavršavanja naoružanja, a naročito zbog upotrebe nuklearnih projektila, zahtevati novo smanjenje gustine rasporeda jedinica.

Puna efikasnost mase, po mišljenju pisca, obezbeđena je usklađenim odnosom ljudstva i materijala u jedinicama svih stepena, prilagođenim predviđenim zadacima tih jedinica. U vezi sa pitanjem osposobljavanja jedinica za izvršavanje predviđenih borbenih zadataka, naročito u uslovima ograničene nadmoćnosti u sredstvima, postavlja se i problem broja i jačine jedinica. On se sastoji u ovome: da li je bolje imati više jedinica slabijeg sastava, ili manji broj jačih i dobro opremljenih jedinica.

Pisac je mišljenja da niže jedinice (odeljenja, vodovi, čete i bataljoni) treba da budu jake i to obrazlaže sledećim argumentima: u savremenoj borbi ove se jedinice bore relativno izolovane i odvojene od suseda — često i većim međuprostorima manje ili više tučenim vatrom ili samo osmatranim — zbog čega su prinuđene da same savladaju trenutne taktičke krize, da manevruju radi obezbeđenja svojih bokova i pozadine i da izvesno vreme istraju u borbi bez popune gubitaka. Sve ovo iziskuje da ove jedinice budu jačeg sastava i da raspolažu sa više neposredno potčinjenih jedinica za izvođenje manevra (najmanje 4 do 5). Savremena sredstva za komandovanje (radio) dozvoljavaju ovo povećanje i omogućuju rastresitiji raspored u cilju smanjenja gubitaka.

Ovu svoju tezu pisac potkrepljuje i činjenicom da sve veće učešće avijacije u podršci i dejstvu protiv trupa na zemlji može onemogućiti svaki pokret trupa po danu — u neposrednoj pozadini fronta i na taj način sprečiti ili usporiti pristizanje pojačanja ili angažovanje rezervi.

U pogledu jačine i sastava većih jedinica, pisac smatra da prva velika jedinica treba da bude *Combat Team* (taktička združena jedinica), sastava 4—5 pešadiskih bataljona sa jedinicama rodova za podršku, tenkovima i artiljerijom. Ukupno brojno stanje ove osnovne združene taktičke jedinice iznosilo bi oko 12—13.000 ljudi. Na taj način bi se zadovoljila neosporna potreba, potvrđena iskustvima iz prošlog rata i rata u Koreji, za decentralizacijom združivanja rodova vojske i za

postojanjem pojedinačnih jakih masa, sposobnih za izolovanu i upornu borbu.

Za održavanje jačine mase važan problem predstavlja pothranjivanje te mase ljudstvom i materijalom u toku borbenih dejstava, u cilju održavanja pune borbene sposobnosti jedinica koje sačinjavaju tu masu. Ovo pothranjivanje može imati karakter *kolektivnog* ili *individualnog* popunjavanja jedinica.

Kolektivno popunjavanje sastoji se u jednovremenom obnavljanju čitavih jedinica, koje se u tu svrhu izvlače iz borbe i odvođe u pozadinu. Ovakav način popunjavanja primenili su u prošlom ratu Nemci i Sovjeti na taj način što su velike (združene) jedinice (divizije) ostavljali u borbi bez ikakvih pojačanja, sve dok se njihovi efektivni usled gubitaka ne bi sveli na minimum. Posle toga su ih smenjivali i odvodili u pozadinu, gde su ih iznova formirali i obnavljali. Ovakav način popunjavanja, odnosno pothranjivanja jedinica, ima više negativnih strana. Zbog dužeg ostajanja u borbi, bez popune, jedinice se stalno smanjuju i gube svoju udarnu i vatreanu snagu, usled čega često u okviru većih jedinica dolazi do preformiranja i spajanja onih manjih, što sve negativno utiče na čvrstinu i moral trupa. Nemačke divizije, koje su bile spale na po 5.000 boraca, nisu se uspešno mogle suprotstaviti savezničkim divizijama od po 16.000 boraca. Osim toga, zbog masovnog popunjavanja jedinica novim ljudstvom koje nije učestvovalo u borbi, ili sa manjim borbenim iskustvom, znatno se smanjuje borbeni kvalitet jedinica i nesrazmerno se povećavaju gubici u ljudstvu.

»Individualno« popunjavanje sastoji se u stalnom pritanju popune — zamene iz depoa za popunu ili nastavnih centara, u jedinice na frontu, tako da se one stalno nalaze u punom sastavu. Ovakav način popunjavanja jedinica na frontu primenili su u prošlom ratu Amerikanci i isti se pokazao kao potpuno pozitivan. Stalnim prilivom popune i zamene u jedinicama i održavanjem njihovog punog brojnog stanja, održavaju se na visini i borbene mogućnosti jedinica i omogućuje im se duži ostanak u borbi. Postepenim pridolaskom manjih grupa ljudstva koje nije učestvovalo u borbi, ovo ljudstvo se brže stapa sa masom iskusnih boraca, te njegov priliv ne slabi borbeni kvalitet jedinica i ne povećava gubitke koji inače kod novih i neiskusnih jedinica mogu biti izuzetno veliki. Osim toga, održavanjem

divizija u stalnom punom sastavu, održava se na istoj visini i *ofanzivna snaga armije*, a dužim, odnosno stalnim ostajanjem istih divizija u sastavu jedne armije, u znatnoj se meri uprošćavaju razni taktički i logistički problemi.

U okviru problema popune jedinica i dalje dominira problem popune pešadije, koja i u savremenim uslovima trpi najveće gubitke u borbi¹⁾. Zbog toga je, po mišljenju pisca, potrebno da ljudstvo svih rodova i službi za vreme aktivne službe u kadru prođe kroz pešadisku obuku (kao što je to slučaj kod Američke armije), kako bi se na slučaj potrebe moglo upotrebiti za popunu pešadiskih jedinica. Tako isto je potrebno predvideti i razmenu ljudstva između rodova i službi.

Jednovremeno sa potpunom jedinica ljudstvom, potrebno je organizovati i popunu materijalom. Amerikanci su ovo pitanje u prošlom ratu rešavali na sličan način kao i pitanje popune ljudstvom — povremenim i stalnim popunjavanjem jedinica materijalom, prema proračunima na osnovu iskustava iz ranijih operacija i prema posebnim potrebama pojedinih jedinica.

Ovakav način popune američkih jedinica, prema izjavi generala Maršala, bio je uslovljen udaljenošću ratišta od centara za regrutovanje ljudstva i proizvodnju materijala, ali se njegova primena, zbog mnogih prednosti, nameće i u slučaju izvođenja operacija na bližim ratištima.

Međutim, sama masa, ističe pisac, izražena brojem ljudi i oružja, iako predstavlja solidan, opipljiv i izmerljiv elemenat na kome mogu bazirati izvesni proračuni, predviđanja, upoređivanja snaga i planiranje operacija, ipak ne predstavlja jedini elemenat vrednosti jedne armije. Za ocenu ove vrednosti, pored elementa

¹⁾ U prošlom ratu od ukupnih američkih gubitaka 70% otpada na pešadiju, iako je ona sačinjavala svega 20% od ukupnih prekomorskih snaga.

— faktora — mase, treba uzeti u obzir i druge elemente — faktore: duhovnu i moralnu snagu, veštinu komandovanja (spособnost komandnog kadra), obučenosť i izvežbanosť trupa, koji mogu biti i važniji od nadmoćnosťi mase. Naročito značajne faktore vrednosťi jedne armije predstavljaju njene *duhovne i moralne snage* koje oživljuju masu i daju joj kolektivnu dušu, bez čega bi ta masa predstavljala običnu gomilu i mrtvu stvar, nemoćnu da izvojuje pobeđu.

Za razliku od faktora mase, ovi drugi faktori vrednosťi jedne armije teže su opipljivi i izmerljivi, zbog čega je u mirnodopskim uslovima njihovo upoređenje, u odnosu na verovatnog neprijatelja, teže. Njihova prava vrednosť dolazi do izražaja tek kada otpočnu operacije.

*

Iz iznetih razmatranja, posebnu pažnju, po našem mišljenju, zasluđuju razmatranja problema jačine i opremljenosťi jedinica, kao i problema pothranjivanja u cilju obezbeđenja potrebnog borbenog efekta jedinica.

Jači sastav nižih jedinica — tih neposrednih nosilaca borbe, obezbeđuje im veću samostalnosť, žilavosť i upornosť u borbi i čini ih manje zavisnim od intervencije rezervi viših jedinica, koja u uslovima savremenog razvoja taktičke avijacije predstavlja ozbiljan problem. S druge strane, formiranjem združenih taktičkih jedinica manjeg sastava, stvara se mogućnosť za povećanje broja ovih jedinica u sastavu velikih jedinica (korpusa — armija) i na taj način povećavaju se manevarske mogućnosťi tih jedinica.

Što se tiče sistema pothranjivanja, odnosno popunjavanja jedinica, sistem individualnog i konstantnog popunjavanja u svakom slučaju ima prednosť, pošto isti omogućuje jedinicama da istraju u borbi bez smene, što je od naročito značaja u uslovima širokih frontova i ograničenog broja združenih jedinica.

Š. H.